

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo

GeograFF 34

Kozjansko

2. del: Pokrajina, človek in družba

Jernej Zupančič, Sašo Stefanovski, Jasna Sitar (ur.)

GeograFF 34

ISSN 1855-5896 (Tiskana izd.) in 2820-5642 (Spletna izd.)

Kozjansko

2. del: Pokrajina, človek in družba

Uredili: Jernej Zupančič, Sašo Stefanovski, Jasna Sitar

Recenzenta: Janez Pirc, Vladimir Prebilič

Avtorji fotografij: Tomo Golob, Magda Grobelšek, Marjan Jarnjak, Peter Kumer, Darko Ogrin, Barbara Ploštajner, Tone Polšak, Blaž Repe, Borut Stojilković, Anja Trobec, Florjana Ulaga, Miroslav Ysoudil

Recenzenti posameznih poglavij: Nejc Bobovnik, Valentina Brečko, Dejan Cigale, Vlado Drozg, Peter Frantar, Matjaž Geršič, Mojca Ilc Klun, Drago Kladnik, Miha Koderman, Eva Konečnik Kotnik, Marko Koščak, Simon Kušar, Erik Logar, Ludvik Mihelič, Matej Ogrin, Stanko Pelc, Primož Pipan, Dušan Plut, Irma Potočnik Slavič, Blaž Repe, Tatjana Resnik Planinc, Jasna Sitar, Aleš Smrekar, Uroš Stepišnik, Metka Špes, Florjana Ulaga, Ana Vovk, Matija Zorn, Jernej Zupančič, Igor Žiberna

Fotografije na naslovnici: Jernej Zupančič

Lektorica: Anja Muhvič

Založili: Založba Univerze v Ljubljani in Zveza geografov Slovenije

Za založbi: Gregor Majdič, rektor Univerze v Ljubljani in Aleš Smrekar, predsednik Zveze geografov Slovenije

Izdala: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

Za izdajatelja: Mojca Schlamberger Brezar, dekanja Filozofske fakultete

Oblikovanje in prelom: Eva Vrbnjak

Tisk: Birografika Bori d.o.o.

Naklada: 200 izvodov

Prva izdaja

Ljubljana, 2026

Cena: 22,90 EUR

To delo je ponujeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva-Deljenje pod enakimi pogoji 4.0 Mednarodna licenca (izjema so fotografije). / This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (except photographs).

Knjiga je izšla s podporo Javne agencije za raziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije v okviru Javnega razpisa za sofinanciranje izdajanja znanstvenih monografij.

Prva e-izdaja. Publikacija je v digitalni obliki prosto dostopna na <https://ebooks.uni-lj.si/zalozbaul/>
DOI: 10.4312/9789612978358

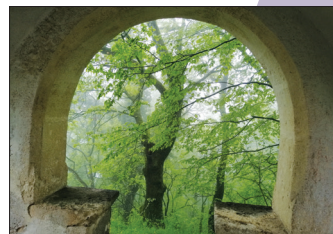
Katalogna zapisa o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

Tiskana knjiga
COBISS.SI-ID=278524675
ISBN 978-961-297-839-6

E-knjiga
COBISS.SI-ID 278122243
ISBN 978-961-297-835-8 (PDF)

Kozjansko

2. del: Pokrajina, človek in družba

GeograFF
34

KAZALO

Predgovor.....	7
-----------------------	----------

POKRAJINA, ČLOVEK IN DRUŽBA

Simon Kušar, Eva Herman

I Kozjansko kot manj razvito območje	11
1.1 Uvod.....	11
1.2 Razvojni položaj Kozjanskega po letu 1971	12
1.3 Uvrščenost Kozjanskega med problemska območja	17
1.4 Obmejno problemsko območje: primer Obsotelja	24
1.5 Sklep.....	28

Igor Žiberna

2 Svetlobna onesnaženost na Kozjanskem	31
2.1 Uvod.....	31
2.2 Metodologija.....	32
2.3 Rezultati in razprava	33
2.4 Zaključek.....	39

Boštjan Rogelj, Jernej Tiran

3 Vpliv ukinjanja volišč na volilno udeležbo v volilnem okraju Šmarje pri Jelšah	41
3.1 Uvod.....	41
3.2 Pregled literature.....	42
3.3 Metode	43
3.4 Rezultati.....	45
3.5 Razprava	53
3.6 Sklep.....	56

POKRAJINA, KOT JO DOJEMAMO, RAZUMEMO IN RAZLAGAMO

Tone Polšak

4 Razvoj šolstva na Kozjanskem.....	59
4.1 Uvod.....	59
4.2 Šolstvo na Kozjanskem.....	61

4.3 Pregled po šolah	61
4.5 Pomen šol v lokalnem okolju.....	89
6 Zaključek	89

Eva Konečnik Kotnik, Tatjana Resnik Planinc

5 Vključenost učnih vsebin širšega Kozjanskega v geografsko vzgojo in izobraževanje.....	91
5.1 Uvod.....	91
5.2 Metodologija.....	93
5.3 Rezultati in razprava	96
5.4 Zakaj in s kakšnim učnim namenom bi širše območje Kozjanskega vključevali v pouk geografije?.....	106
5.5 Zaključek ali kako vnesti širše območje Kozjanskega kot učno vsebino v pouk geografije?.....	108

Borut Stojilković

6 Geoizobraževalni potencial Kozjanskega.....	111
6.1 Uvod.....	111
6.2 Geoizobraževanje kot aplikativna veja geodiverzitete	112
6.3 Povezave med učnimi načrti, učbeniki, geoizobraževanjem in Kozjanskim	113
6.4 Pregled primerov s Kozjanskega	114
6.5 Neformalno geoizobraževanje	118
6.6 Sklepne misli.....	121

Veronika Gradišek

7 Pomen javnega zavoda Kozjanski park kot podporne ustanove pri delu šol na njegovem območju in širše.....	123
7.1 Uvod.....	123
7.2 Izobraževalne dejavnosti javnega zavoda Kozjanski park.....	124
7.3 Rezultati ankete med učiteljicami in učitelji osnovnih šol na območju kozjanskega regijskega parka.....	128
7.4 Sklep	130

Literatura	133
Imensko kazalo	151

Predgovor

V skupini slovenskih pokrajin, ki jih je robna lega in /ali pa izrazito ruralna struktura postavila med periferne, zavzema Kozjansko posebno mesto. Postavljena med reko Sotlo na vzhodu in griče ter hribe na zahodu, severu in jugu ji je težko točno opredeliti meje in obseg. Celo Sotla pokrajinsko ni posebej prepričljiva ločnica. Zgodovinski tok dogodkov je tod postavil mejo, tako da sodi meja na Sotli med najstarejše politične črte na slovenskem ozemlju. Čeprav živijo onstran reke (in meje) ljudje s podobnim jezikom in mentaliteto (nikjer drugje si nista narečni različici slovenščine in hrvaščine tako podobni!), je v zavesti obeh narodov ločnica načeloma jasna. Zgodovinska usoda krajev ob tem vzhodnem mejišču so – seveda ob še drugih dejavnikih in okoliščinah – zavirali rast nekaterih lokalnih središč, da bi prerasla v mala tržna naselja, kakršnih ima Slovenija precej. Tudi v času nagle industrializacije in urbanizacije slovenskega podeželja v drugi polovici 20. stoletja, ko je upravna razdelitev Slovenije na velike občine razpolagala z možnostjo forsiranega razvoja manjših urbanih središč kot razvojnih jeder perifernih pokrajin, je Kozjansko ta možnost obšla. Podobno kot na primer v Brkinih, Halozah, Suhi krajini in Mirenski dolini tudi na Kozjanskem obstoječim tržnim središčem upravljavci niso dodelili nove upravne funkcije (velike občine tistega časa tj. od reforme upravne razdelitve leta 1957 dalje so imele veliko upravno moč in so zato razvile vrsto služb v upravi, oskrbi in industriji) in te pokrajine so ohranile skoraj izključno ruralni značaj. Zato so kraji kot Podsreda, Pilštanj in Kozje ostali ob ohranjenih gradovih in dvorcih v bližini bolj kot ne zanimiva zgodovinska dediščina. Tem bolj pa so zato ohranili avtentično podeželsko podobo, strukturo in identiteto, ki je lahko danes tudi razvojna niša v svetu globaliziranih odnosov.

V nobeni drugi slovenski pokrajini ni oblikovanje zavarovanega območja tako pomembno poseglo v strukturo in identiteto območja kot na Kozjanskem, še manj pa predstavlja tako učinkovito in uspešno razvojno perspektivo. Govorimo o Kozjanskem parku, ki je med prebivalstvom območja dobro sprejet in navzven prepoznaven kot posrečena oblika kompromisov med protekcionizmom in razvojnimi ambicijami. Svojo funkcijo varovanja naravnih vrednot in zgodovinske in kulturne dediščine vrši na način, sprejemljiv različnim deležnikom in dokazuje, da je parkovni koncept lahko tudi razvojno naravnan, ne da bi ogrožal temeljev substance pokrajine, ki sta jih tako narava kakor družba razvili in pustili do danes. Marsikje so velikopotezno zasnovani zaščitni ukrepi dejansko konzervirali neko stanje, toda zaradi rigidnosti in strogosti ostajajo v očeh lokalnega prebivalstva med poglavitnimi ovirami. Tu ni tako in Kozjanski park posrečeno predstavlja enovitost Kozjanskega kot geografske celote in kot pokrajino s prepričljivo identiteto.

V tej monografiji je osrednje mesto namenjeno predstavitvi različnih družbenih vidikov, od reagiranja na katastrofe in političnega življenja do razvojnih politik in perspektiv na drugi strani. Med temi ima predstavitev prostorske identitete zelo vidno mesto. Literatura navaja za to območje še druga imena, kar izraža določeno zadrego prav glede identitete Kozjanskega. O imenu pa je dilem manj, ko se izpostavi Kozjanski park. Ob predstavitvi novejših izsledkov o delu in poslanstvu Kozjanskega parka postane jasno, da ima ta oblika prostorske organizacije vlogo nekakšnega

družbenega povezovalca, ki predstavlja pokrajino navzven. Kozjansko je pokrajina, na kateri se je mogoče učiti in tista, o kateri se mora učiti v različnih stopnjah in smereh geografskega izobraževanja in prav tako tista, ki jo je vredno obiskovati tudi zato, da v njeni izkušnji vsak pozoren obiskovalec odkriva »nauk zgodbe«.

Jernej Zupančič

Pokrajina, človek in družba

I Kozjansko kot manj razvito območje

Simon Kušar, Eva Herman

I.1 Uvod

Izhodiščna teza prispevka je, da se Kozjansko uvršča med manj razvita območja v Sloveniji. To trditev obravnavamo s pregledom geografske literature ter analizo kazalnikov, s katerimi merimo regionalni razvoj in vključenost med prednostna območja slovenske regionalne politike.

Prvi sistematičen in celovit vpogled v razvojno problematiko Kozjanskega je prispeval Žagar (1967). Na 9. zborovanju slovenskih geografov, ki je potekalo v Rogaški Slatini leta 1973, so se na regionalni razvoj Kozjanskega nanašale predstavitvi občin Šentjur pri Celju (Božiček 1971) in Šmarje pri Jelšah (Jagodič 1974), pa tudi analiza kmetijstva (Belec 1974; Medved 1974), razvoja prebivalstva (Klemenčič 1974; Natek 1974), omrežja naselij (Kokole 1974) in prometno-geografskih razmer (Žagar 1974). S problematiko regionalnega razvoja se je ukvarjal tudi Klemenčič (1974), ki je orisal razvojni položaj, na osnovi analize demografskega razvoja pa pripravil demografsko tipizacijo območja. Območje Kozjanskega je bilo ponovno obravnavano v zborniku *Med Bočem in Bohorjem* (Žagar 1984). Deloma so se Kozjanskega dotikale razprave v zborniku, ki je izšel ob 16. zborovanju slovenskih geografov v Celju leta 1993 (Savinjska, možnosti regionalnega in prostorskega razvoja 1993). V novejšem času se je z razvojno problematiko Kozjanskega sistematično ukvarjal Polšak (1999; Polšak 2006).

Namen prispevka je prikazati regionalni razvoj Kozjanskega z analizo uvrščenosti med različne tipe manj razvitih območij uporabljenih v okviru slovenske regionalne politike, kot tudi z oceno razvojnega položaja preučevanega območja po letu 1971. V zadnjem delu prispevka bomo na primeru Obsotelja podrobneje analizirali razvojne ukrepe, predvidene z Zakonom o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja iz leta 2011, pa tudi evidentirali oblike čezmejnega sodelovanja Obsotelja z Republiko Hrvaško.

Za analizo razvojnega položaja Kozjanskega smo uporabili podatke Statističnega urada Republike Slovenije. Za ustrežnejšo primerjavo kozjanskih občin med seboj ter Kozjanskega s Savinjsko statistično regijo in Slovenijo smo izračunali relativna števila (indekse). Opredelitev pripadnosti posameznih delov Kozjanskega različnim tipom manj razvitih območij temelji na normativnih virih. Pri študiji primera v Obsotelju smo kombinirali različne metode: pregled literature, analizo statističnih podatkov, analizo javnih razpisov in izvedbo intervjujev. Poglavje o vlogi statusa obmejnega problemskega območja v Obsotelju temelji na magistrskem delu z naslovom *Spodbujanje skladnega regionalnega razvoja v obmejnih problemskih območjih na primeru Obsotelja* (Herman 2022), dognanja pa so dopolnjena z novejšimi podatki.

Zaradi dostopa do statističnih podatkov in načina opredeljevanja prednostnih območij regionalne politike kot Kozjansko obravnavamo območje nekdanjih občin Šentjur pri Celju in Šmarje pri Jelšah. Po reformi lokalne samouprave leta 1993 ter poznejšem ustanavljanju novih občin so na tem območju nastale občine Bistrica ob Sotli, Dobje, Kozje, Podčetrtek, Rogaška Slatina, Rogatec, Šentjur in Šmarje pri Jelšah. Kozjansko, kakršnega obravnavamo v prispevku, zajema območje med reko Sotlo na vzhodu, pogorjem Boča in dolino Voglajne na severu, pogorji Orlice in Bohorja na jugu ter razvodjem med Savinjo v spodnjem toku in Voglajno.

1.2 Razvojni položaj Kozjanskega po letu 1971

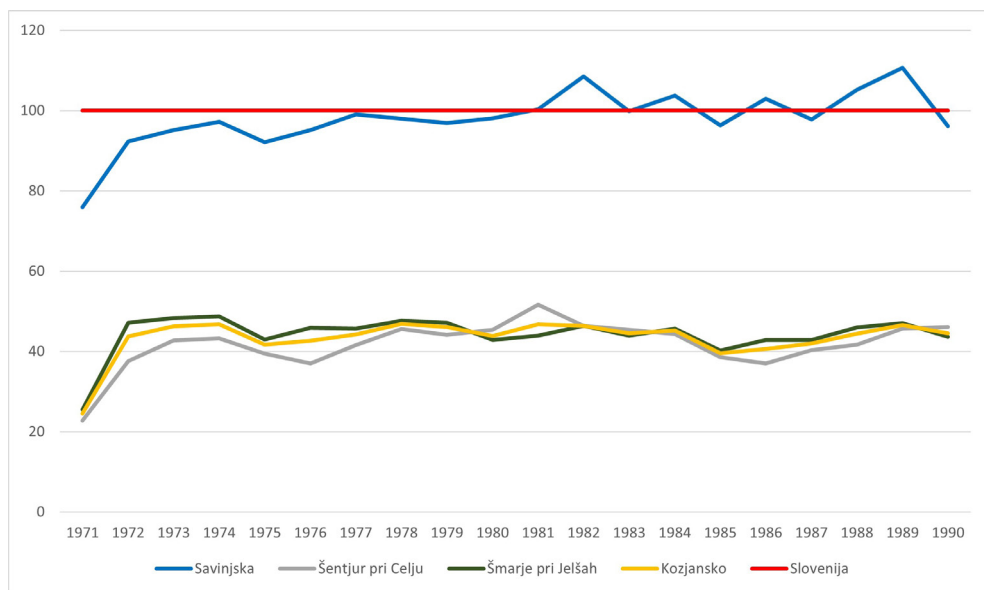
Kozjansko je v geografski literaturi največkrat opredeljeno kot manj razvito območje. Briški (1974) z analizo razvojnega položaja posameznih regij ocenjuje, da Savinjska regija, katere del je tudi Kozjansko, izkazuje razvojno zaostajanje za republiškim povprečjem. Pri analizi razvojne raznolikosti regij pa še posebej poudarja velike razvojne razlike znotraj Savinjske regije, v kateri je močnejše razvit le osrednji del (občini Celje in Velenje), medtem ko se vzhodni del uvršča med najmanj razvita območja v Sloveniji. Božiček (1974) je opozoril, da občina Šmarje pri Jelšah izkazuje izredno zaostajanje v gospodarskem in družbenem razvoju v primerjavi z drugimi občinami v Sloveniji. Ilesič (1974) je razumevanje razvojnega stanja Kozjanskega podkrepil z analizo narodnega dohodka na prebivalca, ki je za vsako od dveh kozjanskih občin znašal komaj malo več kot tretjino republiškega povprečja, kar ju je uvrščalo ob bok najmanj razvitim občinam v republiki. Kljub temu je Briški ob analizi regionalnega razvoja v Sloveniji izpostavil, da podatki o gibanju družbenega proizvoda in zaposlenosti kažejo, da se »manj razvita območja razvijajo hitreje od povprečja Slovenije« (Briški 1974, 43). Hitrejše gospodarsko napredovanje manj razvitih regij ter s tem zmanjševanje razvojnih razlik je ugotovil tudi Kušar (2021) z longitudinalno kvantitativno študijo razvojnih razlik med regijami v Sloveniji med letoma 1971 in 2019.

Analizo razvojnega položaja Kozjanskega smo zaradi sprememb v administrativni členitvi razdelili na dve obdobji: od leta 1972 do leta 1990 in po letu 1993 (reforma lokalne samouprave). Tudi izbor kazalnikov je različen, saj je analiza vezana na razpoložljivost podatkov na ustrezni teritorialni ravni.

Za obdobje med letoma 1972 in 1990 analiza temelji na kazalniku bruto narodni dohodek na prebivalca. Podatki za ta kazalnik so na voljo po takratnih občinah. Narodni dohodek je bil opredeljen kot novoustvarjena vrednost v enem letu (Kušar 2021, 28).

Vrednost indeksa bruto narodnega dohodka na prebivalca (osnova je republiško povprečje) za Kozjansko je leta 1972 znašala 44, kar pomeni, da je regija imela manj kot polovico vrednosti kazalnika glede na stanje v takratni Socialistični republiki Sloveniji. V celotnem preučevanem obdobju se je vrednost indeksa za Kozjansko gibala med 40 in 47, pri čemer je bila vrednost indeksa nad povprečnim indeksom območja, ki je znašal 44, v letih 1973–1974, 1978–1979, 1981–1982, 1984, pa tudi 1989–1990. Nekoliko daljše obdobje podpovprečne vrednosti indeksa je bilo v letih 1985–1987, nato pa se je vrednost znova povzpela nad dolgoletno povprečje.

Slika 1.1: Indeks narodnega dohodka na prebivalca za Kozjansko in primerjane prostorske enote (občini Šentjur pri Celju in Šmarje pri Jelšah, današnja Savinjska statistična regija), 1972–1990.

Slovenija $I = 100$

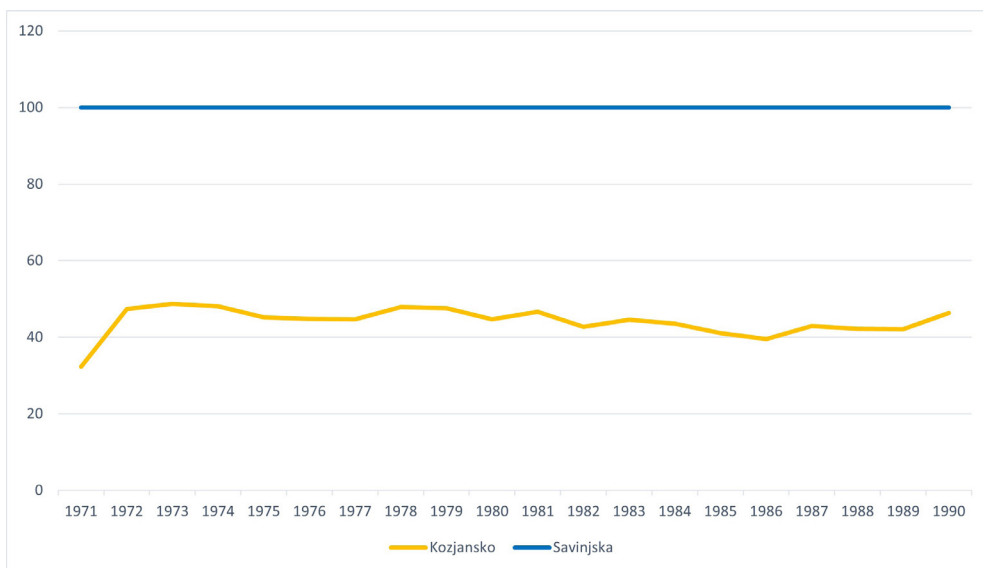
Vir podatkov: Statistični letopisi SRS; lastni izračuni.

Savinjska regija je imela leta 1972 vrednost indeksa 92, nato se je njegova vrednost postopoma povečevala do leta 1982, ko je dosegla vrednost kazalnika. Tega leta je Savinjska regija prvič preseгла republiško vrednost kazalnika. Po tem letu je bila vrednost indeksa za Savinjsko malo pod ali nad republičkim povprečjem. Povprečni indeks Savinjske regije med letoma 1972 in 1990 je znašal 99, kar jo je uvrščalo med povprečno gospodarsko razvite regije v Sloveniji.

Razvoj Kozjanskega je v primerjavi s Savinjsko regijo do začetka osemdesetih let 20. stoletja zaostajal, saj se je Kozjansko v tem času soočalo s stagnacijo gospodarstva. Primerjava indeksov kaže na zaostajanje za Savinjsko regijo.

Glede na vrednosti uporabljenega kazalnika je bila občina Šmarje pri Jelšah nekoliko bolj razvita kot občina Šentjur pri Celju. Povprečje indeksa bruto narodnega dohodka na prebivalca (Slovenija: $I = 100$) med letoma 1972 in 1990 je bilo v občini Šmarje pri Jelšah 45, medtem ko je občina Šentjur pri Celju dosegala povprečno vrednost indeksa v istem obdobju 43. Leta 1980 je vrednost indeksa kazalnika občine Šentjur pri Celju preseгла vrednost indeksa sosednje občine. Takšno razvojno stanje je ostalo do vključno leta 1983, leta 1984 pa je bila občina Šmarje pri Jelšah glede na kazalnik ponovno gospodarsko uspešnejša kot občina Šentjur pri Celju. Šentjur pri Celju je z vrednostjo indeksa ponovno prehitel občino Šmarje pri Jelšah leta 1990. Kljub opisanim razlikam v vrednostih indeksa pa te kažejo na podoben regionalni razvoj obeh občin.

Slika 1.2: Indeks narodnega dohodka na prebivalca za Kozjansko, 1972–1990.

Savinjska I = 100

Vir podatkov: Statistični letopisi SRS; lastni izračuni.

Pogled na razvojne razmere Kozjanskega po letu 1990 omejuje razpoložljivost statističnih podatkov. Z reformo lokalne samouprave na začetku devetdesetih let 20. stoletja je bilo na območju nekdanjih občin Šentjur pri Celju in Šmarje pri Jelšah oblikovanih osem občin. Zanje so na voljo pretežno demografski in družbeno-gospodarski podatki, medtem ko je težje opredeljevati njihovo gospodarsko moč. Izbor kazalnikov in obdobje analize je bilo zato treba prilagoditi. Uporabili smo kazalnike indeksa gibanja števila prebivalcev in indeksa staranja (demografski vidiki), stopnja registrirane brezposelnosti (družbeno-gospodarski vidik) ter spreminjanje števila delovno aktivnega prebivalstva glede na kraj dela (pove nam število delovnih mest v prostorski enoti – gospodarski vidik).

Med letoma 2008 in 2023 se je število prebivalcev na Kozjanskem povečalo za 3 %. Takšno rast je imela tudi občina Šentjur, še nekoliko višjo pa občine Podčetrtek, Šmarje pri Jelšah in Rogaška Slatina. Do upada števila prebivalcev je prišlo v občinah Dobje, Rogatec in Bistrica ob Sotli, do največjega upada (za desetino prebivalcev) pa v občini Kozje. Razpon med najnižjim in najvišjim indeksom je 17 indeksnih točk, kar nakazuje precejšnje razlike v spremembi števila prebivalcev med posameznimi deli Kozjanskega, pri čemer so zaostajala območja na jugu in skrajnem vzhodu. V Savinjski regiji je v tem obdobju prišlo do stagnacije števila prebivalcev.

Leta 2008 je bilo prebivalstvo na Kozjanskem v povprečju mlajše kot v celotni Savinjski regiji in Sloveniji, indeks staranja prebivalstva je bil pod 100 (vrednost 97). Podobno je bilo ugotovljeno tudi za občini Šmarje pri Jelšah (98) in Šentjur (95). Staranje prebivalstva je bilo najizrazitejše v občini Kozje (130), pa tudi v občini Bistrica ob Sotli (118). Prebivalstvo je bilo najmlajše v občini Rogaška Slatina, kjer je

število mladega prebivalstva za 13 % presevalo število starega. Razpon med občino z najvišjo vrednostjo indeksa staranja in občino z najnižjo vrednostjo je meril 43 indeksnih točk. Leta 2023 je bilo prebivalstvo bistveno starejše, indeks staranja je bil namreč višji v vseh prostorskih enotah, z izjemo občine Dobje (razlika je le šest indeksnih točk). V primeru Kozjanskega se je indeks zvišal s 97 na 136 oziroma za 39 indeksnih točk, kar je več kot v Savinjski regiji (35 indeksnih točk) in Sloveniji (27 indeksnih točki). Kljub temu je bila leta 2023 vrednost kazalnika na Kozjanskem nekoliko nižja kot v Savinjski regiji in celotni Sloveniji. Najintenzivnejši proces staranja prebivalstva je bil zaznan v občini Rogaška Slatina, v kateri se je vrednost indeksa povišala s 87 leta 2008 na 147 leta 2023. Višji indeks staranja je bil leta 2023 izmerjen le v občinah Bistrica ob Sotli (162) in Kozje (157). Indeks staranja se je znatno povišal še v občini Rogatec (52 indeksnih točk). Najnižje razmerje med prebivalci, starimi pod 14 let, ter prebivalci, starimi 65 let ali več, je bilo leta 2023 v občinah Dobje (107), Šmarje pri Jelšah (127) in Podčetrtek (128).

Preglednica 1.1: Izbrani družbeno-gospodarski kazalniki za kozjanske občine, Kozjansko in Savinjsko regijo.

Prostorska enota	Indeks gibanja št. preb. 2008–2023	Indeks staranja 2008	Indeks staranja 2023	Stopnja reg. brezpos. 2008	Stopnja reg. brezpos. 2023	Indeks št. del. akt. preb. (kraj dela) 2008–2023
Bistrica ob Sotli	93	118	162	11,8	7,3	60
Dobje	98	101	107	7,7	5,6	151
Kozje	90	130	157	13,0	7,3	80
Podčetrtek	108	106	128	8,8	6,5	123
Rogaška Slatina	104	87	147	9,2	6,5	132
Rogatec	94	90	142	9,8	8,1	81
Šentjur	103	95	133	8,0	5,7	107
Šmarje pri Jelšah	107	98	127	9,7	6,3	105
Kozjansko	103	97	136	9,1	6,3	111
Savinjska regija	100	106	140	8,0	5,5*	100
Slovenija	104	116	143	6,7	4,9	107

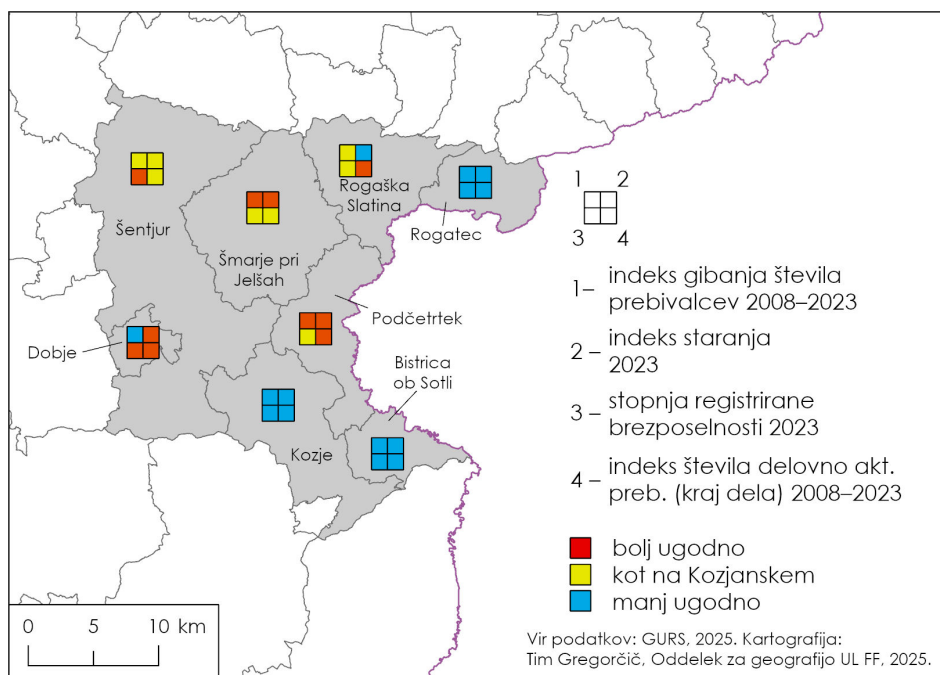
Vir podatkov: Statistični urad Republike Slovenije 2024; Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije 2025.

*Opomba: * – vrednost brez občine Bistrica ob Sotli (teritorialne spremembe leta 2015).*

Stopnja registrirane brezposelnosti je bila na Kozjanskem leta 2008, pred začetkom gospodarske krize 2009–2013, 9,1-%, kar je bilo več kot v Savinjski regiji (8 %) in Sloveniji (6,7 %). Najvišji stopnji brezposelnosti sta bili v občinah Kozje (13 %) in Bistrica ob Sotli (11,8 %). Najnižja stopnja brezposelnosti je bila v občini Dobje (7,7 %). Druge občine so imele registrirano stopnjo brezposelnosti podobno, kot je veljalo za Kozjansko. Leta 2023 je bila v vseh primerjanih občinah nižja kot leta 2008. Kozjansko je imelo 6,3-% stopnjo brezposelnosti, kar je bilo nad vrednostjo za Savinjsko regijo (5,5 %) in Slovenijo (4,9 %). Najvišje stopnje registrirane brezposelnosti so bile v občinah Rogatec (8,1 %) ter Kozje in Bistrica ob Sotli (obe 7,3 %). Nižja stopnja brezposelnosti je bila v občinah Dobje (5,6 %) in Šentjur (5,7 %).

Indeks števila delovno aktivnega prebivalstva glede na kraj dela med letoma 2008 in 2023 prikazuje spremembo v številu delovnih mest. Na Kozjanskem se je med obema letoma število delovnih mest povečalo za 11 %. To je več kot v državi (za 7 %). V Savinjski regiji se število delovnih mest ni spremenilo. Število delovnih mest se je najbolj povečalo v občini Dobje (za več kot 50 %), vendar je treba upoštevati nizko število delovnih mest v občini (leta 2008 jih je bilo 156, leta 2023 pa 236). Do povečanja števila delovnih mest je prišlo tudi v drugih občinah, z izjemo občin Bistrica ob Sotli (število delovnih mest se je zmanjšalo s 380 na 229), Kozje in Rogatec. V absolutnih vrednostih se je število delovnih mest najbolj povečalo v občini Rogaška Slatina, za 1500.

Slika 1.3: Tipizacija kozjanskih občin glede na izbrane družbeno-gospodarske kazalnike za leto 2023.

Vir podatkov: Statistični urad Republike Slovenije 2024; Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije 2025.

Razvojno stanje Kozjanskega leta 2023, analizirano z izbranimi štirimi kazalniki, kaže na večje razvojne razlike znotraj območja. Najboljše razvojno stanje je bilo v občinah Dobje in Podčetrtek. Občina Dobje negativno odstopa le pri gibanju števila prebivalcev med letoma 2008 in 2023, pri drugih kazalnikih je nad vrednostmi za celotno Kozjansko. Občina Podčetrtek izkazuje relativno ugodne demografske procese in gospodarski razvoj, slabše stanje je bilo le pri registrirani stopnji brezposelnosti leta 2023. Ugodno razvojno stanje je bilo potrjeno tudi za občini Šentjur in Šmarje pri Jelšah, kjer so vrednosti kazalnikov okrog vrednosti za celotno

Kozjansko ali pa nad njimi. Občina Rogaška Slatina izkazuje slabše demografske procese, vendar ugoden gospodarski razvoj. Najslabše so ocenjene občine Bistrica ob Sotli, Kozje in Rogatec, ki so se v vseh štirih preučenih kategorijah uvrstile pod vrednosti za Kozjansko.

1.3 Uvrščenost Kozjanskega med problemska območja

Eden od pglavitnih ciljev regionalne politike v Sloveniji vse od njenega začetka v letu 1971 je zmanjševanje razvojnih razlik med regijami. Namen določanja problemskih območij v kontekstu regionalne politike je opredeliti tiste dele ozemlja Slovenije, ki na podlagi izbranih meril izkazujejo posebne razvojne probleme. Z uvrstitvijo v enega od tipov problemskih območij je območje upravičeno do posebnih ukrepov, s katerimi država pomaga reševati njihove razvojne izzive. Koncept opredelitve problemskih območij je določen v zakonodaji, opredelitev prostorskih enot, ki se uvrščajo v posamezni tip problemskega območja, pa v podzakonskih dokumentih (uredbah, odlokih, pravilnikih).

V Sloveniji so bila problemska območja prvič določena z Zakonom o ukrepih za pospeševanje razvoja manj razvitih območij v Socialistični republiki Sloveniji (Zakon o ukrepih ... 1971). Med **manj razvita območja** so se uvrščale vse občine, ki so izkazovale gospodarsko zaostajanje, visok delež kmečkega prebivalstva ter nizko delovno aktivnost (Zakon o ukrepih ... 1971). Med manj razvita območja sta se med letoma 1971 in 1975 uvrščali tudi občini Šentjur pri Celju in Šmarje pri Jelšah, kar pomeni, da je bilo Kozjansko v prvi polovici sedemdesetih let 20. stoletja prepoznano kot manj razvit del republike.

Nekoliko spremenjen pogled na manj razvita območja je leta 1975 prinesel Zakon o pospeševanju skladnejšega regionalnega razvoja v Socialistični republiki Sloveniji (Zakon o pospeševanju ... 1975). Za določitev manj razvitih območij se je uporabljalo večje število meril, ki so obravnavala gospodarsko razvitost, družbeno-gospodarsko strukturo prebivalstva, prebivalstveno dinamiko, družbeni standard in prometno infrastrukturo. Kot prostorska podlaga za določitev so se uporabljale občine in krajevne skupnosti, saj je zakonodajalec želel kot manj razvita območja opredeliti geografsko in problemsko zaokrožena območja. Zakon je bil spremenjen in dopolnjen leta 1980 (Zakon o spremembah in dopolnitvah ... 1980), ko so bili spremenjeni tudi kriteriji za določitev manj razvitih območij. Kriteriji so se nanašali na razvitost proizvodjalnih sil, učinke delovanja proizvodjalnih sil in razvitost družbenega standarda. Spremembi leta 1985 (Zakon o spremembah in dopolnitvah ... 1985) ter leta 1988 (Zakon o dopolnitvah zakona ... 1988) nista prinesli sprememb v merilih za določanje manj razvitih območij. Na podlagi zakona in njegovih dopolnitev so bila s podzakonskimi akti določena manj razvita območja v Sloveniji v obdobjih 1976–1980 (Odlok o območjih ... 1976), 1981–1985 (Odlok o območjih ... 1981) in 1986–1990 (Odlok o območjih ... 1985). Z vsemi tremi odloki je bilo območje Kozjanskega v celoti uvrščeno med manj razvita območja.

Leta 1990 je bil sprejet Zakon o **demografsko ogroženih območjih**. Regionalna politika je v devetdesetih letih 20. stoletja izpostavljala območja z negativnim

demografskim razvojem: zaostajanjem rasti stalnega prebivalstva za povprečno rastjo v Republiki Sloveniji (za 25 %) ter nadpovprečnim indeksom staranja (za več kot 25 %). Nekoliko spremenjena razmerja med meriloma so bila določena za manj razvita obmejna območja in gorsko višinska območja, pa tudi območja v prehodnem obdobju – to so bile krajevne skupnosti oziroma območja naselij, ki po novi opredelitvi niso bila več uvrščena v problemska območja, v prejšnji pa so bila (Zakon o demografsko ... 1990). Demografsko ogrožena območja so bila določena vsaka tri leta z odloki ali uredbami. Odlok iz leta 1991 (Odlok o območjih ... 1991) in uredba iz leta 1994 (Uredba o območjih, ki se štejejo ... 1994) sta sledila konceptu določanja zaključenih problemskih območij, zato je njihova opredelitev temeljila na prostorski enoti krajevnih skupnosti, v manjši meri na ravni območij naselij. Od leta 1997 dalje so bila demografsko ogrožena območja opredeljena le na ravni območij naselij (Uredba o območjih, ki se štejejo ... 1997; 1999).

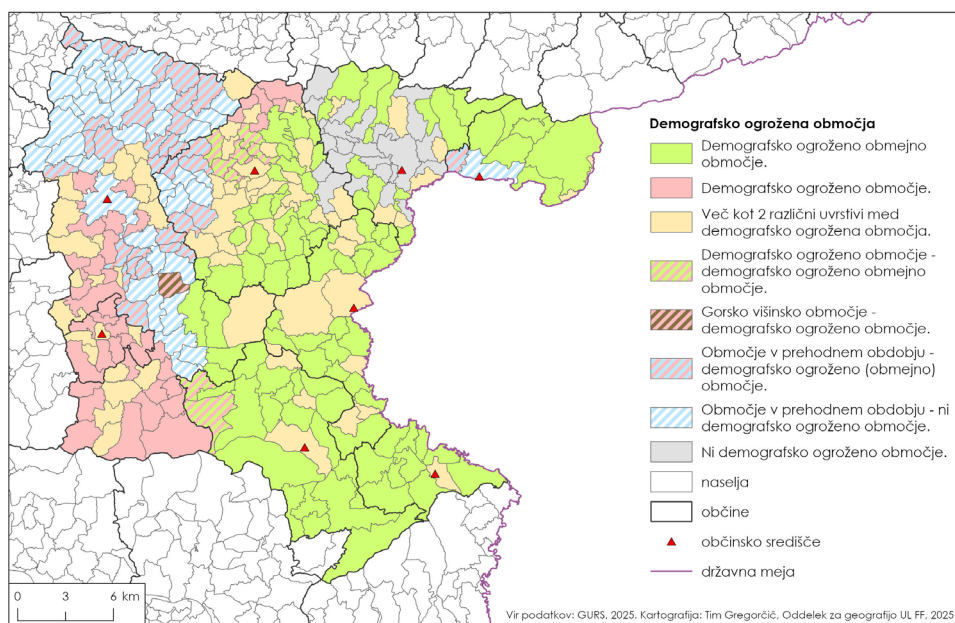
Preglednica 1.2: Število in delež naselij na Kozjanskem, ki so se uvrščala med demografsko ogrožena območja.

Obdobje	Demografsko ogrožena območja	Demografsko ogrožena obmejna območja	Gorsko višinska območja	V prehodnem obdobju	Skupaj naselij	Delež naselij (%)
1991–1993	37	146	1	96	280	90,9
1994–1996	63	146	1	72	282	91,6
1997–1999	79	98	0	67	244	79,2
1999–2000	80	98	0	0	178	57,8

Vir podatkov: Odlok o območjih ... 1991; Uredba o območjih, ki se štejejo ... 1994; 1997; 1999.

V prvih dveh obdobjih opredeljevanja demografsko ogroženih območij se je mednje uvrščala velika večina naselij na Kozjanskem. Med letoma 1991 in 1993 je bilo demografsko ogroženih skoraj 91 % vseh naselij na Kozjanskem – 280 od skupaj 308 naselij obravnavanega območja. Prevladovala so demografsko ogrožena obmejna območja (47,4 % naselij), pomemben delež pa so zajemala tudi območja v prehodnem obdobju (31,1 % naselij). Šlo je za naselja, ki so bila med letoma 1986 in 1990 uvrščena med manj razvita območja, po novih merilih pa se med demografsko ogrožena območja ne bi uvrščala. V obdobju 1994–1996 je bil delež naselij, uvrščenih med demografsko ogrožena območja, podoben (91,6 %), vendar se je spremenila njihova struktura: povečal se je delež naselij, uvrščenih med demografsko ogrožena območja (z 12 % na 20,5 %), zmanjšalo se je število naselij, ki so se uvrščala med območja v prehodnem obdobju (z 31,1 % na 23,4 %). Naselja, uvrščena med demografsko ogrožena, demografsko ogrožena obmejna in gorsko višinska območja, so bila v obeh obdobjih ista. Dodatno je bilo med demografsko ogrožena območja leta 1994 prištetih še 26 naselij, ki v predhodnem obdobju niso bila uvrščena v to kategorijo, in sicer pretežno naselja z območja krajevnih skupnosti Kalobje in Planina pri Sevnici; 24 naselij v prehodnem obdobju iz obdobja 1991–1993 ni bilo več uvrščenih med demografsko ogrožena območja, medtem ko je preostalih 72 naselij ohranilo ta status.

Slika 1.4: Demografsko ogrožena območja na Kozjanskem 1991–2000.

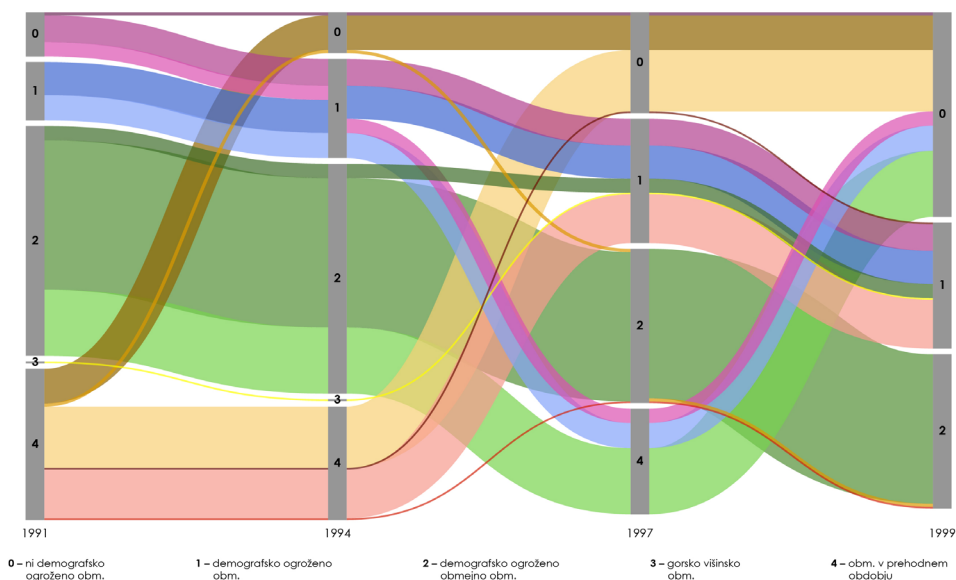
Viri: Odlok o območjih ... 1991; Uredba o območjih, ki se štejejo ... 1994; 1997; 1999.

V obdobju 1997–1999 se je število naselij, ki so se uvrščala med demografsko ogrožena območja, zmanjšalo za 38. Najbolj se je zmanjšalo število naselij, uvrščenih med demografsko ogrožena obmejna območja (za 48 naselij), medtem ko se je število naselij v prehodnem obdobju zmanjšalo za pet, število demografsko ogroženih naselij pa se je povečalo za 16. Podrobnejši vpogled v prehode med posameznimi tipi demografsko ogroženih območij pokaže, da je bilo 16 demografsko ogroženih naselij po novem uvrščenih med območja v prehodnem obdobju, devet naselij pa je izgubilo status obmejnega problemskega območja, vendar so ostala demografsko ogrožena. Kar 42 naselij, uvrščenih med demografsko ogrožena obmejna območja, je bilo v novem obdobju uvrščenih med območja v prehodnem obdobju. Edino naselje, opredeljeno kot gorsko višinsko območje, na Kozjanskem je bilo leta 1997 predstavljeno med demografsko ogrožena območja. Sprememba je bila tudi pri 32 naseljih, ki so bila v predhodnem obdobju uvrščena med območja v prehodnem obdobju, v novem obdobju pa so dobila status demografsko ogroženega območja, eno od njih pa status demografsko ogroženega obmejnega območja. Demografsko ogroženim obmejnim naseljem sta se pridružili dve naselji, ki predhodno nista imeli statusa problemskega območja. V obdobju 1999–2000 se je ponovno zmanjšalo skupno število naselij, uvrščenih med demografsko ogrožena območja, saj so naselja v prehodnem obdobju izgubila ta status. Med demografsko ogrožena območja je bilo na novo vključeno le eno naselje.

V celotnem obdobju veljavnosti koncepta demografsko ogroženih naselij je bilo med ta prištetih 21 naselij (6,8 %), pretežno na južnem in jugozahodnem delu nekdanje občine Šentjur pri Celju. Med demografsko ogrožena obmejna območja je bilo

uvrščeni 95 naselij (30,8 %) v širšem obmejnem pasu od Dobovca pri Rogatcu na severovzhodu do Bistrice ob Sotli in Podsrede na jugu Kozjanskega. Skoraj dve tretjini naselij (192 naselij) sta doživeli spremembo statusa. Dokumentiranih je bilo 15 različnih kombinacij sprememb. Največkrat je šlo za prehod iz kategorije demografsko ogroženih (obmejnih) območij med območja v prehodnem obdobju (67 naselij oziroma 21,6 %). Do največjih sprememb je prišlo pri uvrščanju naselij med demografsko ogrožena območja za obdobje 1997–1999.

Slika 1.5: Spremembe v uvrstitvah kozjanskih naselij med tipe demografsko ogroženih območij 1991–2000.

V kategorijo problemskih območij ni bilo všteti 24 naselij, večinoma iz občine Rogaška Slatina. Leta 1994 se je demografsko ogroženim območjem pridružilo 17 naselij, ki v prvem obdobju, 1991–1993, niso bila problemska. Devet demografsko ogroženih obmejnih naselij je bilo leta 1997 prekategoriziranih v demografsko ogrožena območja. Dobra desetina naselij (39 naselij oziroma 12,7 %) je imela prvi dve obdobji veljavnosti koncepta status območij v prehodnem obdobju, od leta 1997 dalje pa niso več sodila v okvir demografsko ogroženih območij. Slaba četrtina naselij je svoj status spremenila več kot dvakrat (70 naselij oziroma 22,7 %).

Koncept spodbujanja razvoja demografsko ogroženih območij ni obravnaval razvojnih izzivov na starih industrijskih območjih. Prilagoditev regionalne politike novim razvojnim izzivom in sodobnim pristopom v regionalni politiki, pa tudi pripravo Slovenije na vstop v Evropsko unijo s skupno regionalno politiko je leta 1999 uredničil Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR 1999). Čeprav se je regionalna politika v skladu z novim konceptom izvajala na celotnem območju Republike Slovenije, so bila v Zakonu o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja opredeljena tudi problemska območja. Določila jih je Uredba o vrednostih meril za

določitev **območij s posebnimi razvojnimi problemi** in določitev občin, ki izpolnjujejo ta merila (Uredba o vrednosti meril ... 2000). Vsaka občina se je glede na ustrežanje merilom lahko uvrstila v enega od treh tipov območij s posebnimi razvojnimi problemi (Uredba o vrednosti meril ... 2000): ekonomsko šibka območja, območja s strukturnimi problemi in visoko brezposelnostjo ter razvojno omejevana obmejna območja in območja z omejenimi dejavniki. Glede na uporabljena merila sta se drugi in tretji tip območij s posebnimi razvojnimi dejavniki delila na dva podtipa.

Preglednica 1.3: Uvrstitev kozjanskih občin v (pod)type območij s posebnimi razvojnimi problemi.

Občina	1	2a	2b	3a	3b	Skupno število (pod)tipov
Bistrica ob Sotli	X	-	X	X	X	4
Dobje	X	X	X	X	-	4
Kozje	X	-	X	X	X	4
Podčetrtek	X	-	X	-	X	3
Rogaška Slatina	-	-	X	-	X	2
Rogatec	X	-	X	-	X	3
Šentjur pri Celju	X	X	X	-	-	3
Šmarje pri Jelšah	X	X	X	-	X	4
Število	7	3	8	3	6	-

Vir podatkov: Uredba o vrednosti meril ... 2000.

1 – ekonomsko šibka območja

2a – območja s strukturnimi problemi zaradi visoke stopnje brezposelnosti

2b – območja s strukturnimi problemi zaradi visokega deleža kmečkega prebivalstva

3a – območja z omejenimi dejavniki

3b – razvojno omejevana obmejna območja

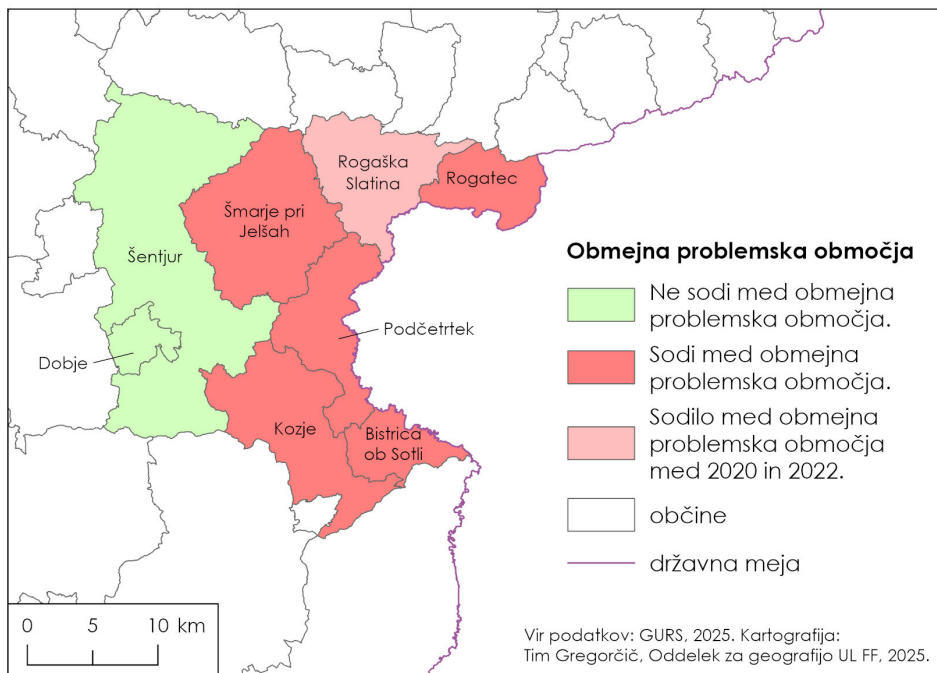
Občine na območju Kozjanskega so bile uvrščene v različne (pod)type območij s posebnimi razvojnimi problemi. Polovica občin se je uvrščala med štiri različne (pod) tipe: Bistrica ob Sotli, Dobje, Kozje in Šmarje pri Jelšah. To pomeni, da so bile na začetku novega stoletja razvojno bolj problematične kot preostale, še posebej glede na občino Rogaška Slatina, ki se je uvrščala v dva (pod)tipa problemskih območij. Občine Podčetrtek, Rogatec in Šentjur so se uvrščale v tri (pod)type. Enako kombinacijo (pod)tipov območij s posebnimi razvojnimi problemi sta imela dva para občin: Bistrica ob Sotli in Kozje (gospodarska šibkost, velika vloga kmetijstva, obmejnost in omejeni dejavniki za razvoj) ter Podčetrtek in Rogatec (gospodarska šibkost, visok delež kmečkega prebivalstva, omejeni dejavniki za razvoj). Na območju Kozjanskega je bilo kar šest različnih kombinacij uvrščenosti občin med (pod)type območij s posebnimi razvojnimi problemi. Vse občine so se uvrščale med območja s strukturnimi problemi zaradi nadpovprečnega deleža delovno aktivnega prebivalstva v kmetijstvu od skupnega števila delovno aktivnega prebivalstva (za več kot 20 % preseganje državnega povprečja v obdobju izračuna). Vse občine, z izjemo občin Rogaška Slatina, so bile gospodarsko šibke z manj kot 80 % bruto osnove za dohodnino na prebivalca v primerjavi z državnim povprečjem in hkrati z upadom števila prebivalcev (indeks rasti

prebivalcev pod 96). Šest občin je bilo obmejnih; obmejni nista bili le občini Dobje in Šentjur. V manjši meri sta razvojni problem predstavljali tudi visoka stopnja brezposelnosti, ki je za več kot 20 % presegala državno povprečje (občine Dobje, Šentjur pri Celju in Šmarje pri Jelšah), ter prisotnost omejenih dejavnikov, ki so presegali 50 % površine občine ob hkratnem upadu števila prebivalcev (indeks rasti prebivalcev pod 96; občine Bistrica ob Sotli, Dobje in Kozje).

Območja s posebnimi razvojnimi problemi so ostala v veljavi tudi po sprejetju prenovljenega Zakona o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja leta 2005 (ZSRR-1 2005). V zakonu so bila predvidena prednostna območja, ki najbolj zaostajajo v razvoju ali se soočajo z velikimi strukturnimi problemi, vendar do njihove natančnejše opredelitve ni prišlo.

Novi Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR-2) iz leta 2011 je kot prednostna območja regionalne politike opredelil **obmejna problemska območja** in začasna problemska območja z visoko brezposelnostjo. Slednji tip ni bil določen za območje Kozjanskega. Se je pa del regije uvrščal med obmejna problemska območja. Kljub spremembam podzakonskega akta o izpolnjevanju meril za uvrstitev med obmejna problemska območja se je v obdobju po letu 2011 vanje uvrščalo pet občin: Bistrica ob Sotli, Kozje, Podčetrtek, Rogatec ter Šmarje pri Jelšah, med letoma 2020 in 2022 tudi Rogaška Slatina. Občine so morale za uvrstitev med obmejna problemska območja zadostiti določenim pogojem: več kot 50 % prebivalcev v

Slika 1.6: Obmejna problemska območja na Kozjanskem.

Vir podatkov: Uredbe, ki so določale obmejna problemska območja.

desetkilometerskem obmejnem pasu, primanjkljaj delovnih mest in podpovprečna gostota poselitve. Med obmejna problemska območja so se uvrstile tudi občine, ki so neposredno mejile na obmejne občine, če so bile prometno slabše dostopne (merilo več kot 45-minutna povprečna dostopnost do najbližjega priključka avtoceste ali hitre ceste) ali imele visok delež površine vključene v območje Nature 2000 (več kot 150 % slovenskega povprečja). Med obmejna problemska območja so se uvrstile tudi slabše razvite občine (koeficient razvitosti občin manjši od 0,9), če so mejile na obmejne občine ali občine, ki so neposredno mejile na obmejne občine (ZSRR-2 2011).

Kozjansko se je v času veljavnosti zakonov, ki so opredeljevali manj razvita območja (do leta 1990), ter v obdobju veljavnosti območij s posebnimi razvojnimi problemi, v prvem desetletju novega stoletja, v celoti uvrščalo med problemska območja. Visoki deleži so bili tudi v devetdesetih letih 20. stoletja, v času opredeljevanja demografsko ogroženih območij, vendar so se ti znižali od 91 % površine v obdobju 1991–1993 do 62 % v zadnjem obdobju veljavnosti takšnega načina obravnavanja regionalnih problemov.

Preglednica 1.4: Delež površine Kozjanskega, uvrščen med problemska območja.

Obdobje	Tip problemskega območja	Delež površine (%)
1971–1975	Manj razvita območja	100
1976–1980	Manj razvita območja	100
1981–1985	Manj razvita območja	100
1986–1990	Manj razvita območja	100
1991–1993	Demografsko ogrožena območja	91
1994–1996	Demografsko ogrožena območja	94
1997–1999	Demografsko ogrožena območja	80
1999–2000	Demografsko ogrožena območja	62
2000–2005/2011	Območja s posebnimi razvojnimi problemi	100 ¹⁾
2011–2015	Obmejna problemska območja	52
2015–2017	Obmejna problemska območja	52
2017–2020	Obmejna problemska območja	52
2020–2022	Obmejna problemska območja	63 ²⁾
2022–2024	Obmejna problemska območja	52
2024–	Obmejna problemska območja	52

Opombe: 1) vsaka od kozjanskih občin se je uvrstila v vsaj en (pod)tip območij s posebnimi razvojnimi problemi; 2) v obdobju 2020–2022 se je med obmejna problemska območja uvrščala tudi občina Rogaška Slatina

Od veljavnosti Zakona o spodbujanju regionalnega razvoja, sprejetega leta 2011 (ZSRR-2 2011), se je med problemska območja uvrščala dobra polovica regije (52 %), izključno njen obmejni del. Kozjansko se torej v kontekstu regionalne politike prišteva med problemska območja, ki izkazujejo razvojno heterogenost. Območja, ki so razvojno bolj problematična, zajemajo južni in jugozahodni del nekdanje občine Šentjur pri Celju ter spodnji del Obsotelja (občini Podčetrtek in Bistrica ob Sotli). Razvojno najmanj problematični deli Kozjanskega so dolina Voglajne ter naselbinska os

med Šmarjem pri Jelšah, Rogaško Slatino in Rogatcem. Kot ključni razvojni problem na Kozjanskem sta bila izpostavljena slaba demografska in gospodarska struktura, izstopajoč omejitveni razvojni dejavnik pa je bila tudi obmejnost.

I.4 Obmejno problemsko območje: primer Obsotelja

Obsotelje zajema območje ob reki Sotli od njenega izvira na severu do Orlice na jugu. Gre za podeželsko območje ob slovensko-hrvaški meji, ki je začelo razvojno zaostajati v času intenzivnejše industrializacije v Sloveniji. Pokrajinska zaprtost območja in njena relativno odročna lega sta s spremembo glavnih prometnih poti postajali vedno bolj očitni. Območje je bilo v preteklosti tudi agrarno prenaseljeno, kar je vodilo do več valov odseljevanja (Briški 1974; Ilešič 1974). Glede na vsakokratne kriterije je Obsotelje sodilo med manj razvita in obmejna problemska območja vse od leta 1971, ko je bil sprejet Zakon o ukrepih za pospeševanje razvoja manj razvitih območij. Obravnavano območje obsega občine Rogatec, Rogaška Slatina, Podčetrtek in Bistrica ob Sotli, dodatno pa še občino Šmarje pri Jelšah, ki sicer spada le v porečje Sotle, vendar je s sedežem Razvojne agencije Sotla in drugih deležnikov na področju lokalnega ter regionalnega razvoja upravno središče Obsotelja (Herman 2022).

Od leta 2024, ko je bila sprejeta zadnja Uredba o spremembi in dopolnitvi Uredbe o določitvi obmejnih problemskih območij, se med obmejna problemska območja uvrščajo občine Rogatec, Šmarje pri Jelšah, Podčetrtek in Bistrica ob Sotli. Občina Rogaška Slatina v obdobju 2011–2020 ni bila uvrščena med obmejna problemska območja, nato pa je bila leta 2020 mednje zopet uvrščena, čeprav ni izpolnjevala meril – mednje je bila uvrščena kot »otok« sredi sklenjenega območja občin, ki so bile vse uvrščene med obmejna problemska območja. Od leta 2022 občina Rogaška Slatina ponovno ni uvrščena med obmejna problemska območja, saj zaradi izpada občine Makole ni več »otok« (Uredba o spremembi in dopolnitvi ... 2024; Uredba o spremembi Uredbe o določitvi ... 2022).

Da bi ugotovili, kaj v kontekstu slovenske regionalne politike za Obsotelje pomeni imeti status obmejnega problemskega območja, smo preučili ukrepe, ki so bili namenjeni spodbujanju razvoja na teh območjih. Ukrepi, ki so bili namenjeni razvoju obmejnih problemskih območij, se do leta 2018 niso redno izvajali. Od sprejetja Zakona o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja leta 2011 je bil do leta 2018 objavljen le en javni razpis, od leta 2018 do začetka leta 2025 pa je bilo razpisanih 24 javnih razpisov za obmejna problemska območja, ki so jih razpisali Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo, leta 2022 preimenovano v Ministrstvo za gospodarstvo, turizem in šport (MGRT/MGTŠ), Ministrstvo za kohezijo in regionalni razvoj (MKRR), Slovenski podjetniški sklad (SPS) ter Slovenski regionalno razvojni sklad (SRRS). Analizo izvajanja ukrepov za spodbujanje razvoja obmejnih problemskih območij v Obsotelju smo izvedli s pregledom rezultatov javnih razpisov. Večina javnih razpisov za obmejna problemska območja je namenjena mikro, malim in srednje velikim podjetjem, spodbujanju socialnega podjetništva, vključevanju diplomantov v delo na razvojnih projektih podjetij in sofinanciranju projektov ekonomsko-poslovne infrastrukture. Z zadnjimi razpisi je mogoče pridobiti finančna sredstva za revitalizacijo objektov javne infrastrukture.

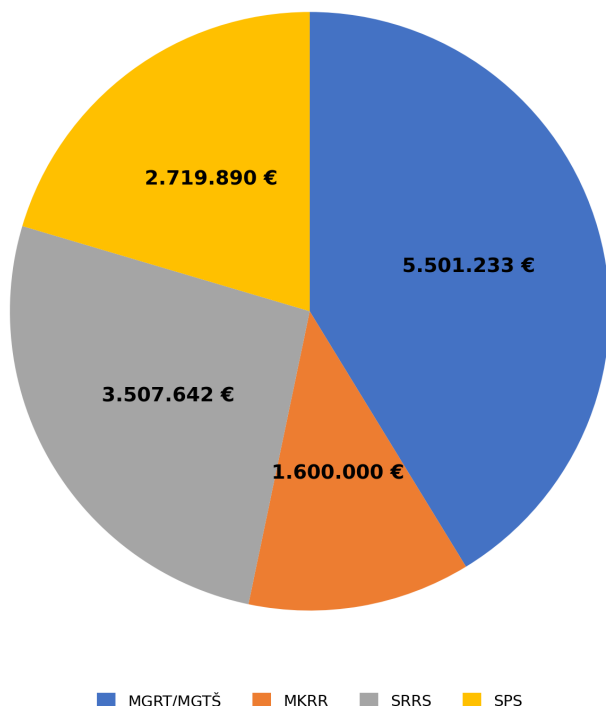
Slovenski podjetniški sklad je v obdobju 2018–2025 razpisal in zaključil šest javnih razpisov za dodelitev sredstev v obliki mikrokreditov, finančnih spodbud za zagon podjetij in sofinanciranja začetnih investicij na obmejnih problemskih območjih, prek katerih je Obsotelje skupno prejelo 2,7 milijona evrov sredstev (Slovenski podjetniški sklad 2018a; 2018b; 2019; 2020a; 2020b; 2024). V začetku leta 2025 sta bila pri Slovenskem podjetniškem skladu odprta še dva javna razpisa za obmejna problemska območja, in sicer Spodbude za zagon podjetij na obmejnih problemskih območjih v letu 2025 in Krediti za podjetja iz obmejnih problemskih območij v Republiki Sloveniji (Slovenski podjetniški sklad 2025).

Slovenski regionalno razvojni sklad je od leta 2018 dalje razpisal in zaključil šest javnih razpisov, sredstva pa so bila dodeljena v obliki razvojnih in likvidnostnih posojil podjetjem z obmejnih problemskih območij. Podjetja iz Obsotelja so prejela 3,5 milijona evrov sredstev. Oktobra 2024 je Slovenski regionalno razvojni sklad objavil Javni razpis za finančni produkt BIZI NOO in BIZI NOO POSOJILO, ki je namenjen razvoju in dvigu konkurenčnosti podjetij na obmejnih problemskih območjih z namenom pozitivnega učinka na konkurenčnost, produktivnost ter tehnološko opremljenost, ohranjanja in povečevanja zaposlenih ter varstva okolja in spodbujanja učinkovite rabe virov (Slovenski regionalno razvojni sklad 2025). Prijave na razpis so bile v začetku leta 2025 še odprte in jih zato ni bilo mogoče vključiti v analizo.

Ministrstvo za gospodarstvo, turizem in šport je do februarja 2025 izvedlo pet javnih razpisov, ki so bili namenjeni podjetjem s področja turizma za povečanje energetske in snovne učinkovitosti, financiranju ponovnega zagona poslovanja podjetij po zaprtju zaradi pandemije covid-19, sofinanciranju začetnih investicij ter spodbujanju zagona in razvoja socialnega podjetništva in zadrug na obmejnih problemskih območjih. Obsotelje je prek razpisov prejelo 5,5 milijona evrov sredstev (Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo 2020; 2021; Poročilo strokovne komisije za izvedbo ... 2021; Rezultati Javnega razpisa za sofinanciranje ... 2021; Javni razpis za sofinanciranje začetnih ... 2022; Javni razpis za spodbujanje zagona ... 2024).

Ministrstvo za kohezijo in regionalni razvoj je v obdobju 2023–2025 objavilo štiri javne razpise za obmejna problemska območja. Do sedaj so znani rezultati le Javnega razpisa za sofinanciranje projektov ekonomsko-poslovne infrastrukture na obmejnih problemskih območjih v letih 2023 in 2024. Obsotelje (oziroma natančneje Občina Podčetrtek) je v sklopu razpisa prejelo 1,6 milijona evrov sredstev za sofinanciranje Centra za promocijo podjetništva Podčetrtek – inkubator Podčetrtek (Javni razpis za sofinanciranje projektov ... 2024). Javni razpis za pridobitev sredstev za vključevanje diplomantov v delo na razvojnih projektih podjetij na obmejnih problemskih območjih 2025, Javni razpis Revitalizacija objektov javne infrastrukture na obmejnih problemskih območjih za leto 2025 in Javni razpis za sofinanciranje projektov ekonomsko-poslovne infrastrukture na obmejnih problemskih območjih v letu 2025 pa so bili v času pisanja še odprti za prijave (Javni razpis za pridobitev sredstev ... 2024; Javni razpis Revitalizacija objektov ... 2024; Javni razpis za sofinanciranje projektov ... 2025).

Slika 1.7: Struktura finančnih sredstev za Obsotelje, prikazana po posameznih nosilcih javnih razpisov 2018–2024.

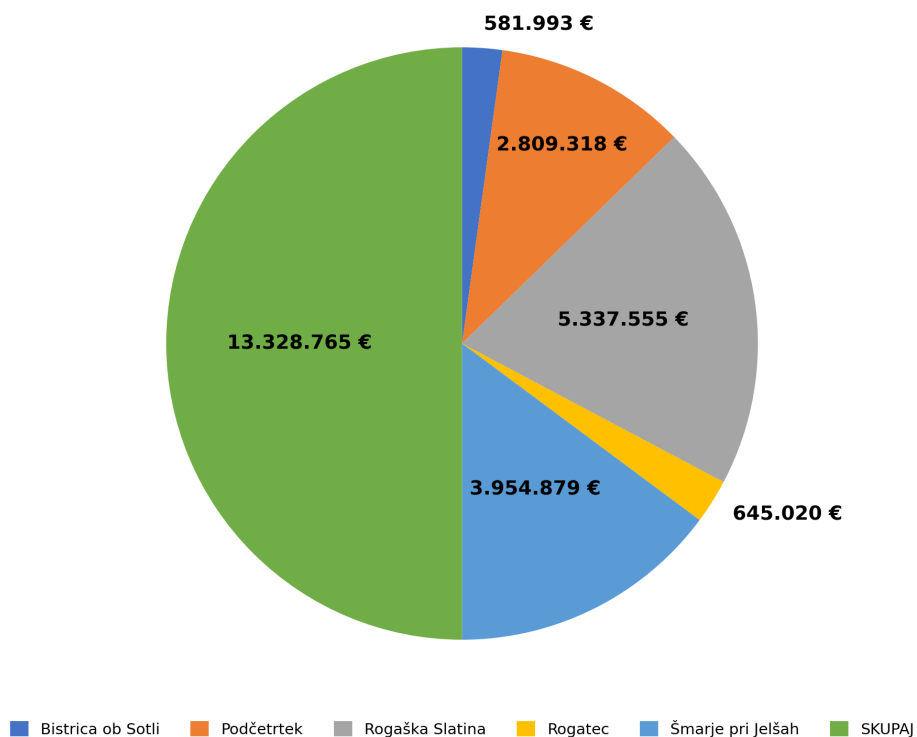

Vir podatkov: Javni razpis za sofinanciranje projektov ... 2024; Slovenski podjetniški sklad 2018a; 2018b; 2019; 2020a; 2020b; 2024; Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo 2020; 2021; Poročilo strokovne komisije za izvedbo ... 2021; Rezultati Javnega razpisa za sofinanciranje ... 2021; Slovenski regionalno razvojni sklad 2025.

Obsotelje je prek javnih razpisov za obmejna problemska območja, ki se izvajajo v sklopu regionalne politike, do začetka leta 2025 prejelo približno 13,3 milijona evrov sredstev. V Obsotelju je leta 2024 živel 30.250 prebivalcev, kar pomeni, da je na javnih razpisih prejelo 440,62 evra na prebivalca. Prek javnih razpisov Ministrstva za gospodarstvo, turizem in šport je Obsotelje prejelo 8,7 % vseh razpisanih sredstev, pri javnih razpisih Slovenskega podjetniškega sklada je ta delež znašal 5,3 %, pri razpisu Ministrstva za kohezijo in regionalni razvoj pa 8,4 % vseh sredstev. Pri razpisih Slovenskega regionalnega razvojnega sklada ni bilo mogoče izračunati deleža sredstev, ki ga je prejelo Obsotelje, saj so bili pridobljeni podatki o skupni višini dodeljenih sredstev podani na način, da takšen izračun ni bil možen. Na seznamu obmejnih problemskih območij je trenutno 88 slovenskih občin; v Obsotelju so med obmejna problemska območja uvrščene štiri občine, kar predstavlja 4,5 % vseh občin, ki spadajo med obmejna problemska območja. V vseh občinah, ki spadajo med obmejna problemska območja, je leta 2024 živel 471.414 prebivalcev. Prek javnih razpisov je bilo tem območjem skupno namenjenih 130,6 milijona evrov (znesek ne vsebuje sredstev, ki so jih območja prejela prek Slovenskega regionalnega razvojnega sklada, ker ta podatek ni na voljo), kar znaša 277,13 evra na prebivalca. Obsotelje je na javnih razpisih (brez sredstev Slovenskega regionalnega razvojnega sklada) prejelo

324,67 evra na prebivalca. Ugotovimo lahko, da je Obsotelje glede na delež, ki ga predstavljajo pri obmejnih problemskih območjih, in glede na obseg finančnih sredstev precej uspešno pri črpanju sredstev v primerjavi z vsemi občinami, ki se uvrščajo med obmejna problemska območja.

Slika 1.8: Struktura pridobljenih razvojnih sredstev po občinah in nosilcih javnih razpisov v Obsotelju 2018–2024.

Vir podatkov: Javni razpis za sofinanciranje projektov ... 2024; Slovenski podjetniški sklad 2018a; 2018b; 2019; 2020a; 2020b; 2024; Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo 2020; 2021; Poročilo strokovne komisije za izvedbo ... 2021; Rezultati Javnega razpisa za sofinanciranje ... 2021; Slovenski regionalno razvojni sklad 2025.

Pri pregledu sredstev, prejetih na javnih razpisih, po posameznih občinah je razvidno, da se njihov obseg med občinami precej razlikuje. Največ sredstev je uspelo pridobiti občini Rogaška Slatina, in sicer približno 5,3 milijona evrov. Na drugem mestu je občina Šmarje pri Jelšah s 3,9 milijona evrov, na tretjem mestu pa občina Podčetrtek z 2,9 milijona evrov. Precej manj prijav in posledično tudi manj prejetih finančnih sredstev pa je v občinah Rogatec in Bistrica ob Sotli. Občina Rogatec je prek javnih razpisov prejela 645.020 evrov, občina Bistrica ob Sotli pa 581.993 evrov. Razloge za razlike v višini prejetih sredstev gre iskati v manjšem številu registriranih podjetij, skromnejšem zanimanju med podjetji (Herman 2022) ali manjši usposobljenosti za oddajo vlog.

Pomen uvrščenosti med obmejna problemska območja smo ugotavljali tudi z razgovori z razvojnimi deležniki iz Obsotelja (predstavniki vseh petih občin, Razvojne

agencije Sotla ter Javnega zavoda za turizem in kulturo Rogaška Slatina). Deležniki so izpostavili dejstvo, da je velika večina javnih razpisov namenjena le podjetjem, sami pa bi si želeli razpise in razvojne spodbude tudi na drugih področjih. Izpostavili so željo po finančni pomoči na infrastrukturnem področju za izboljšanje dostopnosti območja, saj je to po njihovem mnenju ena izmed glavnih ovir pri privabljanju novih investorjev (Herman 2022).

Poleg ukrepov regionalne politike za obmejna problemska območja je bilo Obso-telje ob vstopu Slovenije v Evropsko unijo deležno finančne razvojne pomoči, ki je bila del Operativnega programa krepitve regionalnih razvojnih potencialov za ob-dobje 2007–2013. Območja ob slovensko-hrvaški meji so bila zaradi novonastale schengenske meje in potencialno negativnih vplivov deležna finančne pomoči v višini 62,7 milijona evrov. Finančna sredstva so se delno črpala iz državnega proraču-na, večino pa je prispevala Evropska unija iz Evropskega sklada za regionalni razvoj. Sredstva so bila namenjena predvsem sofinanciranju ukrepov s področja prometne, okoljske in gospodarske infrastrukture. Obsotelje je prek javnih razpisov za razvoj ob-mejnih območij s Hrvaško v obdobju sedmih let prejelo približno 13,8 milijona evrov sredstev (Strukturni skladi EU v Sloveniji 2016).

Pri razvoju obmejnih območij ima pomembno vlogo tudi čezmejno sodelovanje. Ve-čina čezmejnega sodelovanja Obsotelja s sosednjo Krapinsko-zagorsko županijo po-teka v obliki projektov Interreg. Čezmejno sodelovanje Slovenije s Hrvaško je poteka-lo že leta 2003 v okviru programa Phare, nato je med letoma 2004 in 2006 potekalo s trilateralnim Sosedskim programom Interreg, pri katerem je sodelovala tudi Ma-džarska, v obdobju 2007–2013 pa se je izvajalo v okviru Instrumenta za predpristo-pno pomoč. Program Interreg med Slovenijo in Hrvaško se je v polnem obsegu začel izvajati v programskem obdobju 2014–2020 (Interreg Slovenija-Hrvaška 2022a). Za čezmejno sodelovanje s Hrvaško je v programskem obdobju 2021–2027 namenjenih približno 39 milijonov evrov (Interreg Slovenija-Hrvaška 2022b). Med najpogostejši-mi tematikami projektov Interreg sta okoljska problematika in oblikovanje čezmejne turistične destinacije, posamezni projekti pa so namenjeni tudi razvoju podjetništva ter popisu kulturne dediščine in njenemu vključevanju v turistično ponudbo obmo-čja (Herman 2022).

I.5 Sklep

Analiza kazalnika bruto narodni dohodek na prebivalca med letoma 1972 in 1990 po-trjuje, da se je Kozjansko v tem obdobju uvrščalo med gospodarsko manj razvite dele Slovenije. Leta 1972 je indeks bruto narodnega dohodka na prebivalca dosegal 44 % republiškega povprečja. Primerjava s Savinjsko regijo dodatno osvetljuje razvojno zaostajanje: medtem ko je Savinjska regija v osemdesetih letih presegla republiško povprečje, je Kozjansko ostalo pod njim. Z izjemo krajših obdobj je Kozjansko glede na regijsko povprečje stagniralo ali celo rahlo nazadovalo.

Po reformi lokalne samouprave je bilo območje regije razdeljeno na osem občin. Analiza izbranih družbeno-gospodarskih kazalnikov med letoma 2018 in 2023 raz-kriva notranjo razvojno heterogenost. Medtem ko so občine Podčetrtek, Šmarje pri

Jelšah in Šentjur doživljale demografsko rast, je občine na vzhodu in jugovzhodu (Kozje, Bistrica ob Sotli, Rogatec) zaznamovalo zmanjševanje in staranje prebivalstva. Stopnja registrirane brezposelnosti se je na Kozjanskem zmanjšala, vendar je v nekaterih občinah ostala nadpovprečna (7,3 % v Kozjem in Bistrici ob Sotli leta 2023). Indeks delovno aktivnega prebivalstva glede na kraj dela kaže, da se je število delovnih mest na Kozjanskem v 15 letih povečalo za 11 %, kar presega državno povprečje (7 %). Največja rast je bila v občinah Dobje, Rogaška Slatina in Podčetrtek.

Uvrstitev Kozjanskega v različne tipe problemskih območij (od »manj razvitih« v sedemdesetih letih do »obmejnih problemskih območij« po letu 2011) izkazuje dolgoletno prepoznavanje strukturnih razvojnih problemov s strani republike oziroma države. V času veljavnosti »manj razvitih območij« (1971–1990) in »območij s posebnimi razvojnimi problemi (2001–2010) se je celotno območje Kozjanskega uvrščalo med problemska območja. V obdobju 1991–1993 je bilo 91 % naselij na Kozjanskem uvrščenih med demografsko ogrožena območja, vendar se je ta delež do leta 2000 zmanjšal na 58 %. Del Kozjanskega se od leta 2011 uvršča med »obmejna problemska območja«. Med letoma 2018 in 2025 je ta del Kozjanskega iz različnih virov prejel 13,3 milijona evrov sredstev, namenjenih obmejnemu problemskemu območju, kar pomeni 440 evrov na prebivalca. To je več, kot to velja za vsa obmejna problemska območja v Sloveniji skupaj. Prijavitelji iz občin Rogaška Slatina in Šmarje pri Jelšah so bili najuspešnejši pri pridobivanju finančnih sredstev, medtem ko sta občini Bistrica ob Sotli in Rogatec prejeli znatno manj.

Analiza regionalnega razvoja Kozjanskega potrjuje, da gre za manj razvito območje. Prikazana razvojna dinamika območja je rezultat delovanja dveh razvojnih dejavnikov: prvič, zgodovinske zakoreninjenosti razvojnih zaostankov, ki so se kljub občasnim izboljšanjem ohranili do danes; in drugič, razvojne raznolikosti območja, ki je rezultat tako naravnogeografskih značilnosti kot tudi različne uspešnosti lokalnih politik in dostopa do razvojnih virov. Bolj razviti so severni deli Kozjanskega. Občina Dobje ima specifične razvojne značilnosti. Razvojno najbolj zaostajajo občine Bistrica ob Sotli, Kozje in Rogatec.

Zahvala

Raziskava je potekala v okviru programa raziskovanja Trajnostni regionalni razvoj Slovenije (P6–0229), ki ga sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

2 Svetlobna onesnaženost na Kozjanskem

Igor Žiberna

2.1 Uvod

Procesi urbanizacije in širjenja človekove dejavnosti (industrija, promet, turizem) ter spremembe človekovega življenjskega sloga so v zadnjih stoletjih pomembno preoblikovali naravno okolje. Onesnaževanje okolja se danes manifestira na bistveno več načinov kot na začetku 20. stoletja. Poleg klasičnih oblik onesnaževanja (zrak, voda, prst, vegetacija, onesnaževanje zaradi odpadkov) se pojavljajo nove oblike, kot so degradacija okolja zaradi hrupa in škodljivih virov elektromagnetnega sevanja, vizualna degradacija okolja, informacijsko onesnaževanje itd. Tako 20. stoletje predstavlja obdobje, ko se je sprva v mestih, pozneje pa tudi drugod začelo pojavljati onesnaževanje okolja, ki je posledica pretirane rabe umetnih virov svetlobe v nočnem času. Govorimo o svetlobnem onesnaževanju. Slovenija je po zaslugi civilnih pobud sorazmerno zgodaj svetlobno onesnaževanje prepoznala kot pomembno novo obliko onesnaževanja okolja in je zato leta 2007 sprejela Uredbo o mejnih vrednostih svetlobnega onesnaževanja (Uradni list št. 81 2007), v kateri je določila nove standarde, ki bi se morali upoštevati pri nameščanju zunanjih svetilk. Treba je omeniti, da je bila uredba sprejeta še pred množičnim pojavom LED-sijalk, ki jih zaradi višje energetske učinkovitosti (manjša poraba električne energije) v zadnjih letih nameščajo namesto energetskega potratnejših visoko- in nizkotlačnih natrijevih sijalk.

Človek že od prazgodovine naprej uporablja različne načine osvetljevanja okolja ponoči. V novi dobi so bile v prevladi oljenke, od 19. stoletja naprej pa so jih počasi začele zamenjevati plinske svetilke. Intenzivneje se je umetna svetloba ponoči začela uporabljati od iznajdbe električnih sijalk. Slednje so se v 20. stoletju pojavljale v različnih izvedenkah (Mizon 2012, 34–35). Negativnih učinkov umetnega osvetljevanja je več. Sodoben problem pri nočnem razsvetljevanju ni le jakost sijalk, pač pa tudi način montaže svetilk, čas osvetljevanja in spekter sijalk. LED-sijalke, ki se v zadnjem času pojavljajo tudi pri nas, so energijsko sicer učinkovitejše, vendar pa zaradi sija predvsem v modrem delu spektra puščajo mnogo večje prostorske učinke. Po Rayleighovem zakonu je sipanje svetlobe v obratnem razmerju s četrto potenco valovne dolžine. Povedano drugače: modra svetloba (z valovno dolžino 400 nm) se v atmosferi siplje 16-krat intenzivneje kot rdeča svetloba (z valovno dolžino 800 nm) (Petkovšek in Hočevar 1995, 16). Zaradi tega bi bilo sprejeto Uredbo o mejnih vrednostih svetlobnega onesnaževanja treba ustrezno novelirati. Na težave zaradi množične uporabe svetilk so med prvimi začeli opozarjati ljubiteljski in profesionalni astronomi, pozneje

ekologi, danes pa na negativne učinke množične uporabe svetilk v nočnem času na zdravje človeka opozarja tudi medicina. Izpostavljenost umetni svetlobi namreč prekinje tvorbo hormona melatonina, zaradi česar so take osebe močnejše izpostavljene nevarnostim različnih oblik raka (Falchi in sod. 2011; Pauley 2004). Dokazani so vplivi svetlobnega onesnaževanja na živali, še posebej na tiste, ki so aktivnejše v nočnem času, in celo na fenofaze rastlin (Bruce-White in Shardlow 2011; Huemer in sod. 2010; Hölker in sod. 2010). Novejše raziskave kažejo, da množična uporaba umetnih virov svetlobe vpliva celo na mentalno zdravje (Menculini in sod. 2024). Pretirana uporaba svetilk v nočnem času predstavlja tudi pomemben vir potrošnje energije (Društvo temno nebo 2010, 10). V nekaterih okoljih pretirano nočno osvetljevanje razumejo kot vrednoto in na ta način zastopajo izrazito antropocentričen pogled na vrednotenje človekovih posegov v okolje. Med skrajnimi primeri takega ravnanja bi lahko med drugim navedli primer, ko so v južni Švici celotno pogorje Aiguille de la Tsa v nočnem času osvetlili z intenzivno svetlobo (Caraveo 2021, 81). Zaradi vsesplošnega trenda svetlobnega onesnaževanja v svetovnem merilu (Falchi in Bara 2023) se pojavljajo lokalne pobude, da bi posamezna območja zaščitili, in v tem smislu ustanavljajo temne parke, v katerih je uporaba zunanjih svetilk omejena. Vedno pogostejša so razmišljanja, da bi neokrnjeni pogled na nočno nebo zaščitili kot obliko naravne dediščine (Caraveo 2021, 86). Po podatkih Dark Sky Organisation (Organizacija Temno nebo) (medmrežje 1) trenutno obstaja v Evropi že 48 parkov Temno nebo, od tega kar trije v sosednji Hrvaški ter po dva v Avstriji in na Madžarskem.

2.2 Metodologija

Pri analizi stanja svetlobne onesnaženosti na Kozjanskem smo se naslonili na podatke daljinskega zaznavanja svetlobne onesnaženosti. Razvoj tehnologije daljinskega zaznavanja posameznih okoljskih komponent je omogočil hitro pridobivanje podatkov o svetlobni onesnaženosti za širše območje, saj so vsi podatki georeferencirani. Ameriška agencija za oceane in atmosfero (National Oceanic and Atmospheric Administration – NOAA) je oktobra leta 2011 izstrelila satelit Suomi National Polar-orbiting Partnership ali na kratko Suomi NPP. Med senzorji, nameščenimi na satelitu, je tudi Visible Infrared Imaging Radiometer Suite (VIIRS), ki ga sestavlja 22 različnih tipal, med katerimi eno snema površje v t. i. dnevno-nočnem kanalu (*Day/Night band* ali DNB). Prostorska resolucija svetlobne točke (piksla) v nadiru (točki na površini Zemlje, ki je točno pod satelitom) je okoli 750×750 m (Jensen 2018). Podatki snemanj so dostopni na spletu (medmrežje 2). Vrednosti radiance so izražene v nanovatih na steradian na kvadratni centimeter ($\text{nW}/(\text{sr cm}^2)$). Ena od slabosti tipala je ta, da je spektralni razpon svetlobe, ki jo zaznava, med 500 in 900 nm. Tipalo je torej »slep« za skrajni modri del v vidnem delu spektra, v katerem pa seva večina novejših, t. i. »belih« LED-sijalk. Kljub vsemu so podatki satelita Suomi NPP trenutno najkakovostnejši podatki v dnevno-nočnem kanalu, tako glede prostorske in časovne resolucije kot tudi glede dinamičnega razpona informacij o stanju svetlobne onesnaženosti.

2.3 Rezultati in razprava

2.3.1 Svetlobna onesnaženost na Kozjanskem v luči podatkov daljinskega zaznavanja

Podatke o daljinskem zaznavanju svetlobne onesnaženosti, izražene v radianci, za območje Kozjanskega smo želeli postaviti v širši kontekst, zato bomo v uvodu na kratko predstavili stanje svetlobne onesnaženosti v Evropi in v Sloveniji. V evropskem merilu Slovenija ne sodi med države, ki izstopajo po povprečni radianci. Med 47 obravnavanimi državami v Evropi je bila leta 2023 tako po povprečni kot maksimalni radianci Slovenija na 32. mestu. Povprečna radianca je v Sloveniji znašala $1,12 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$, maksimalna pa $154,98 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$. Najvišjo povprečno radianco so imele t. i. mestne države: Monako $93,59 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$, sledila pa sta Vatikan in San Marino. V vrhu so še Nizozemska, Belgija, Luksemburg in Italija (slednja predvsem na račun močno onesnažene Padske nižine). Najvišjo maksimalno radianco so ugotavljale Finska (razsvetljeni rastlinjaki), Islandija, Belorusija (močno osvetljena rafinerija v Mikhalkiju), Nizozemska in Estonija. Podatki o radianci na število prebivalcev in radianci na BDP za Slovenijo niso več tako vzpodbudni. Po radianci na število prebivalcev je Slovenija na šestem mestu, po radianci na enoto BDP pa na enajstem mestu (Žiberna in Konečnik Kotnik 2021).

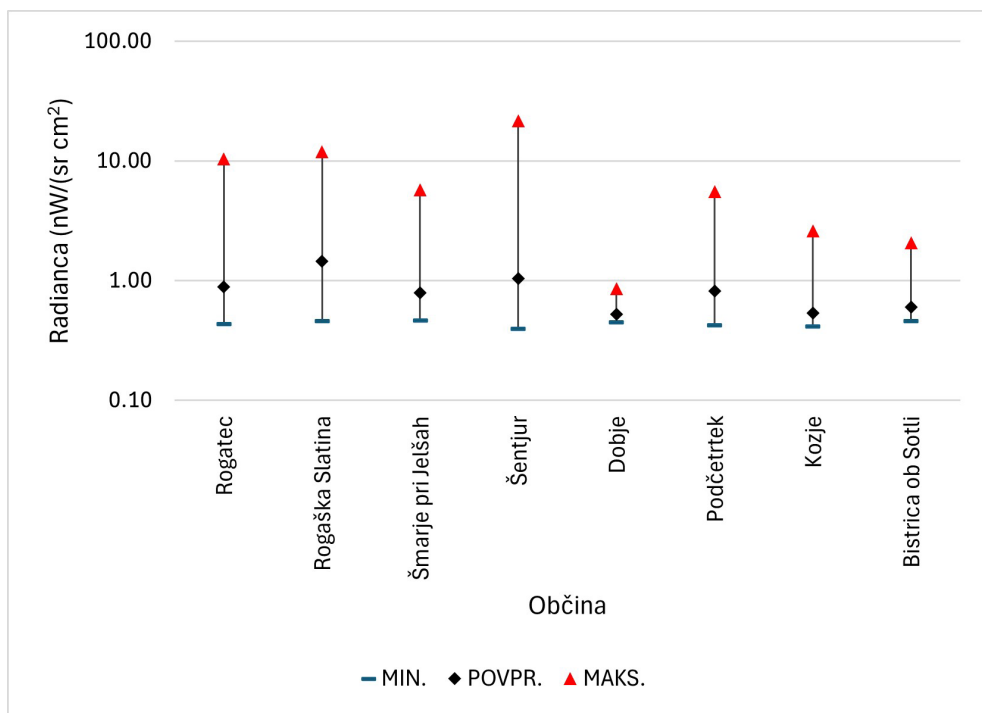
V Sloveniji se je povprečna radianca v obdobju 2013–2023 zvišala z $0,90 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$ na $1,12 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$, maksimalna pa znižala s $194,29 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$ na $154,98 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$. Pri analizi sprememb radiance pa je do podatkov treba biti kritičen. Omenili smo že, da so senzorji na satelitu Suomi NPP neobčutljivi na skrajni modri del spektra, v katerem sevajo »bele« LED-sijalke, s katerimi smo v zadnjem času zamenjevali natrijeve sijalke. »Izboljšanje« radiance je najpogostejše le posledica zamenjave natrijevih z LED-sijalkami (Žiberna in Konečnik Kotnik 2021; 2022).

Na Kozjanskem je leta 2013 povprečna radianca znašala $0,61 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$, minimalna $0,17 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$, maksimalna pa $14,83 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$. Leta 2013 je bilo najsvetlejši piksel najti v Rogaški Slatini, na območju Kidričeve ulice med rondojem pri Pegazovem spomeniku in Osnovno šolo Rogaška Slatina, najtemnejšega pa v jugozahodnem delu Kozjanskega, na Podrebri, vzhodno od Ostrožnika. Do leta 2023 se je povprečna radianca dvignila na $0,83 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$ ali za $0,22 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$, maksimalna na $21,57 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$ ali za $6,74 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$, minimalna pa na $0,39 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$ ali za $0,22 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$. Leta 2023 je bil najsvetlejši piksel v Šentjurju, na območju proizvodno-storitvenih dejavnosti med Cesto Kozjanskega odreda, Cesto pod Rifnikom in Industrijsko cesto. Najtemnejši piksel smo zaznali na območju Bohorja med Malim Javornikom in Skalico.

Vrednosti minimalne, povprečne in maksimalne radiance se po občinah na Kozjanskem razlikujejo. Ugotovimo lahko, da so bile leta 2023 med občinami najmanjše razlike v minimalni radianci ($0,07 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$), nekoliko večje pri povprečni radianci ($0,93 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$), daleč največje pa v maksimalni radianci ($20,71 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$). Pri razponu vrednosti radiance najbolj izstopata občini Šentjur (z $222,3 \text{ km}^2$ je po površini največja občina na Kozjanskem) in Dobje (s $17,5 \text{ km}^2$ je po površini najmanjša občina na Kozjanskem). Razpon radiance v občini Šentjur je leta 2023 znašal $21,18 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$,

občini Dobje pa le $0,41 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$. Omenimo naj še, da je maksimalna radianca v občini Dobje ($0,86 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$) celo nižja od povprečne radiance v občinah Rogaška Slatina ($1,45 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$) in Šentjur ($1,04 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$). Pomen površine občine in z njo povezane pestrosti človekove dejavnosti kaže dejstvo, da ima občina Šentjur poleg najsvetlejšega tudi najtemnejši piksel radiance (slika 1). Občina namreč pokriva gosteje naseljeno in gospodarsko aktivnejše območje v dolini Voglajne (s središčem v naselju Šentjur), nekatera gručasta naselja v osrčju Kozjanskega (Žusem, Prevorje, Planina pri Sevnici), vendar tudi redkeje poseljena ter pretežno gozdnata območja na območju Bohorja, kar znižuje vrednosti povprečne in minimalne radiance. Izračun Pearsonovih korelacijskih koeficientov kaže, da je minimalna radianca v negativni korelaciji s površino občine (Pearsonov korelacijski koeficient je $-0,6690$) in dolžino javnih cest v občini ($-0,6060$). Povprečna radianca je v visoki povezavi z gostoto prebivalstva ($0,9250$) ter deležem pozidanih in sorodnih površin ($0,9180$). Maksimalna radianca po občinah kaže visoko stopnjo povezanosti s številom prebivalstva ($0,8050$), dolžino javnih cest ($0,7190$) in trajnimi nasadi ($0,6080$).

Slika 2.1: Minimalna, povprečna in maksimalna radianca leta 2023 po občinah na Kozjanskem.

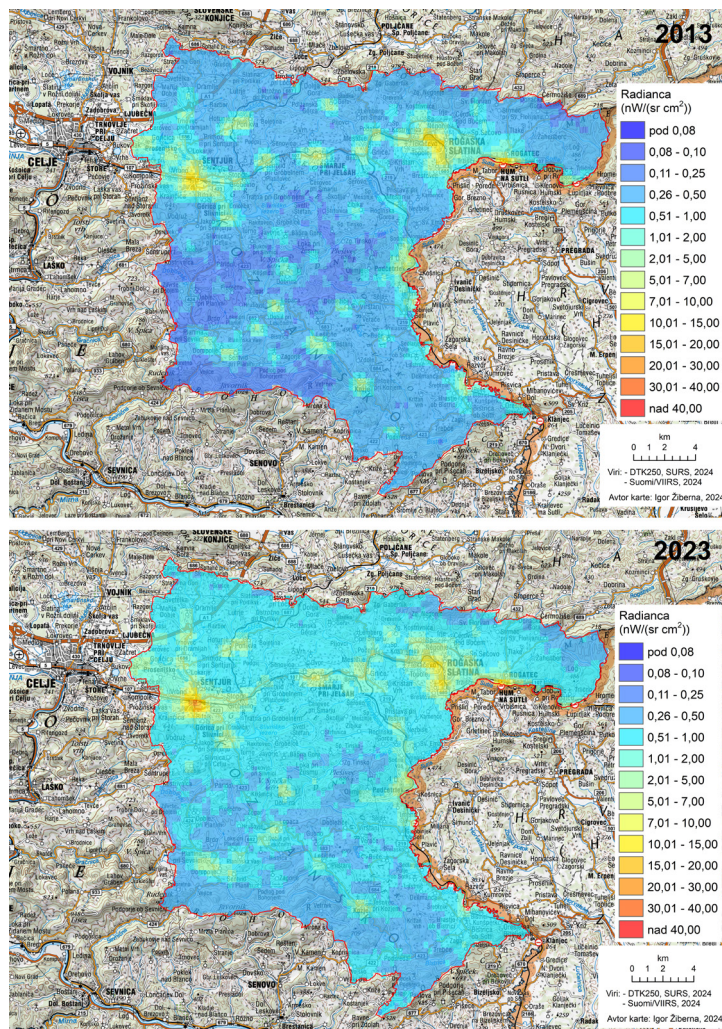

Vir: medmrežje 2; lastni izračuni 2024.

Vrednosti radiance na Kozjanskem leta 2013 in leta 2023 kažejo tesno povezavo s človekovo dejavnostjo. V obeh letih se kažejo najvišje vrednosti radiance na osi vzdolž doline Voglajne, ki se proti vzhodu podaljša v smeri Rogaške Slatine in Rogatca. Druga, nekoliko manj izrazita os poteka ob Sotli in njenih pritokih med Pristavo pri Mestinju na severu in Imenim na jugu ter na območju Polja pri Bistrici. Tretje območje z višjo

radianco je zelo razdrobljeno in ga prepoznamo na območju nekaterih večjih gručastih naselij na Kozjanskem (Ponikva, Kozje, Žusem, Prevorje, Planina pri Sevnici, Šentvid pri Planini). Najtemnejša območja najdemo med Bohorjem in Orlico v južnem delu Kozjanskega, v posameznih fragmentih v osrednjem delu Kozjanskega (severno od Planine pri Sevnici ter na območju Javorščice in Rudnice) ter na območju podaljška Vzhodnih Karavank v severnem delu obravnavanega območja (južna pobočja Boča, Plešivca, Donačke gore in Maclja). Primerjava radiance med letoma 2013 in 2023 kaže, da so se območja z višjo radianco iz doline Voglajne in Posotelja močno razširila v zaledne predele. To bi lahko razložili s procesom suburbanizacije ter spremembo življenjskega sloga in vrednot v družbi, kar se odraža tudi pri človekovih posegih v prostor. V našem primeru se to manifestira v širjenju javne razsvetljave na območja, ki so bila v preteklosti temna.

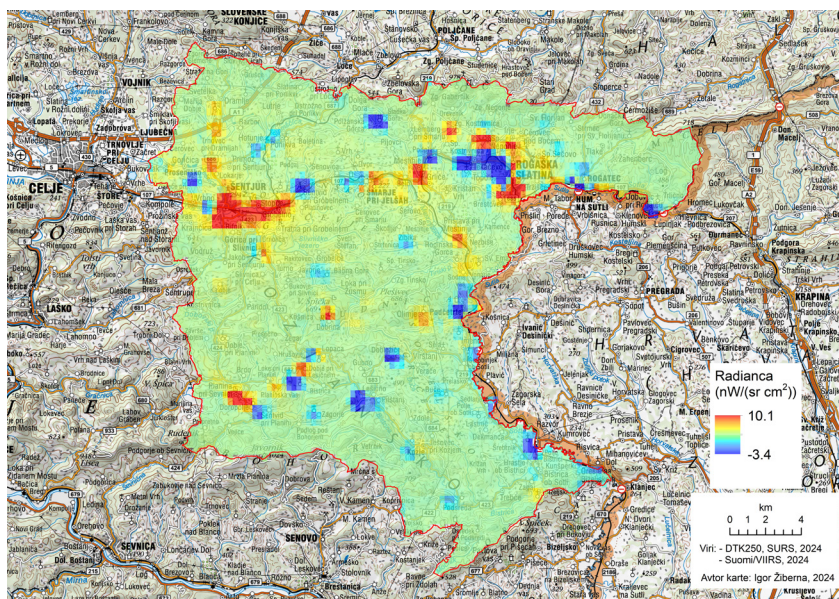
Slika 2.2: Vrednosti radiance (v $nW/(sr\ cm^2)$) na Kozjanskem leta 2013 (zgoraj) in leta 2023 (spodaj).

Vir: medmrežje 3; lastni izračuni 2024.

Primerjava radiance v obeh letih pa razgalja še en proces: zamenjavo visoko- in nizkotlačnih natrijevih sijalk z »belimi« LED-sijalkami. Natrijeve sijalke so z energetskega vidika potratnejše, saj se veliko električne energije pri napajanju teh sijalk ne spremeni v vidno svetlobo, pač pa infrardeče (toplotno) sevanje. S tega vidika so LED-sijalke energetske manj potratne. Drugi problem pa nastopi pri spektru obeh tipov sijalk: natrijeve sijalke so imele višek sevanja v rumeno-oranžnem delu spektra, »bele« LED-sijalke pa imajo višek sevanja v modrem delu spektra, zaradi česar se njihova svetloba v atmosferi siplje nekajkrat intenzivneje kot rumeno-oranžna svetloba. Uvajanje »belih« LED-sijalk tako po eni strani sicer prinaša prihranek pri energiji, po drugi strani pa pušča za seboj bistveno večje prostorske učinke pri svetlobnem onesnaževanju, česar občinski proračuni neposredno ne zaznajo. Problem pri interpretaciji razlik v radianci med letoma 2013 in 2023 nastopi zaradi že omenjenega dejstva, da so senzorji za merjenje radiance na satelitu Suomi NPP neobčutljivi za skrajni modri del spektra, zato zamenjavo natrijevih sijalk z »belimi« LED-sijalkami zaznavajo kot padec radiance, čeprav se je ta najbrž povečala, kar nakazujejo nekatere druge raziskave (Žiberna in Konečnik Kotnik 2021; Žiberna in Konečnik Kotnik 2022; Žiberna in sod. 2023). Kljub temu se še vedno pojavljajo območja, kjer se je radianca povečala: v daleč največjem delu na območju Šentjurja, v bistveno manjši meri pa na obrobju Rogaške Slatine, Mestinja, Pristave pri Mestinju, Olimja, Žusma in Planine pri Sevnici. Največje »znižanje« radiance je mogoče zaznati v Rogaški Slatini, zelo razpršeno pa še na Sladki Gori, Proseniškem, v Podplatu, Šentvidu pri Grobelnem, Podčetrtku in Lesičnem. Zanimivo je tudi, da se je radianca občutno »znižala« na območju praviloma sicer intenzivno osvetljenih mejnih prehodov (Dobovec, Rogatec, Imeno, Bistrica ob Sotli). Nekatere občine se celo ponašajo z uvajanjem »belih« LED-sijalk kot načinom trajnostnega razvoja, ampak pri tem pozabljajo (ali pa preprosto ne vedo), da se ta ne manifestira vedno le v ekonomskih prihrankih (medmrežje 4; medmrežje 5).

Slika 2.3: Razlika v radianci na Kozjanskem med letoma 2013 in 2023.

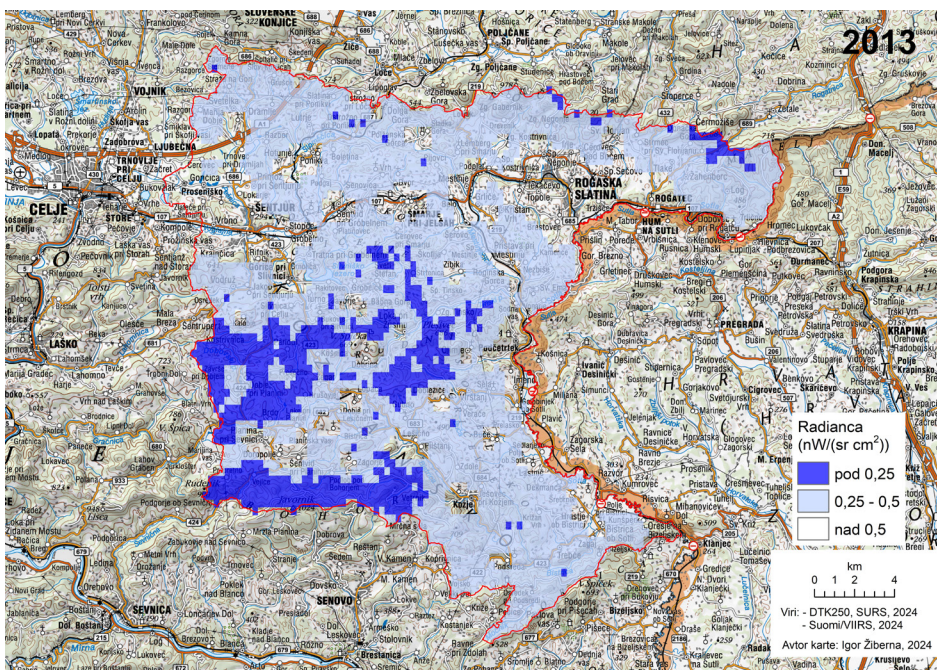
2.3.2 Temna območja na Kozjanskem

Posledica večanja svetlobne onesnaženosti se odraža v manjšanju območij s temnim nebom. Območja s temnim nebom so določena arbitrarno, saj imajo različni rastlinski in živalski organizmi ter človek različno odzivnost/občutljivost na svetlobno onesnaženje. Pri določanju mejnih vrednosti, ki označujejo temno nebo, smo se naslonili na dve študiji (Night Blight 2016; Widmer in sod. 2022). Po teh so območja s temnim nebom določena pri največ $0,25 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$ oz. največ $0,5 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$.

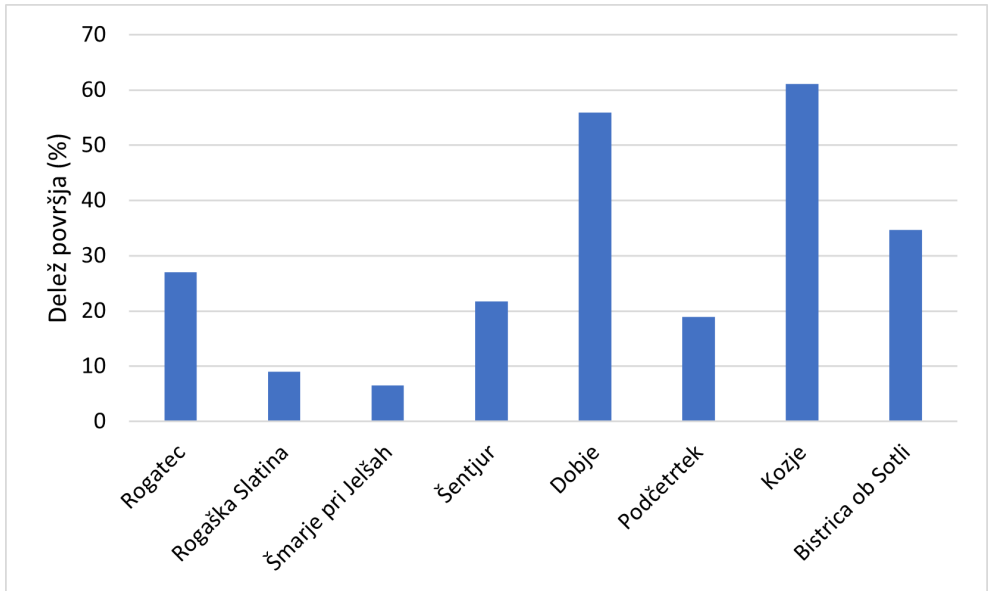
Na sliki 4 lahko opazimo, da so bila leta 2013 območja z radianco, nižjo od $0,25 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$, predvsem v osrednjem in južnem delu Kozjanskega (Bohor, vzhodni odrastki Posavskega hribovja, ki so redkeje poseljeni) ter na skrajnem severovzhodu (Macelj), medtem ko so območja z radianco pod $0,5 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$ pokrivala večino površja, z izjemo delov z večjo gostoto poselitve na liniji Šentjur – Rogaška Slatina – Rogatec, ob Sotli in razpršeno po osrednjem delu Kozjanskega (Kozje, Žusem, Planina pri Sevnici) ter na severu (Ponikva, Dramlje – Trnovec pri Dramljah). Leta 2013 je imelo 13,7 % površja Kozjanskega radianco nižjo od $0,25 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$, 74,7 % površja pa nižjo od $0,5 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$. V občini Dobje, ki je sicer daleč najmanjša občina na Kozjanskem, je bil delež površja z radianco, nižjo od $0,25 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$, 72 %, medtem ko je celotno površje imelo radianco nižjo od $0,5 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$. Najnižji delež površja z radianco, nižjo od $0,5 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$, sta leta 2013 imeli občini Rogaška Slatina (52 %) in Podčetrtek (68,8 %). Do leta 2023 se je površje s temnim nebom močno zmanjšalo. Območij z radianco, nižjo od $0,25 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$, na Kozjanskem ni več, medtem ko se je delež površja z radianco, nižjo od $0,5 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$, znižal s 74,7 % na le 24,8 % površja (za 49,9 odstotne točke). Naj za primerjavo navedemo, da se je v Sloveniji delež območij z radianco pod $0,5 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$ znižal s 75,2 % leta 2013 na 39,3 % leta 2023 (ali za 39,3 odstotne točke). V relativnem smislu so torej procesi zmanjševanja temnih območij na Kozjanskem še bolj neugodni kot na območju celotne Slovenije. Še največ pogojno rečeno temnih območij je bilo leta 2023 na območju med Bohorjem in Orlico ter na območjih z manjšo gostoto prebivalstva v vzhodnih odrastkih Posavskega hribovja in na severu na južnih pobočjih odrastkov Vzhodnih Karavank med Bočem in Macljem. Najvišji delež pogojno temnih območij na Kozjanskem je imela leta 2023 občina Kozje (61,1 %), sledila pa je občina Dobje (55,9 %). Vse preostale občine so imele ta delež nižji od tretjine površja občine, najnižjega pa občini Šmarje pri Jelšah (6,5 %) in Rogaška Slatina (9 %) (slika 5). Na žalost se je delež temnih območij močno zmanjšal tudi v Kozjanskem parku. Žiberna in Konečnik Kotnik (2023) ugotavljata, da se je na območju Kozjanskega parka med letoma 2013 in 2021 povprečna radianca povečala od $0,4 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$ na $0,41 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$, hkrati pa se je delež površja z radianco pod $0,25 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$ znižal s 38,9 % površja na le 1,1 % površja. Pravne podlage, s katerimi ščitimo različna zavarovana območja, torej niso dovolj učinkovite na področju svetlobnega onesnaževanja ali pa te oblike onesnaževanja sploh ne upoštevajo. Zavedati pa se moramo, da se svetloba v troposferi od virov svetlobnega onesnaževanja nemoteno širi v vse smeri, ne oziraje se na meje zavarovanih območij. Če bi taka območja res želeli zaščititi pred svetlobnim onesnaževanjem, bi okoli njih morali ustvariti prehodna območja, v katerih bi ustrezno prilagodili/zaostрили pogoje za razsvetljevanje. V tem smislu ne moremo mimo regionalnih virov svetlobnega

onesnaževanja, pri čemer je eden največjih mesto Zagreb, ki je od južnih območij Kozjanskega oddaljeno le dobrih 30 km.

Slika 2.4: Območja s temnim nebom na Kozjanskem leta 2013 (zgoraj) in 2023 (spodaj).

Slika 2.5: Delež površja z radianco, nižjo od $0,5 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$, po občinah na Kozjanskem leta 2023.

Vir: medmrežje 2; lastni izračuni 2024.

2.4 Zaključek

Svetlobno onesnaževanje je relativno nova oblika onesnaževanja, ki je rezultat vse množičnejše uporabe svetilk v nočnem času. Posledice se manifestirajo v negativnih vplivih na ekosisteme in nenazadnje tudi na človekovo zdravje. S širjenjem (sub)urbanega življenjskega sloga se svetlobno onesnaževanje pojavlja tudi na nekoč temnih območjih.

V Sloveniji je leta 2023 znašala povprečna radianca $1,12 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$, na Kozjanskem pa $0,83 \text{ nW}/(\text{sr cm}^2)$. V obdobju 2013–2023 na Kozjanskem spremljamo poslabšanje stanja tako pri minimalni kot tudi pri povprečni in maksimalni radianci. Leta 2023 je bila najvišja radianca zaznana v Šentjurju, in sicer na območju proizvodno-storitvenih dejavnosti v južnem delu naselja. Vrednosti radiance na Kozjanskem leta 2013 in leta 2023 kažejo tesno povezavo s človekovo dejavnostjo. V obeh letih se kažejo najvišje vrednosti radiance na osi vzdolž doline Voglajne, ki se proti vzhodu podaljša v smeri Rogaške Slatine in Rogatca. Manj izrazito območje svetlobne onesnaženosti poteka ob Sotli in njenih pritokih med Pristavo pri Mestincu in Imenim ter na območju Polja pri Bistrici. Tretje območje z višjo radianco je zelo razdrobljeno in ga zasledimo na območju nekaterih večjih gručastih naselij na Kozjanskem (Ponikva, Kozje, Žusem, Prevorje, Planina pri Sevnici, Šentvid pri Planini). Najtemnejša območja se najdejo na območju med Bohorjem in Orlico v južnem delu Kozjanskega, v posameznih fragmentih v osrednjem delu Kozjanskega (severno od Planine pri Sevnici

ter na območju Javorščice in Rudnice) ter na območju podaljška Vzhodnih Karavank v severnem delu obravnavanega območja (južna pobočja Boča, Plešivca, Donačke gore in Maclja).

Delež temnih območij se je v obdobju 2013–2023 na Kozjanskem znižal z 38,9 % površja na le 1,1 % površja. Pokrajina, ki so jo geografi še v sedemdesetih letih 20. stoletja označevali kot manj razvito in za katero so tedaj iskali rešitve, »kako jo vključiti v sodobno življenje«, danes ni imuna na okoljsko neugodne procese. Procesi zmanjševanja temnih območij na Kozjanskem v obdobju 2013–2023 so v relativnem smislu namreč še bolj neugodni kot za celotno Slovenijo in bi zato v tem smislu bilo nujno razmisliti, kako omejiti stihijsko širjenje virov svetlobnega onesnaževanja.

3 Vpliv ukinjanja volišč na volilno udeležbo v volilnem okraju Šmarje pri Jelšah

Boštjan Rogelj, Jernej Tiran

3.1 Uvod

Volilni okraj Šmarje pri Jelšah sodi v sedmo volilno enoto s sedežem v Mariboru in obsega območje šestih občin (Bistrica ob Sotli, Kozje, Podčetrtek, Rogaška Slatina, Rogatec in Šmarje pri Jelšah). S 27.716 volilnimi upravičenci (2022) in površino 400 km² spada med največje volilne okraje v Sloveniji. Okraj ima vse od nastanka samostojne države eno izmed najmanjših udeležb na državnozborskih in predsedniških volitvah ter referendumih, primerljivo s preostalimi perifernimi okraji v Sloveniji. Vzroki za to še niso bili temeljito raziskani. Na podlagi uveljavljenih modelov volilne udeležbe (gl. npr. Brady in sod. 1995) lahko iščemo poglobitve vzroke za tukajšnjo višjo volilno abstinenco zlasti v slabših socio-ekonomskih kazalnikih v primerjavi z državnim povprečjem; vendar je treba dodati, da se okraj uvršča med tiste, ki imajo slabšo udeležbo od pričakovane (Rogelj in Tiran 2014), zato del vzrokov za ta pojav ostaja nepojasnen.

Med dejavniki volilne (ne)udeležbe je tudi dostopnost volišč, ki na odločitev o udeležbi vpliva prek časovnih in finančnih stroškov volivca pri oddaji glasu. Ta dejavnik je v primerjavi z institucionalnimi (Sijamhodžić in Rogelj 2020), socio-ekonomskimi (Stockemer 2017) in psihološkimi (Smets in van Ham 2013) nekoliko slabše raziskan, podobno kot drugi prostorski dejavniki. Dosedanje raziskave kažejo, da je z vidika udeležbe tudi manj pomemben, vendar ga ne gre povsem zanemariti (Aldrich 1993; Geys 2006). Kot navajata Downs (1957) in Niemi (1976), je dejanski učinek oddaje glasu na volilni izid tako neznan, da že majhne spremembe v stroških pomembno vplivajo na odločitev o udeležbi, s tem pa tudi na razporeditev politične moči.

Na dostopnost volišč najbolj neposredno vplivajo spremembe njihovih lokacij, ki so po svetu razmeroma pogost pojav. Pri tem lahko ločimo med ukinjanjem volišč oz. združevanjem sosednjimi in spreminjanjem sedežev volišč. Najpomembnejši razlogi za to so ekonomski (zmanjševanje stroškov), demografski (spremembe v prostorski razporeditvi volivcev) ter politični (interesi posameznih skupin in političnih strank). Po nekaterih podatkih se je število volišč v Združenih državah Amerike v samo štirih letih več kot prepolovilo (U.S. Election Assistance Commission ... 2018; 2022). Dokumentiranih je tudi nekaj primerov dodajanja volišč kot poskusov zagotavljanja enake

volilne pravice (Polling Places ... 2014). Ponekod do zmanjševanja dostopnosti volišč prihaja tudi zaradi naravnih nesreč (Asplund in sod. 2024), oboroženih konfliktov (Eboh 2023) ali epidemij (Asplund in sod. 2021).

V Sloveniji je po letu 2011 prišlo do znatnega zmanjšanja števila volišč: na volitvah v Državni zbor (DZ) leta 2022 jih je bilo 2994, kar je 402 oz. 11,8 % manj kot na volitvah leta 2011. Državna volilna komisija je namreč konec leta 2013 pristopila k spremembam omrežja volišč v smeri racionalizacije stroškov oz. združevanja volišč (Jančič 2013) in v ta namen oblikovala kriterije, med katerimi najdemo velikost volišča, lastništvo, pa tudi oddaljenost (Informacija o postopku ... 2017). Do ukinitev nekaterih volišč je pozneje prišlo tudi zaradi 16. člena novele Zakona o volitvah v Državni zbor iz leta 2017, ki določa, da morajo biti volišča dostopna invalidom. Od volitev v DZ 2011 do 2022 je bil največji delež volišč ukinjen prav v šmarskem okraju, in sicer 28 od 69, kar je 40,6 % volišč.

Tematika dostopnosti volišč je v zadnjih letih pritegnila tudi pozornost strankarske politike. Tako je Svet Slovenske demokratske stranke opozoril na proces ukinjanja volišč na podeželju, kar naj ne bi le kršilo načela enakega dostopa do volilne pravice, temveč tudi zmanjšalo volilno udeležbo (Zahtevamo vrnitev ... 2024). Državna volilna komisija se zaveda občutljivosti in pomembnosti te problematike, ki je sicer v domeni okrajnih volilnih komisij (Kos 2024). Udeležba na volitvah namreč pomeni tudi napor, čas in strošek, ki pa v prostoru niso enakomerno porazdeljeni ter lahko vplivajo na uresničevanje volilne pravice.

Namen raziskave je proučiti spremembe omrežja volišč, dostopnost volišč in volilno udeležbo ter odnos med temi pojavi v volilnem okraju Šmarje pri Jelšah med volitvami v Državni zbor leta 2011 in 2022. V raziskavi smo oblikovali hipotezo, da večja oddaljenost od volišča vodi v nižjo volilno udeležbo. Pri tem smo si zastavili naslednja raziskovalna vprašanja:

1. Kakšne so bile prostorske značilnosti sprememb volišč?
2. Kolikšna je oddaljenost volilnih upravičencev od volišč in kako se spreminja skozi čas?
3. Ali (povečana) oddaljenost volilnih upravičencev od volišč vpliva na volilno udeležbo?

3.2 Pregled literature

Vpliv dostopnosti volišč na volilno udeležbo je bil doslej že velikokrat proučen. Gre namreč za pomembno vprašanje z vidika napora, porabljenega časa in stroškov tako pri iskanju informacij kot pri oddaji glasu, ki izhaja tudi iz temeljnega dela Anthonyja Downsa (1957) o volilnem odločanju z vidika racionalne izbire. Ko stroški postanejo previsoki glede na pričakovane koristi, ki se denimo kažejo v izvolitvi posameznega kandidata, to lahko vodi v volilno abstinenco (Downs 1957; Niemi 1976). Dosedanje raziskave, po večini opravljene na primeru volitev v Združenih državah Amerike, večinoma kažejo, da večja oddaljenost med prebivališčem in voliščem malo, toda statistično značilno zmanjšuje udeležbo, vpliv pa je nelinearen (npr. Dyck in Gimpel 2005;

Brady in McNulty 2011; Cantoni 2020; Garnett in Grogan 2021). V eni izmed teh študij je bilo ugotovljeno, da povečanje oddaljenosti od volišča za eno miljo zmanjša udeležbo za eno odstotno točko (Bagwe in sod. 2022). Za vse raziskave je značilen kvantitativni pristop, večinoma na podlagi individualnih podatkov, nobena od raziskav pa ni proučevala te tematike na kvalitativen način.

Raziskave ugotavljajo tudi, da razdalje do volišč niso enakomerno porazdeljene po prostoru in skupinah prebivalstva, vključno s podporniki posameznih političnih strank ali pripadniki etničnih manjšin (Cantoni 2020; Joslyn in sod. 2020). To je še dodatno pomembno v primeru dogodkov, kot sta ukinitve volišča ali sprememba njegove lokacije, ki lahko povzročita tako stroške v obliki napora pri iskanju novega volišča kot dodatne prevozne stroške (Brady in McNulty 2011). Nekatere raziskave kažejo, da se volivci temu prilagodijo s predčasnim glasovanjem, zato ni nujno, da se odrazi v manjši udeležbi (Clinton in sod. 2021). Od volišč bolj oddaljeni volivci pogosteje posegajo tudi po glasovanju po pošti (Dyck in Gimpel 2005; Bagwe in sod. 2022). Nekatere študije kažejo, da povečanje oddaljenosti volišča bolj zmanjšuje udeležbo pri prebivalcih, ki so živeli bližje voliščem, v primerjavi s tistimi, ki so bili od njega že prej bolj oddaljeni in so vajeni potovati na večje razdalje (Fauvelle Aymar in François 2018; Garnett in Grogan 2021). Podobno ugotavljata tudi Gimpel in Schuknecht (2003) v primerjavi suburbanih in ruralnih območij. Haspel in Knotts (2005) ter Bhatti (2012) pa dodatno ugotavljajo, da so prebivalci z razpoložljivim avtomobilom veliko manj občutljivi na večjo oddaljenost od volišča v primerjavi s tistimi, ki ga nimajo; razlika v verjetnosti udeležbe med prebivalci z avtomobilom in brez njega je opazna celo pri manjših razdaljah (Bhatti 2012). Pomen prevladujočega potovalnega načina poudarjajo tudi druge študije: tako so na oddaljenost volišča bolj občutljivi revnejši prebivalci, odvisni od javnega prevoza (Bagwe 2021). Uvedba brezplačnega javnega prevoza na volilni dan sicer ne vpliva na udeležbo (Pereira in sod. 2023).

Vse te študije kažejo, da lokacija volišča kljub majhnemu vplivu na volilno udeležbo ni povsem nepomembna. Zadeva namreč tako enake (ali vsaj primerljive) možnosti za uresničevanje volilne pravice kot samo odločitev o oddaji glasu, kar je še posebej pomembno za politično šibkeje zastopane in manj mobilne skupine prebivalstva.

3.3 Metode

Spremembe v obsegu volišč in njihovi velikosti po številu volilnih upravičencev smo analizirali na podlagi podatkov o voliščih Geodetske uprave Republike Slovenije (GURS 2011; 2014; 2018; 2022) ter podatkov o številu volilnih upravičencev in volilnih rezultatih po voliščih Državne volilne komisije (DVK 2011; 2014; 2018; 2022) v programih ArcGIS Pro in SPSS.

Spremembe dostopnosti volišč smo analizirali s pomočjo orodja *Closest facility* (najbližji objekt) programa ArcGIS Pro. V analizi smo uporabili podatke o naslovih volišč Državne volilne komisije (DVK 2011; 2014; 2018; 2022), podatke o številu prebivalcev, starih 18 let in več, na naslovih stalnega prebivališča iz Centralnega registra prebivalcev (v nadaljevanju CRP) (MNZ 2024) ter podatke o cestnem omrežju

spletišča Open Street Map (Geofabrik 2024). V prvi fazi smo na podlagi podatkov CRP-ja za naslove, na katerih je bil v letu volitev uradno prijavljen vsaj en prebivalec, star 18 let ali več, izračunali najkrajšo možno pot do matičnega volišča po cestnem omrežju. Lokacijo naslovov in volišč smo določili na podlagi koordinat naslova v CRP-ju. V nadaljevanju smo v programu SPSS podatke o oddaljenosti od volišč povezali s podatki o številu polnoletnih prebivalcev na naslovu. Tako smo pridobili podatek o oddaljenosti večine volilnih upravičencev od volišča. V zadnji fazi smo s programom SPSS podatke agregirali na ravni volišč in zanje izračunali različne statistične kazalce. Za vsako volišče smo izračunali tudi delež volilnih upravičencev, ki so od volišča oddaljeni do 500 m, 1000 m in 4000 m. V prvem primeru gre za razdaljo, ki jo je možno prehoditi v dobrih petih minutah, zato je za številne pomembne cilje uveljavljen standard za peš dostopnost (npr. Tiran in sod. 2022). V drugem primeru gre za razdaljo, ki je za večino volilnih upravičencev najbrž še sprejemljiva za hojo (npr. Sarker in sod. 2020), saj večina ljudi prehodi omenjeno razdaljo v slabih 15 minutah, volitve pa so redek dogodek, ki poteka na dela prost dan. V tretjem primeru lahko govorimo o izjemno veliki oddaljenosti od volišča, za premagovanje katere večina volilnih upravičencev potrebuje prevoz. Vsi izračuni so bili narejeni za vsake volitve posebej.

Tu velja opozoriti, da prihaja do odstopanj med številom volilnih upravičencev (preglednica 3.1) in številom volilnih upravičencev, za katere smo izračunali oddaljenost od volišča (preglednica 3.2). Do razlik (leta 2011 razlika znaša 4 %, leta 2014 5,3 %, leta 2018 6,1 % in leta 2022 7,1 %) prihaja zaradi razhajanj med dejanskim številom volilnih upravičencev in podatki, pridobljenimi iz CRP-ja. Slednji ne vključujejo volilnih upravičencev, ki nimajo prijavljenega stalnega prebivališča v Sloveniji (t. i. izseljenci) in glasujejo na posebnih voliščih (omnia, diplomatsko-konzularna predstavništva v tujini, glasovanje po pošti), poleg tega se podatki nanašajo na zadnji dan v letu, in ne na dan volitev.

Vsi izračuni oddaljenosti so narejeni na podlagi sloja cestnega omrežja iz decembra leta 2024 in ne upoštevajo morebitnih sprememb na cestnem omrežju v proučevanem obdobju. Ocenjujemo, da je vpliv sprememb na izračune zanemarljiv. Velja pa opozoriti na nekatere napake in pomanjkljivosti uporabljenega sloja cestnega omrežja (manjkajoče ceste oz. odseki cest, napake v digitalizaciji ter pomanjkljiva kategorizacija), zaradi katerih so izračunane oddaljenosti za manjše število naslovov netočne.

Vpliv spreminjanja oddaljenosti volilnih upravičencev od volišča na volilno udeležbo smo zaradi nedostopnosti podatkov na ravni posameznikov ugotavljali na ravni volišč. Za vsako volišče smo izračunali povprečno oddaljenost volilnih upravičencev ter indeks volilne udeležbe glede na volilno udeležbo v celotnem volilnem okraju. Indeks volilne udeležbe je bil uporabljen zaradi primerljivosti podatkov za različne volitve. Za območja volišč iz let 2014, 2018 in 2022 smo izračunali povprečno oddaljenost in indeks volilne udeležbe tudi za predhodne volitve. Na ta način smo lahko primerjali volilno udeležbo pred združevanjem/ukinjanjem volišč in po njem. Najprej smo s pomočjo odvisnega t-preizkusa primerjali volilno udeležbo pred združitvijo in po njej na voliščih, ki so nastala z ukinitvijo oz. bolje rečeno združitvijo nekaterih volišč (t. i. združena volišča). Skupaj je bilo na volitvah 2014, 2018 in 2022 17 takšnih volišč. V nadaljevanju smo s pomočjo neodvisnega t-preizkusa primerjali volilno udeležbo med

dvema skupinama volišč. Prvo sestavljajo zgoraj opisana združena volišča, drugo pa volišča, ki v proučevanem obdobju niso doživela sprememb v prostorskem obsegu (t. i. nespremenjena volišča). Takšnih volišč je bilo skupaj 81 (27 na vsakih volitvah od leta 2014 naprej).

3.4 Rezultati

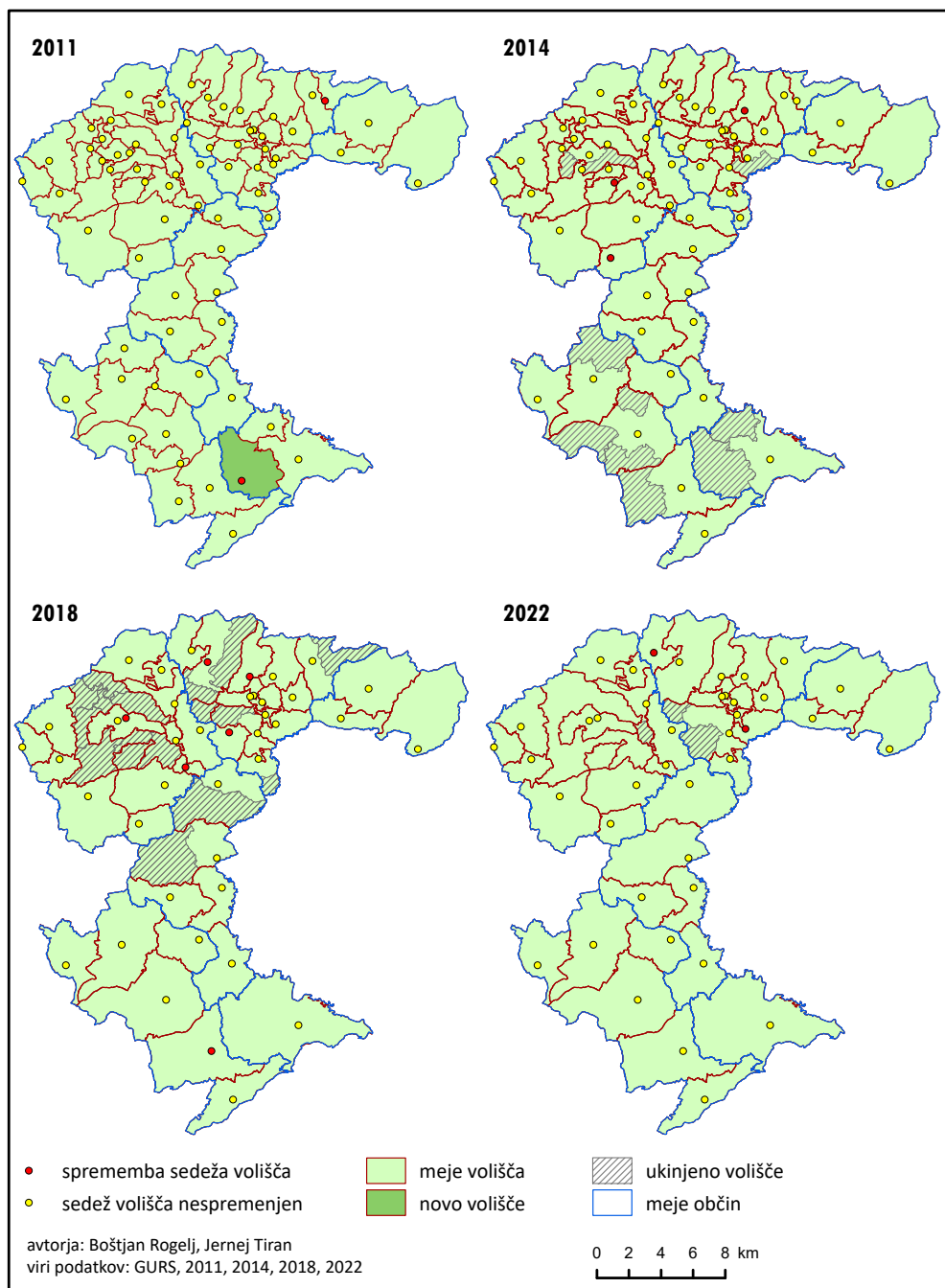
3.4.1 Spremembe območij volišč

V preteklosti je bilo v volilnem okraju Šmarje pri Jelšah nekaj manj kot 70 volišč. Po letu 2011 se je njihovo število močno zmanjšalo, danes je okraj razdeljen na 41 volišč. V prvem valu zmanjševanja števila volišč, leta 2014, je bilo ukinjenih sedem manjših volišč v zasebnih objektih v občinah Kozje in Bistrica ob Sotli ter tri volišča v neposredni bližini Šmarja pri Jelšah in Rogaške Slatine. V drugem valu, leta 2018, je prišlo do ukinjanja oz. združevanja manjših volišč v okolici Šmarja pri Jelšah, prav tako so bila ukinjena nekatera volišča v občinah Podčetrtek in Rogaška Slatina. Trend zmanjševanja števila volišč se je nekoliko umiril leta 2022, ko sta bili ukinjeni še dve volišči v širši okolici Rogaške Slatine in Šmarja pri Jelšah. Skupaj je bilo tako ukinjenih 29 volišč. Rogatec je edina občina, v kateri se število in obseg volišč v obravnavanem obdobju nista spremenila (slika 3.1).

Devetnajst ukinjenih volišč je imelo manj kot 250 volilnih upravičencev, največje ukinjeno volišče pa je imelo več kot 500 volilnih upravičencev. V volilnem okraju je še vedno šest volišč z manj kot 250 volilnimi upravičenci, tri pa imajo manj kot 100 volilnih upravičencev. Zaradi zmanjševanja števila volišč se je povprečno število volilnih upravičencev na volišču med letoma 2011 in 2022 povečalo za skoraj dve tretjini (preglednica 3.1). Z združevanjem volišč v okolici Šmarja pri Jelšah sta bili oblikovani izjemno veliki volišči, z več kot 1700 volilnimi upravičenci (obe volišči sodita med 20 največjih volišč v Sloveniji). Konsolidacija volišč je bila nekoliko manj intenzivna na območju Rogaške Slatine. V kraju ima sedež pet volišč, pri čemer imajo tri manj kot 1000 volilnih upravičencev. Velikost je bila pomemben, ne pa edini dejavnik pri ukinjanju volišč. Pomembno vlogo pri ukinjanju je igrala tudi lokacija volišč, saj je bila velika večina ukinjenih volišč umeščena v zasebnih objektih (le eno je bilo v javnem objektu).

Ponekod se je spremenil sedež volišča, ne da bi se spremenil njegov obseg. V večini primerov gre za relativno majhne premike znotraj istega naselja. Kot zanimivost velja omeniti, da je pri voliščih Kulturni center Rogaška Slatina in Gasilski dom Šmarje pri Jelšah sedež volišča zunaj območja volišča. Medtem ko je prvo obstajalo že leta 2011, je drugo nastalo z združevanjem manjših volišč v okolici Šmarja pri Jelšah leta 2018.

Slika 3.1: Volišča v volilnem okraju Šmarje pri Jelšah v obdobju 2011–2022.

Preglednica 3.1: Osnovne značilnosti volišč v volilnem okraju Šmarje pri Jelšah.

	2011	2014	2018	2022
število volišč	69	59	43	41
skupno število volilnih upravičencev v volilnem okraju	27.818	27.797	27.800	27.716
število volilnih upravičencev na najmanjšem volišču	49	59	57	54
število volilnih upravičencev na največjem volišču	1.299	1.645	1.772	1.796
povprečno število volilnih upravičencev na volišče	403,2	471,1	646,5	676,0
povprečna velikost volišča (v km ²)	5,8	6,8	9,3	9,8
velikost največjega volišča (v km ²)	18,5	31,1	31,1	31,1

Vir podatkov: DVK 2011; 2014; 2018; 2022.

3.4.2 Dostopnost volišč

Na oddaljenost volilnih upravičencev od volišč odločilno vplivata razpršena poselitev in odsotnost večjih naselij. Na območju volilnega okraja je 187 naselij, med katerimi jih ima 78 (41,7 %) manj kot 100 prebivalcev, le tri naselja jih imajo več kot tisoč: Rogaška Slatina (5177), Šmarje pri Jelšah (1975) in Rogatec (1555). Večina volilnih upravičencev torej nima volišča v matičnem naselju.

Analiza razkriva, da je ukinjanje volišč odločilno prispevalo k povečanju oddaljenosti volilnih upravičencev od volišč (preglednica 3.2), medtem ko spremembe sedežev volišč niso imele večjega vpliva. Povprečna oddaljenost se je v obravnavanem obdobju povečala za dobro četrtino, s 1335 na 1710 m, pri čemer obstajajo velike razlike znotraj volilnega okraja. Daleč največje povečanje opazamo v občini Bistrica ob Sotli (+63 %), nekoliko manjše v Kozjem (+37 %) in Šmarju pri Jelšah (+33 %). V Podčetrtku in Rogaški Slatini se je povprečna oddaljenost povečala za slabo četrtino (Rogaška Slatina ima še vedno najmanjšo povprečno oddaljenost od volišča), v Rogatcu pa ni prišlo do večjih sprememb.

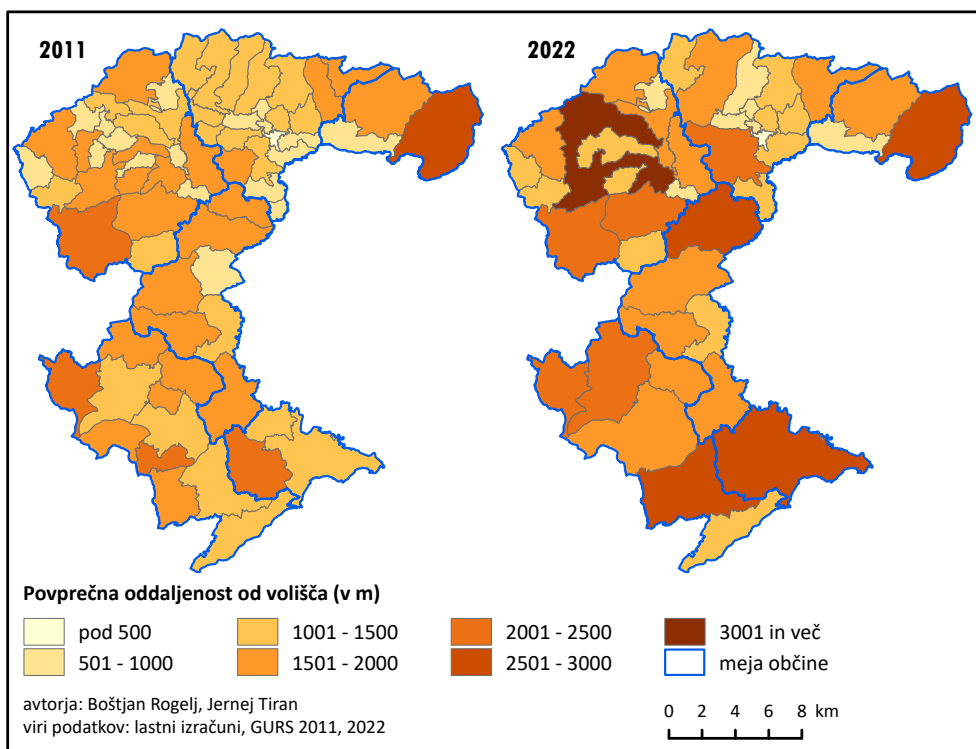
Na ravni volišč je do najbolj drastičnih sprememb prišlo v okolici Šmarja pri Jelšah (slika 3.2). Oblikovanje izjemno velikega volišča Gasilski dom Šmarje pri Jelšah s sedežem zunaj območja volišča, v katerega so združili osem manjših volišč, je ustvarilo volišče s povprečno oddaljenostjo 3137 m. Veliko povečanje povprečne oddaljenosti je zaznamovalo tudi volišča v Podsredi (za 1128 m), Bistrici ob Sotli (962 m), Pristavi pri Mestinju (899 m) in Lesičnem (821 m). Med volišči, ki niso doživela prostorskih sprememb, je povprečna oddaljenost največja v Dobovcu pri Rogatcu (2843 m) in Zagorju (skoraj 2500 m).

Preglednica 3.2: Spreminjanje oddaljenosti volilnih upravičencev od volišč v volilnem okraju Šmarje pri Jelšah v obdobju 2011–2022.

občina	leto	število volivcev, vključenih v analizo	povprečna oddaljenost od volišča (v m)	Delež volilnih upravičencev, ki je od volišča oddaljen manj kot ...		
				500 m	1.000 m	4.000 m
Bistrica ob Sotli	2011	1.224	1.567	20,3	33,3	98,3
	2014	1.197	2.529	15,0	22,8	77,6
	2018	1.170	2.530	15,2	22,5	77,2
	2022	1.135	2.555	15,4	21,7	76,6
Kozje	2011	2.829	1.592	15,8	36,0	96,2
	2014	2.718	2.198	13,4	27,1	87,5
	2018	2.652	2.218	12,6	28,2	85,9
	2022	2.548	2.187	12,8	28,7	86,5
Podčetrtek	2011	2.818	1.617	18,3	36,8	96,4
	2014	2.813	1.612	18,7	36,6	96,4
	2018	2.838	2.045	14,2	29,7	89,5
	2022	2.808	2.016	14,5	30,5	89,9
Rogaška Slatina	2011	8.997	1.014	26,9	57,6	99,7
	2014	8.851	1.033	25,1	55,9	99,9
	2018	8.734	1.198	22,5	50,0	99,4
	2022	8.636	1.263	21,1	47,4	97,9
Rogatec	2011	2.548	1.575	21,2	44,1	93,3
	2014	2.505	1.587	21,0	43,1	93,3
	2018	2.480	1.558	20,5	42,8	94,1
	2022	2.364	1.564	20,0	42,6	93,9
Šmarje pri Jelšah	2011	8.299	1.390	19,7	43,8	98,4
	2014	8.236	1.409	18,8	42,6	98,4
	2018	8.212	1.827	14,4	33,7	94,2
	2022	8.270	1.850	13,6	32,2	94,5
skupaj	2011	26.715	1.335	21,7	46,4	97,9
	2014	26.320	1.454	20,4	44,0	96,2
	2018	26.086	1.686	17,5	38,5	93,7
	2022	25.761	1.709	16,8	37,3	93,5

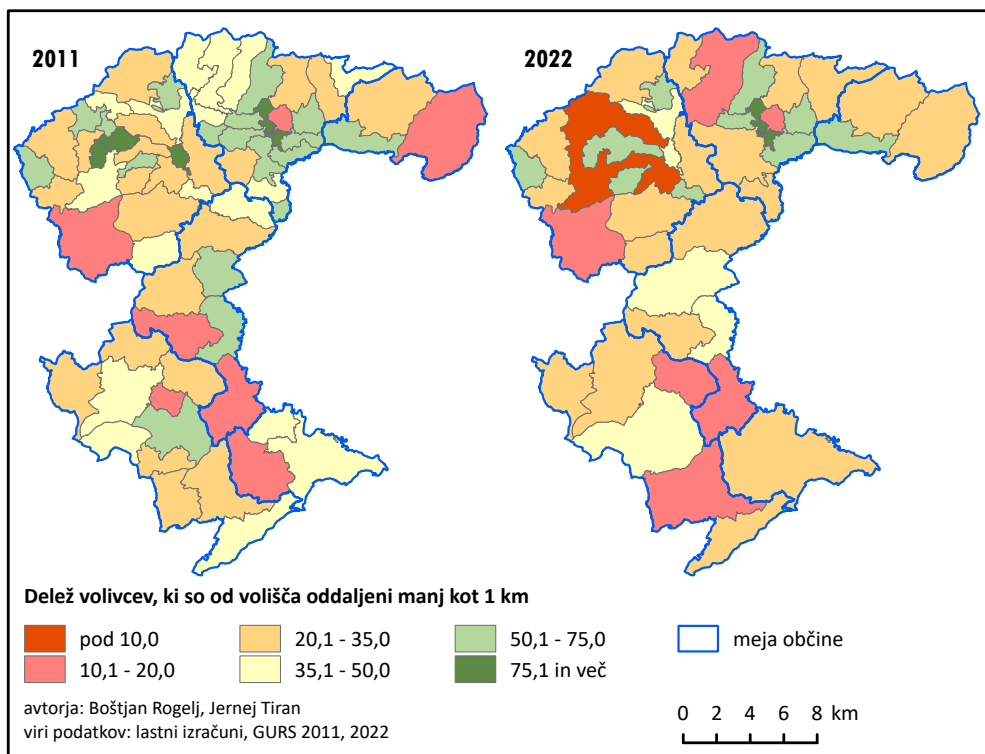
Vir: MNZ 2024; OpenStreetMap 2024.

Slika 3.2: Povprečna oddaljenost volilnih upravičencev od sedeža volišča leta 2011 in 2022.

Eden od pokazateljev dostopnosti volišč je delež volilnih upravičencev, ki živijo v oddaljenosti od volišča, primerni za hojo (slika 3.3). Na ravni celotnega okraja je v 500- in 1000-metrski oddaljenosti leta 2022 živel 16,8 % oz. 4,9 odstotne točke manj volilnih upravičencev kot leta 2011. Tistih, ki imajo volišče v kilometrski oddaljenosti od doma, je zdaj le še dobra tretjina. Omenjeni delež se je v vseh občinah, z izjemo Rogatca, občutno zmanjšal in niti v eni občini ne presega več 50 % (preglednica 3.2). Največji je v Rogaški Slatini (47,4 %) in Rogatcu (42,6 %), drugje je bistveno nižji, najnižji je v Bistrici ob Sotli (21,7 %). V slednji je skoraj četrtina volivcev od volišča oddaljena več kot 4000 m. Upad deleža volilnih upravičencev, ki živijo manj kot 1000 m od volišča, je še bolj izrazit na ravni volišč. Pri že omenjenem volišču Gasilski dom Šmarje pri Jelšah ta delež znaša le dober odstotek. Opozoriti velja, da so že leta 2011 obstajala volišča z zelo nizkim, manj kot 20-odstotnim deležem volilnih upravičencev, ki so od volišča oddaljeni manj kot 1000 m, ter da njihov obstoj ni vezan le na ukinjanje volišč, ampak je posledica razpršene poselitve in specifične topografije območja. Je pa ukinjanje volišč glavni razlog, da imamo danes le enajst volišč, kjer omenjeni delež presega 50 % (slika 3.3).

Slika 3.3: Delež volivcev, ki so od volišča oddaljeni manj kot 1 km.

3.4.3 Vpliv povečanja oddaljenosti od volišč na volilno udeležbo

Volilni okraj Šmarje pri Jelšah izkazuje podpovprečno volilno udeležbo v primerjavi z državnim povprečjem, pri čemer se razlika v zadnjem obdobju nekoliko zmanjšuje (preglednica 3.3). Hkrati smo priča zmanjšanju razlik znotraj okraja, zaradi česar je bila volilna udeležba na zadnjih volitvah na večini volišč v razponu ± 10 odstotnih točk od povprečja za celotni volilni okraj (slika 3.4). Delno je k temu pripomoglo tudi zmanjševanje števila volišč, saj so v preteklosti imela največja odstopanja nekatera manjša volišča, ki so bila ukinjena.

Preglednica 3.3: Volilna udeležba v volilnem okraju Šmarje pri Jelšah v obdobju 2004–2022.

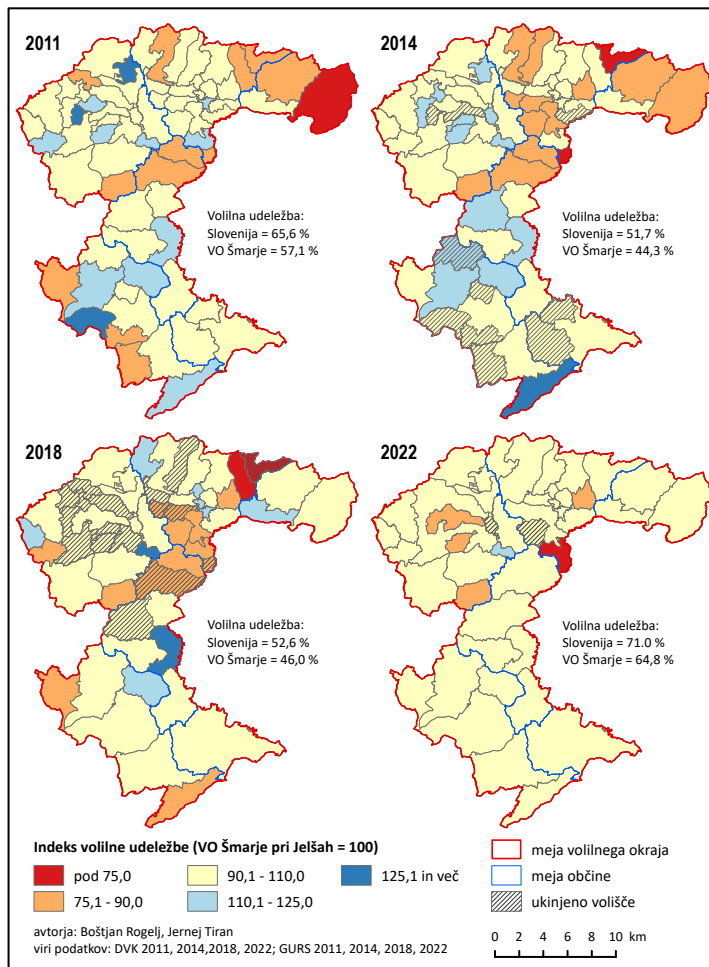
	2004	2008	2011	2014	2018	2022
Število volišč	69	68	69	59	43	41
Skupno število volivcev	26.297	27.486	27.818	27.797	26.323	25.999
Volilna udeležba na državni ravni	60,65 %	63,10 %	65,60 %	51,72 %	52,64 %	70,97 %

	2004	2008	2011	2014	2018	2022
Volilna udeležba v volilnem okraju	50,17 %	52,70 %	57,14 %	44,25 %	46,00 %	64,83 %
Indeks volilne udeležbe v volilnem okraju (Slovenija = 100)	82,7	83,5	87,1	85,6	87,4	91,4
Najnižja volilna udeležba na volišču*	31,67 %	33,90 %	41,43 %	30,67 %	33,33 %	47,71 %
Najvišja volilna udeležba na volišču*	67,61 %	67,48 %	76,64 %	64,41 %	67,53 %	79,75 %

Vir podatkov: DVK 2004; 2008; 2011; 2014; 2018; 2022.

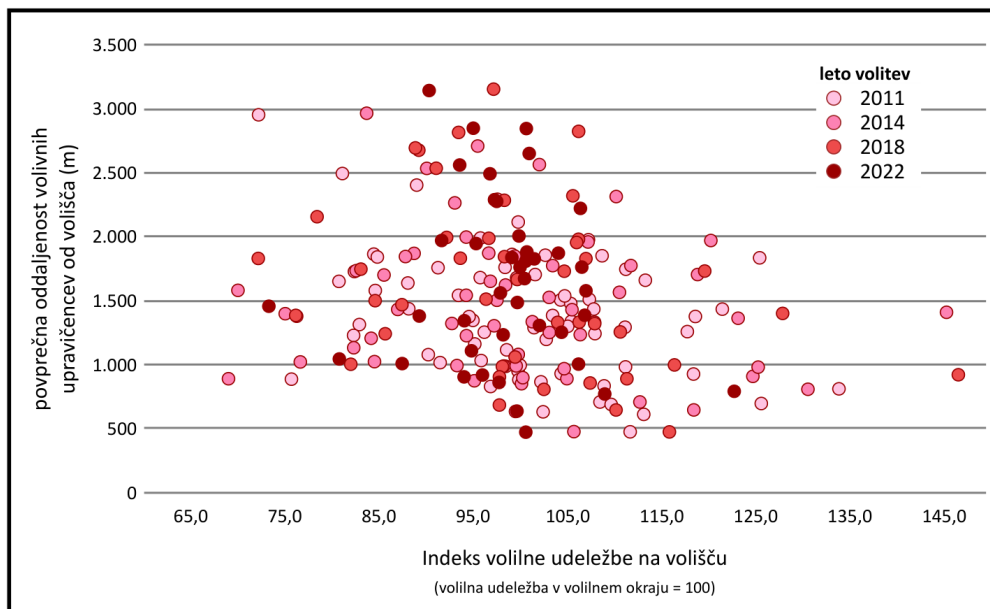
*Pri računanju volilne udeležbe na volišču so upoštevani le volivci, ki so volili osebno na volišču na dan volitev. Udeležba tistih, ki so glasovali po pošti, na diplomatskih predstavništvih ali predčasno, je evidentirana v sklopu t. i. posebnih volišč. Posledično je dejanska volilna udeležba lahko višja, kot kažejo podatki.

Slika 3.4: Volilna udeležba po voliščih v obdobju 2011–2022.

Izračuni kažejo na šibko negativno povezanost med povprečno oddaljenostjo volilnih upravičencev od volišča in volilno udeležbo (slika 3.5), pri čemer je povezanost statistično značilna le za leti 2011 ($r_{xy} = -0,391$, $p < 0,001$) in 2018 ($r_{xy} = -0,314$, $p = 0,041$), za leti 2014 ($r_{xy} = -0,150$, $p = 0,256$) in 2022 ($r_{xy} = -0,114$, $p = 0,479$) pa ne.

Slika 3.5: Povezanost med povprečno oddaljenostjo volilnih upravičencev od volišča in volilno udeležbo za vsa volišča v obdobju 2011–2022.

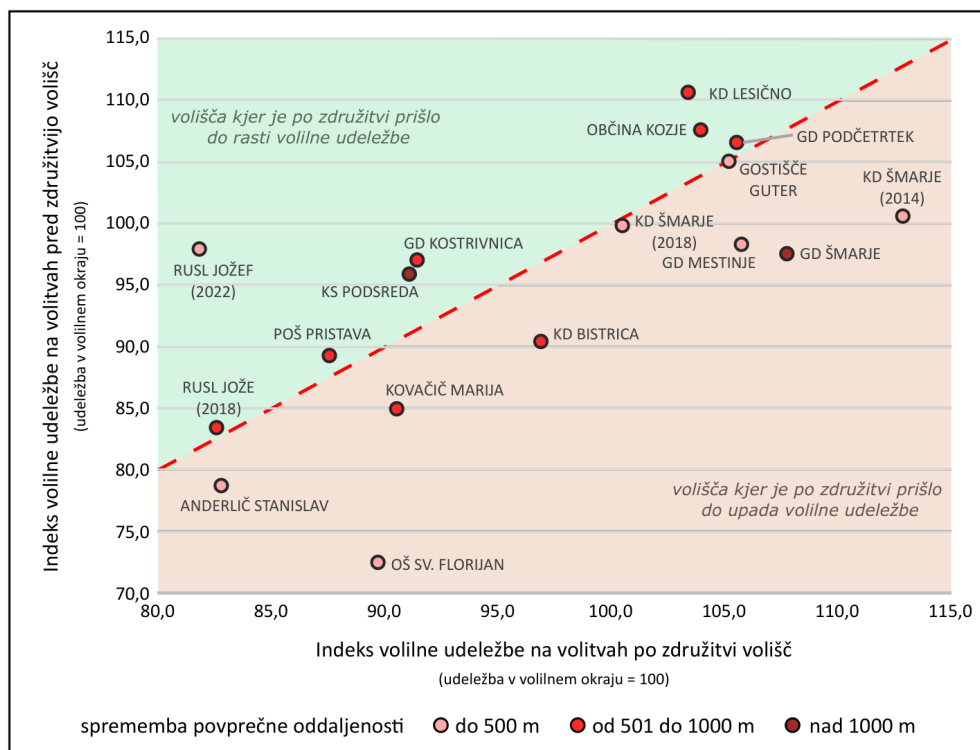
Vir podatkov: DVK 2011; 2014; 2018; 2022; GURS 2011; 2014; 2018; 2022; lastni izračuni.

V nadaljevanju smo preverili, kako se je spremenila volilna udeležba na *združenih voliščih*. Na devetih je volilna udeležba upadla, na osmih pa zrasla (slika 3.6), kar kaže na to, da ukinjanje volišč nima enoznačnega negativnega vpliva na volilno udeležbo. Temu pritrjujejo tudi rezultati odvisnega t-preizkusa, ki ne potrjujejo statistično značilnih razlik med indeksoma volilne udeležbe pred združevanjem in po njem ($t = -0,768$, $df = 16$, $p = 0,453$).

Na drugi strani pa rezultati neodvisnega t-preizkusa kažejo na obstoj statistično značilnih razlik v indeksu volilne udeležbe med 17 združenimi volišči ter 81 volišči, ki se v proučevanem obdobju prostorsko niso spremenila ($t = 2,145$, $df = 96$, $p = 0,034$). Indeks volilne udeležbe je pri drugi skupini v povprečju za 7,1 indeksne točke višji kot pri prvi skupini. Pred združevanjem so bile razlike v indeksu volilne udeležbe nekoliko nižje (6,1 indeksne točke) in statistično neznačilne ($t = 1,650$, $df = 96$, $p = 0,102$). Zanimivo je, da je udeležba najbolj upadla na volišču v Sv. Florjanu (za 15 indeksnih točk), na katerem je prišlo do relativno majhnega povečanja oddaljenosti (povprečna oddaljenost od volišča se je s 1600 povečala na 1800 m). Bolj razumljiv je znaten upad udeležbe (za 10 indeksnih točk) na novooblikovanem

volišču v Šmarju pri Jelšah, ki je zelo veliko, hkrati pa je prišlo do izjemnega povečanja povprečne oddaljenosti (za 1854 m). Med združenimi volišči, ki izkazujejo rast volilne udeležbe, izstopa tisto v Brestovcu (Rusl Jožef) leta 2022, na katerem se je kljub povečanju povprečne oddaljenosti za skoraj 400 m volilna udeležba povečala za malo manj kot 16 indeksnih točk.

Slika 3.6: Spreminjanje volilne udeležbe na »združenih« voliščih.

Vir podatkov: DVK 2011; 2014; 2018; 2022; GURS 2011; 2014; 2018; 2022; lastni izračuni.

3.5 Razprava

Ukinjanje oz. združevanje volišč v volilnem okraju Šmarje pri Jelšah je bilo v proučevanem obdobju razmeroma intenzivno in je potekalo po večini območja okraja, tako v mestih kot na podeželju. Več ukinjenih volišč je bilo v zasebnih objektih. Iz nekaterih javno dostopnih virov izhaja, da je temu sprva botrovalo zmanjšanje stroškov (Jančič 2013; Informacija o postopku ... 2017), nato pa še zakonska zahteva po dostopnosti volišč za invalide (Zakon o spremembah ... 2017). Če so bili razlogi za ukinjanje volišč v okraju večinoma jasni, pa je manj jasen postopek preoblikovanja volišč. Kriteriji, med katerimi najdemo tudi oddaljenost od volišča, so sicer razvidni iz nekaterih občinskih gradiv (Informacija o postopku ... 2017); ni pa povsem jasno, kakšna je bila njihova hierarhija in ali določitev območij volišč zasleduje tudi načelo nedelitve določenih prostorskih enot, kot so ulice.

V šmarskem okraju se je dostopnost volišč s časom postopoma slabšala: na slabšem so zlasti tisti, ki živijo blizu volišč in do njih dostopajo peš, medtem ko se je za tiste bolj oddaljene, ki se na volišče odpravijo z avtomobilom, pot časovno precej manj podaljšala. Spremembe dostopnosti volišč skozi čas je zaradi drugačne metodologije in konteksta težko primerjati z drugimi raziskavami; bolj smiselna bi bila primerjava na ravni Slovenije, vendar take raziskave zaenkrat ni izdelal še nihče. Vprašanje dostopnosti volišč sicer zadeva prostorsko pravičnost z vidika uresničevanja volilne pravice. Pri tem je pomembno, da je oddaljenost od prebivališča do volišča še sprejemljiva, obenem pa znotraj okraja (pa tudi med okraji) čim bolj primerljiva. Ne za prvo ne za drugo ne obstaja standard, zato je dobljene rezultate težko ovrednotiti. Dejstvo pa je, da ukinjanje volišč oz. spreminjanje njihovega sedeža pomeni dodaten strošek za volilne upravičence – ne le z morebitno večjo oddaljenostjo, temveč tudi iskanjem novega volišča in poti do njega (Brady in McNulty 2011). Nenadne prevelike spremembe so zato lahko problematične.

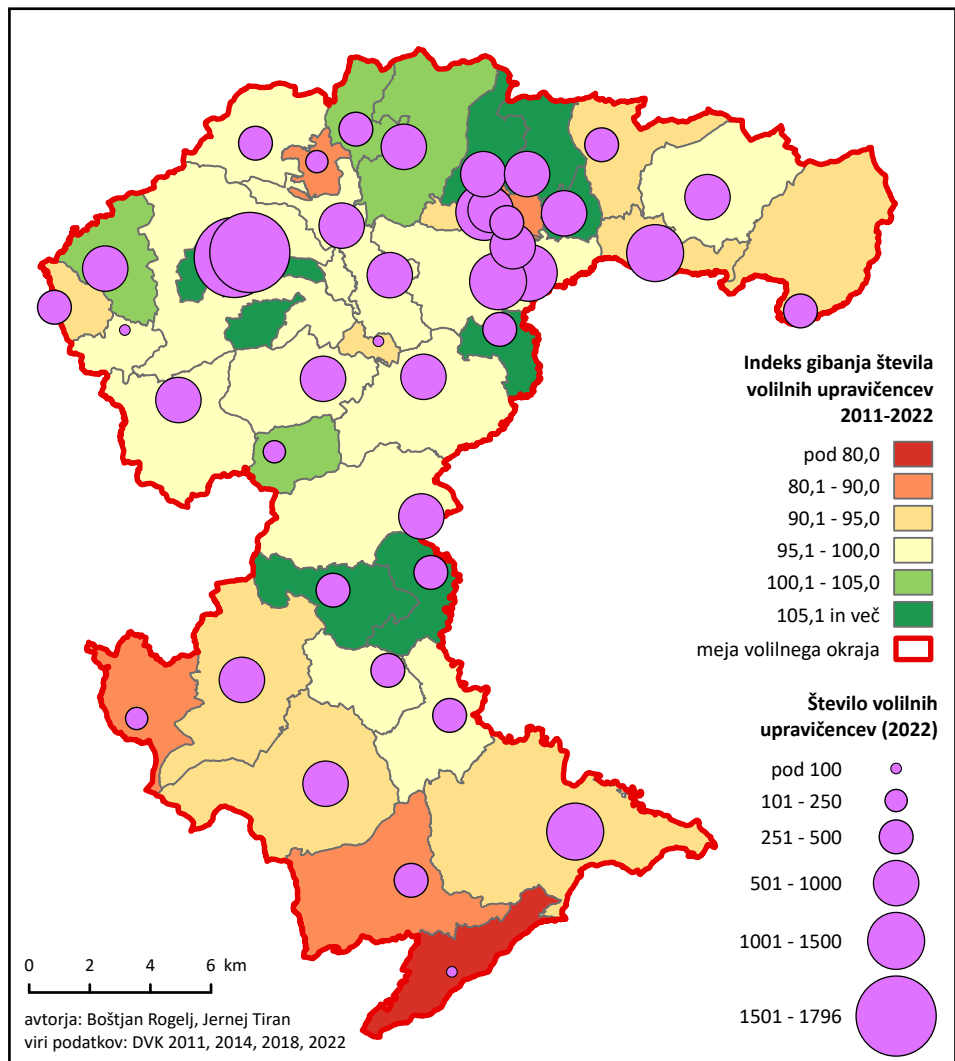
Opravljeni statistični testi kažejo, da hipoteze, da večja oddaljenost od volišča vodi v nižjo volilno udeležbo, ni mogoče nedvoumno potrditi. Stopnja povezanosti med oddaljenostjo in udeležbo po voliščih se namreč med volitvami razlikuje. Udeležba na nekaterih združenih voliščih je bila po spremembah resda nekoliko slabša, vendar ponekod velja tudi obratno, tako da analiza ni pokazala statistično značilne povezanosti. Primerjava združenih in nespremenjenih volišč v celotnem obdobju pa je dala neprepričljive rezultate. Obenem se volilna udeležba v šmarskem okraju kljub zmanjšanju dostopnosti volišč približuje državnemu povprečju. Podpovprečne udeležbe v šmarskem okraju v primerjavi s slovenskim povprečjem tako ni mogoče pripisati slab(š)ji dostopnosti volišč.

Zaradi drugačne metodologije, ki je temeljila na agregiranih podatkih, je naše rezultate težko primerjati s tistimi iz dosedanjih (tujih) raziskav. Večina teh je ugotovila, da zmanjšanje dostopnosti vodi v večjo abstinenco, vpliv pa je večji pri razdaljah, ki jih je bilo prej mogoče prehoditi peš, in pri tistih, ki nimajo razpoložljivega avtomobila (Haspell in Knotts 2005; Fauvelle Aymar in Francois 2018; Garnett in Grogan 2021). Dosedanje raziskave ugotavljajo, da je lastništvo avtomobila ena od ključnih spremenljivk, ki vplivajo na dostopnost volišča in posledično na volilno udeležbo (Haspel in Knotts 2005; Bhatti 2012). Podatka, koliko volilnih upravičencev v šmarskem okraju nima lastnega oz. razpoložljivega avtomobila, nimamo, kot tudi ne, s katerim potovalnim načinom dostopajo do volišča, zato ne moremo ugotoviti, koliko jih je bilo zaradi tega neposredno prizadetih oz. prevozno revnih. S tega vidika je ugoden podatek, da imajo vse občine v okraju višjo stopnjo motorizacije od slovenskega povprečja (SURs 2024), zato je možno, da je to izničilo negativen vpliv na udeležbo. Možno je, da so se nekateri volivci v šmarskem okraju zmanjšanju dostopnosti »zoperstavili« tudi tako, da so se udeležili drugih oblik glasovanja, zlasti predčasnega, in tako volilno opravilo povezali z drugimi potmi med delovnim tednom (gl. Clinton in sod. 2021). Na volitvah v DZ 2011 je svoj glas predčasno oddalo 1,5 % volivcev, slabih enajst let pozneje pa že 6,7 % oz. štirikrat več (okrajno volišče za predčasno glasovanje je sicer v Kulturnem domu v Šmarju pri Jelšah) (DVK 2011; 2022). Obenem je treba poudariti, da je že pred spremembami volišč več kot polovica volilnih upravičencev živela zunaj še sprejemljive oddaljenosti za hojo. Pri tem velja dodati, da so drugi potovalni načini najverjetneje zanemarljivi: javni prevoz na proučevanem območju

je ob nedeljah zaradi slabe frekvence neuporaben, prav tako še ni v celoti izgrajena kolesarska infrastruktura.

Opozoriti velja, da utegnejo imeti pomembno vlogo pri oblikovanju mreže volišč v prihodnosti tudi negativni demografski trendi. Za številna volišča je že nekaj časa značilno padanje števila volilnih upravičencev (slika 3.7). Upad je še posebej izrazit v občinah Bistrica ob Sotli, Kozje in Rogatec. S tega vidika je najbolj problematično manjše volišče v Domu krajanov Osredok v občini Kozje, kjer se je število volilnih upravičencev v obdobju 2011–2022 zmanjšalo za 22 %. V primeru nadaljnje reorganizacije mreže volišč bo obstoj takšnih volišč odvisen predvsem od tehtanja med velikostjo in dostopnostjo.

Slika 3.7: Gibanje števila volilnih upravičencev po voliščih v volilnem okraju Šmarje pri Jelšah.

Na koncu velja izpostaviti še omejitve raziskave. Največja je uporaba agregiranih podatkov o volilni udeležbi namesto individualnih – šele slednji bi namreč omogočili natančno analizo vpliva (sprememb) oddaljenosti volišč na udeležbo, tudi v kombinaciji z drugimi značilnostmi posameznikov, kot je starost. Ti podatki so na voljo v volilnih imenikih, vendar raziskovalcem žal niso dostopni. V prihodnje bi bilo smiselno analizirati tudi vpliv dostopnosti volišč na udeležbo v primerjavi z drugimi območnimi dejavniki. Takšen je npr. učinek poznanstva in sosedstva, ki se kaže v večji podpori lokalnim kandidatom (Campbell in sod. 2019), morebiti pa tudi večji volilni udeležbi.

3.6 Sklep

V volilnem okraju Šmarje pri Jelšah je v zadnjem desetletju prišlo do obsežnih sprememb v omrežju volišč. V raziskavi smo zato prostorsko proučili te spremembe ter na podlagi individualnih podatkov o številu prebivalcev po naslovih in agregiranih podatkov o volilni udeležbi po voliščih skušali preveriti hipotezo, da večja oddaljenost bivališča od volišča vodi v nižjo udeležbo.

Ugotovili smo, da je bilo ukinjanje oz. združevanje volišč najbolj intenzivno pred volitvami v Državni zbor 2014 in 2018 ter je potekalo po večini območja okraja. Poglavitna razloga za te spremembe sta težnja po racionalizaciji volilnega procesa in zakonodajna zahteva po dostopnosti volišč invalidom. Dostopnost volišč se je zato postopoma slabšala. Volilnih upravičencev, ki živijo v oddaljenosti od volišča, še primerni za hojo, je zdaj le še dobra tretjina, kar je za slabo petino manj kot pred spremembami. Ti so s stroškovnega vidika tudi najbolj na slabšem, saj do volišč najbrž ne morejo več peš. Hipoteze, da večja oddaljenost od volišča vodi v nižjo volilno udeležbo, pa kljub nekaterim indicem ni bilo mogoče nedvoumno potrditi.

Podpovprečne volilne udeležbe v šmarskem okraju tako ni mogoče pripisati slab(š)i dostopnosti volišč, drugih dejavnikov pa še ne poznamo dovolj dobro. Trditve Slovenske demokratske stranke, ki je ukinjanje volišč navajala kot razlog za nižjo udeležbo, tako ne držijo. Ukinjanje volišč je sicer občutljiva tema, ki ne zadeva le volilne udeležbe, pač pa tudi prostorsko pravičnost. Pri tem pa je treba upoštevati, da zaradi omejenih finančnih sredstev na redkeje poseljenih območjih ni mogoče zagotoviti primerljive dostopnosti volišč kot na gosteje poseljenih območjih.

V kontekstu prizadevanj po racionalizaciji stroškov in optimizaciji omrežja volišč ter depopulacije obrobja v prihodnosti ne gre izključiti nadaljnjih sprememb dostopnosti volišč v Sloveniji ali celo njihovega ukinjanja. Ker gre za občutljivo družbeno in politično vprašanje, se je treba teh sprememb lotiti previdno in tudi na podlagi trdnih znanstvenih spoznanj. V ta namen bi bilo za registrirane raziskovalce nujno odprtje volilnih imenikov, s katerimi bi lahko na podlagi individualnih podatkov metodološko pravilneje in natančneje proučili vpliv (spremenjene) dostopnosti volišč na udeležbo ter tako oblikovali jasne kriterije za morebitne spremembe volišč.

Zahvala

Delo je nastalo v okviru raziskovalnega programa/projekta Geografija Slovenije (P6-0101), ki ga sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

Pokrajina, kot jo dojemamo,
razumemo in razlagamo

4 Razvoj šolstva na Kozjanskem

Anton Polšak

4.1 Uvod

Razvoj šolskega sistema na Slovenskem je opisan v več delih (npr. Schmidt 1963; Ciperle in Vovko 1987; Založnik 2006; Okoliš 2008). V našem prispevku ga omenjamo le v toliko, da lahko postavimo (osnovno) šolstvo na Kozjanskem v širši kontekst. V tej zvezi tudi uporabljamo termina šola in osnovna šola kot sopomenki, saj na Kozjanskem v vsem obravnavanem obdobju ni bilo srednjih šol, z izjemo kratkotrajnih kmetijsko-gospodinskih šol (1956–58). Posebej ne omenjamo tudi delovanja slovenskih (partizanskih) šol med drugo svetovno vojno, ki jih je kratko opisala M. Pevec (2004).

V poznem srednjem veku je bilo šolstvo v rokah cerkve ali cerkvenih ustanov, kot so samostani. Delovale so različne stolne, samostanske in župnijske šole, v mestih pa tudi že posvetne mestne šole. Šolanje torej ni bilo dostopno širšemu krogu ljudi in tudi ni bilo v slovenskem jeziku. Prelomnico pomeni protestantsko gibanje v drugi polovici 16. stoletja, ki je upoštevalo potrebo po pismenosti nižjega sloja in skladno z zahtevo, da naj vernik bere Sveto pismo v svojem jeziku, zahtevalo poučevanje v slovenskem jeziku (Schmidt 1963). Če protireformacija ni nadaljevala te tradicije in je šola ostajala domena cerkve naslednjih 200 let, se stvari temeljito začnejo spreminjati s terezijansko-jožefinskimi reformami v drugi polovici 18. stoletja. Na Slovenskem so tedaj začele nastajati šole na državno pobudo, toda zlasti s poudarkom na strokovnem (poklicnem) šolanju. Prvi višek v prizadevanju tedanjih šolskih oblasti za splošno dostopno šolo pomeni šolska naredba oz. zakon, ki ga je 6. decembra 1774 potrdila Marija Terezija. Takrat je bila prvič na našem ozemlju uvedena splošna šolska obveznost za vse otroke od šestega do dvanajstega leta. Zakon je poznal tri oblike šol, najosnovnejše so bile trivialne, nato pa glavne in normalne šole, najpogostejša oblika šole pa je bila v prvem obdobju t. i. enorazrednica.¹ V tem času je osnovno

1 Enorazrednica je oblika osnovne (trivialne, župnijske, ljudske) šole na najnižji ravni izobraževanja v začetnem obdobju uvajanja državnega šolskega sistema, ki se je v oddaljenih podeželskih krajih obdržala še po drugi svetovni vojni. V 18. in v prvi polovici 19. stoletja so bile skoraj vse šole, razen v večjih trgih in v mestih, enorazrednice. Za ustanovitev šole je bilo takrat najpomembnejše, da so v kraju, kjer je delovala, zagotovili dovolj sredstev za plačo učitelja in postavitev oz. najem učilnice, kar je bil za vsak manjši in tudi večji kraj kar velik zalogaj. Enorazrednica se poistoveti s šolo, ki ima enega učitelja in en šolski prostor (učilnico), učenci pa so šoloobvezni otroci od šestega do dvanajstega, pozneje tudi do petnajstega leta starosti, ki so navadno razdeljeni na več oddelkov (skupin). Glede na razdelitev učencev na oddelke se tudi enorazrednice med seboj razlikujejo. Najpogostejše so bili učenci razdeljeni na oddelek starejših in oddelek mlajših, ki sta imela pouk ali poldnevno ali celodnevno, pri čimer so učenci v drugem primeru

šolstvo delovalo v slabih razmerah, kljub uradnemu nemškemu jeziku pa je pouk v elementarnih šolah potekal vsaj deloma v slovenščini ali vsaj dvojezično.

Politična šolska ustava iz leta 1805 je znova uvedla cerkveno nadzorstvo nad šolami, pa tudi ponavljalne nedeljske šole, ki so bile namenjene šolarjem, ki so že končali obvezno šolanje. Te se pojavijo tudi na Kozjanskem.

Leta 1869 je bila z osnovnošolskim zakonom uvedena enotna osemletna osnovna šola. Zakon je določal, da je treba ustanoviti nove šole v krajih, kjer je bilo v petletnem obdobju več kot 40 otrok, ki so imeli do najbližje šole več kot 4 km. Uvedel je tudi triletne meščanske šole, ki so jih obiskovali učenci po končanih petih razredih osnovne šole. Deloma se je spremenil učni jezik, saj je zakon določal, naj o učnem jeziku posameznih šol odločajo deželni šolski sveti in upoštevajo mnenje tedanjih občin (Ciperle in Vovko 1987, po Kunst 2006). Bolje se je organiziralo tudi izobraževanje učiteljev, saj so se od leta 1870 izobraževali na štiriletnih učiteljiščih, ki so bila v Ljubljani, Celovcu, Mariboru in Kopru.

Po prvi svetovni vojni in razpadu Avstro-Ogrske leta 1918 ter vključitvi Slovencev v novonastalo Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev je bila v šolah odpravljena nemščina kot učni jezik. Glavnina prejšnje šolske zakonodaje pa je ostala v veljavi vse do leta 1929, ko so sprejeli novo šolsko zakonodajo, ki je uvedla splošno in obvezno osnovno šolo, kar za slovensko ozemlje ni bila novost, pač pa za nekatere druge dele tedanje države.

Junija 1946 je bila uvedena obvezna sedemletna šola, s štirimi razredi osnovne in tremi višje osnovne šole. To je bil sicer za večino tedanje Jugoslavije napredek, slovensko šolstvo pa je s tem, glede na predvojno stanje, naredilo korak nazaj, saj je bilo pred tem že uveljavljeno obvezno osemletno šolanje. Gimnazije so imele v tem času tri nižje in pet višjih razredov; učenci so lahko namesto na višjih osnovnih šolah nadaljevali šolanje tudi na nižjih gimnazijah. Uveden je bil enoten tip srednje šole – realna gimnazija (klasični sta bili le v Mariboru in Ljubljani).

Ko je bila leta 1950 spet uvedena osemletna šolska obveznost, so del nekdanjih sedemletk spremenili v štiriletno nižje gimnazije, ki so postale obvezne. Celovito prenovalo je prinesla šele šolska reforma v letih 1958–1962. Zakon o osnovni šoli iz oktobra 1959 pa je dokončno uzakonil enotno osemletno osnovno šolo na Slovenskem (Žibret 2018).

pouk obiskovali dopoldne in popoldne. Za enorazrednice so bili posebej predpisani učni načrti, ki so bili manj zahtevni kot za dvo- in večrazrednice, kjer sta bila dva učitelja, dve učilnici z več oddelki šoloobveznih otrok (starih 6–12/15 let) in učnim načrtom za dvo- in večrazrednice.

Petrazrednica s sedmimi oddelki potemtakem pomeni, da so bili šoloobvezni učenci razdeljeni v pet (osnovnih) razredov in da sta bili k dvema razredoma dodani še dve vzporednici, kar je bila najbrž posledica vse večjega števila učencev. Na takšni šoli so zato potrebovali sedem učiteljev in sedem učilnic (Stane Okoliš, ustni vir).

Maja 1941 sta šolo prevzela dva nacistična učitelja. Po drugi svetovni vojni so za krajši čas uredili začasno učilnico v mežnariji. V delno obnovljeni šoli se je pouk začel 1. septembra 1947, s tremi učitelji in 146 učenci. Dne 31. avgusta 1971 je OŠ Kalobje prenehala obstajati kot samostojna in je postala Podružnična šola centralne šole Franja Malgaja. Učenci petega razreda so začeli hoditi v šolo v Šentjur in na Planino, učenci šestega, sedmega in osmega razreda pa so postopoma dokončali pouk na Kalobju. Januarja 1992 je šola postala podružnična šola OŠ Dobje, septembra 1999 pa podružnična šola OŠ Hruševac Šentjur. S šolskim letom 2010/11 je odprl vrata tudi vrtec.

Poleti 2024 so podrli staro šolo in začeli graditi novo, zato je pouk v šolskem letu 2024/25 potekal v prostorih bivše pošte in v župnišču (OŠ Hruševac Šentjur b. d.), šolo pa je obiskovalo 12 oz. 13 učencev do petega razreda v kombiniranih oddelkih. Novo šolo so učenci začeli obiskovati 1. septembra 2025.

Sv. Štefan. Osnovna šola v kraju Sveti Štefan je bila (sodeč po zapisih v šolski kroniki) ustanovljena med letoma 1850 in 1851, vendar naj bi se po posameznih domovih pričelo poučevati že okoli leta 1830 (ustanovitev šole leta 1851, KLDB). Šolski obisk je bil prostovoljen. Možno bi tudi bilo, da je šola pričela delovati leta 1837, s pridobitvijo poslopja, v katerem sta bili ena učilnica in soba za učitelja. Leta 1879 so staro stavbo obnovili in ji dozidali učilnico. Leta 1908 je bila zgrajena nova šola. V šolo je bilo takrat vpisanih 213 otrok (Osnovna šola Sv. Štefan). Leta 1941 je šolsko stavbo zavzel nemški okupator, ki je odpustil slovenske učitelje in uvedel pouk v nemškem jeziku.

Po drugi svetovni vojni so šolo večkrat obnavljali, šele leta 1973 pa jo priključili na vodovod. Potres, ki je prizadel Kozjansko 20. junija 1974, je šolo tako uničil, da ni bila več varna za poučevanje. Zgradili so novo šolsko stavbo (1975), uradno pa se je kot podružnična šola maja 1977 priključila centralni šoli v Šmarju pri Jelšah. Staro šolo so pozneje vseeno obnovili in v njej uredili tekstilni obrat (Zagajšek 2014). Leta 1994 so naselju, ki so ga leta 1955 preimenovali v Vinski vrh pri Slivnici, vrnili ime Sveti Štefan.

V šolskem letu 2023/24 je podružnično šolo obiskovalo 29 učencev, v šolskem letu 2024/25 pa 35 učencev od prvega do četrtega razreda. Pouk je potekal v dveh kombiniranih oddelkih (OŠ Šmarje 2024a; 2024b).

Slivnica (Gorica pri Slivnici). Od leta 1830 je pri farni cerkvi na Slivnici delovala nedeljska šola, leta 1842 pa je bila ustanovljena enorazredna osnovna šola, ki je leta 1859 dobila lastno novo poslopje² (ustanovitev šole 1858, KLDB). Leta 1875 je šola postala dvorazredna, 1895 trirazredna in 1905 štirirazredna. Leta 1909 so zgradili novo šolsko poslopje. Med drugo svetovno vojno je bila šola požgana, zato so po vojni nekaj časa imeli pouk v prostorih Krajevnega ljudskega odbora Slivnica. Leta 1963 so začeli z gradnjo novega šolskega poslopja, ki naj bi ga zidali v dolini, v kraju Gorica. Novo šolo, ki so jo poimenovali po leta 1941 ustreljenem talcu Franju Vrunču, so odprli leta 1966 (ZAC, OŠ Slivnica pri Celju).

Z novo šolsko stavbo se je povečal tudi šolski okoliš; šoli v Gorici so pridružili še podružnice na Prevorju, v Loki pri Žusmu in Dobrini. V šolskem letu 1971/72 je bil odprt

2 Nadstropna zidana stavba s poudarjeno osrednjo osjo in členjeno fasado ima ob krajši fasadi manjši prizidek. Obnovljena je bila v letu 1993. Nekdanja šola je danes predvsem stanovanjski objekt (GiskD pregledovalnik).

oddelek za učence z motnjami v duševnem razvoju. Pouk na centralni šoli je zaradi velikega števila otrok kar 20 let potekal v dveh izmenah.

Slika 4.2: Sv. Štefan.

Stara šola v sredini slike,³ nova šola je nekoliko iz kraja ob krajevni cesti proti Slivniškemu jezeru. (foto: Anton Polšak)

Leta 1976 je šola v Gorici pridobila telovadnico. Po številu učencev je bila ta šola druga največja v občini. Leta 1986 je šola s prizidkom pridobila devet novih učilnic in prešla na enoizmenski pouk. Po osamosvojitvi Slovenije leta 1991 se je šola preimenovala v Osnovno šolo Slivnica pri Celju. V šolskem letu 2002/03 je bil uveden prvi razred s programom devetletne osnovne šole. Danes (2020) šola še vedno deluje z dvema podružnicama, in sicer v Loki pri Žusmu in na Prevorju.

Slika 4.3: Slivnica z vzhoda s sv. Helene.

Levo cerkev sv. Janeza Krstnika, desno naselje Slivnica s cerkvijo sv. Marije Magdalene in nekdanjo šolo (večja stavba na desni strani naselja), spredaj desno vinogradi okrog sv. Helene. (foto: Anton Polšak)

3 Gre za nadstropno stavbo z osemosnim pročeljem, ki je bila zgrajena leta 1908. Streha je somere na dvokapnica. V osrednji osi vhodne fasade je strešno čelo, ki ima dvokapnico na čop (Ministrstvo za kulturo: GiskD pregledovalnik).

Prevorje (Lopaca). Začetki šolstva na Prevorju segajo v leto 1838. Tedanjo zasebno šolo je vodil kurat Janez Wister, ki je zbiral otroke iz bližnje okolice dvakrat na teden v mežnariji ter jih je poučeval krščanski nauk in tudi pisati, brati in računati. Prvi učitelj je bil Andrej Fajdiga, ki je bil sem nameščen s Kranjskega okoli leta 1842. Poučeval je tri dni v tednu (OŠ Slivnica pri Celju b. d.).

Leta 1862 so tedanjo mežnarijo podrli in naslednje leto na istem mestu zgradili prvo šolo, ki stoji še danes – na hribčku nasproti cerkve sv. Ane.⁴ Bila je enorazrednica s stanovanjem za učitelja in cerkovnika (OŠ Slivnica pri Celju b. d.).

Drugo šolsko poslopje je bilo zgrajeno leta 1889 nasproti sedanjega župnišča. Ob izgradnji je bila to ena najlepših in najboljših šol daleč naokoli. Med obema vojnama jo je v enem šolskem letu obiskovalo tudi do 200 otrok. Sprva je bila dvorazrednica, od leta 1908 trirazredna, od leta 1930 štirirazredna (ZAC, OŠ Prevorje). Po drugi svetovni vojni je bila samostojna osemletka do leta 1966, ko so v Gorici pri Slivnici zgradili novo šolo in je prevorska šola postala podružnica s štirimi razredi. Zaradi dotrajanosti so jo porušili aprila 1999 (OŠ Slivnica pri Celju b. d.). Novo šolo so odprli 6. marca 2000. V šolskem letu 2024/25 je šolo obiskovalo dvanajst učencev, v šolskem letu 2025/26 pa jih je bilo vpisanih 19, od tega kar sedem v prvi razred (M. Kramer, osebna komunikacija, 4. 9. 2025).

Slika 4.4:

Prevorje s šolo.
(foto: Anton Polšak)

Loka pri Žusmu. Loka pri Žusmu je eden manjših krajev na Kozjanskem, vendar ima industrijsko tradicijo iz 19. stoletja (glažuta in kopitarna) (Pokrajinski muzej Celje b. d.). Prav s tem je povezan tudi začetek šolstva, ki pa sega šele na konec 19. stoletja. Šola je bila prvotno v kraju Dobrina oz. v bližini cerkev (sv. Valentin in sv. Jakob⁵ na hribu Žusem).

4 Gre za vrhkletno zidano hišo s pazduhastim portalom, okrašenim z dvema obeskom in z letnico 1863. Somerna dvokapnica je krita z bobrovcem. Po pripovedi domačinov naj bi bila tu nekdanja šola oz. pozneje župnišče (GisKD pregledovalnik).

5 Večja zanimivost te cerkve je tudi leta 2020 obnovljeni lesteneč, izdelan v steklarni v Loki.

Slika 4.5: Učitelj Cerkvénik in župnik z učenci, ko so obiskovali pouk na Žusmu pred drugo svetovno vojno.

Vir: Arhiv šole Loka pri Žusmu.

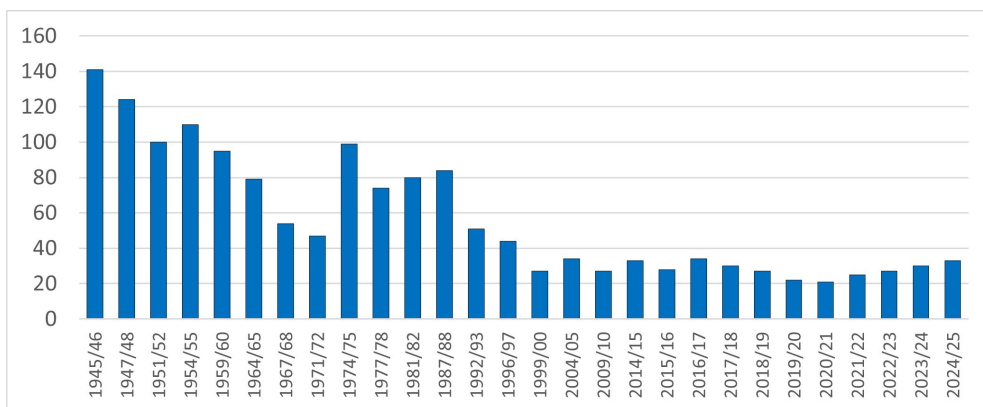
V letih 1887–89 je delovala v Loki nemška zasebna šola, ki jo je podpiralo nemško šolsko društvo,⁶ slovenska zasebna šola pa je bila v kraju odprta 16. novembra 1896 (enako tudi KLDB). Pouk v slovenski šoli je bil v poslopju tamkajšnje tovarne kopit. Obiskovali so jo učenci iz Loke in Oslešice južno od tod. Prvi javni učitelj je bil Josip Tratar. Ker je število otrok naraslo, je bila šola leta 1902 razširjena v dvorazrednico. V šolskem letu 1917/18 je bila ukinjena in otroci so obiskovali pouk v šoli na Žusmu. Ponovno je bila odprta 26. julija 1920, v letu 1939/40 je imela dva oddelka. Sredi aprila 1941 so v Loko prispeli Nemci in z njimi tudi prvi nemški učitelji. Tako je med drugo svetovno vojno delovala nemška šola.

6 Društvo je bilo gotovo povezano s tjakaj priseljenim nemškim prebivalstvom, povezanim z zgodbjimi industrijskimi obrati (glažutami in kopitarno). Manjše glažute so na tem območju bile že pred letom 1749, ko se omenja prvi glažutarski mojster. Johann Friedrich je ob potoku Žamerk postavil glažuto okrog leta 1836.

Verjetno je ta obrat leta 1839 dogradil Joseph Gotscher s Češkega. Proizvodnja je dosegla svoj vrh v šestdesetih letih 19. stoletja (tretja največja steklarna na Štajerskem), ko je tja iz Gornje Avstrije prišel Leopold Fieglmüller in v letih 1860/61 prevzel tako gosposčino kot tudi steklarno. V rodbinski lasti je glažuta delovala do leta 1886, ko so zaradi konkurence ugasnili peči. Izdevali so različne steklenice in posodje, šipe ter lestence, od katerih nekateri še danes krasijo cerkve na Kozjanskem (Pokrajinski muzej Celje b. d.).

Junija 1945 pa so ponovno vzpostavili slovensko šolo, ki jo je obiskovalo kar 214 otrok iz loškega in žusemskega okoliša.⁷ Aprila 1947 so začeli pouk (poleg že obstoječe stare šole) še v prenovljeni bivši graščini v dveh učilnicah, pouk pa je potekal dopoldne in popoldne. Ko so v bližnji Dobrini aprila 1949⁸ odprli novo šolo, so tja prešolali del (36) otrok iz šole v Loki. Šola je ponovno postala dvorazrednica, pouk pa je potekal le dopoldne. Šolo so temeljito prenovili leta 1952, staro šolo (nekdanjo tovarno kopit) pa okrog leta 1955 opustili. Pouk je potekal v treh ali štirih kombiniranih oddelkih. V letih 1960–1961 so zaradi prostorske stiske prezidali stavbo in pridobili eno učilnico, toda kmalu zatem je število otrok začelo upadati. Šola v Loki je delovala kot samostojna do vključno šolskega leta 1965/66, ko jo je obiskovalo le še 88 učencev, nato pa kot podružnica šole v Gorici pri Slivnici, kamor so prešolali učence višjih razredov. Kot taka deluje še danes.

Slika 4.6: Število učencev v šoli v Loki pri Žusmu.

Vir: Gubenšek 2024.

Potres junija 1974 je staro šolo toliko poškodoval, da ni bila več primerna za pouk. Postavili so novo, montažno šolo, ki so jo odprli že 29. septembra 1974, in jo poimenovali Podružnična osnovna šola Solidarnost 74.⁹ Zaradi majhnega števila učencev iz Loke in Dobrine so učence obeh šol združili v Loki, šolo v Dobrini pa ukinili (OŠ Slivnica pri Celju b. d.). Leta 1976 je bil v šolskih prostorih odprt oddelek vrtca. V sedemdesetih in osemdesetih letih je pouk potekal v štirih ali petih oddelkih, v devetdesetih letih pa se je število otrok še zmanjšalo in je pouk potekal tudi v kombiniranih

⁷ Ker je pouk potekal v le eni učilnici, so imeli pouk dopoldne in popoldne, en dan učenci iz Loke, drugi dan pa učenci iz Žusma. Od oktobra 1945 je pouk potekal v dveh oddelkih (skupinah, kjer je bilo več razredov oz. letnikov) in šolo so obiskovali le učenci iz Loke. Septembra 1946 se je šola razširila v trirazrednico.

⁸ Rečnik (1949, 686) piše, da se je pouk v novi stavbi začel s šolskim letom 1948/49.

⁹ Šola je bila eden prvih objektov, financiranih s solidarnostnim denarjem, ki so jih postavili oz. obnovili po potresu na Kozjanskem. Vzporedno so gradili tudi novo šolo v Zibiki, ki je že zunaj območja naše obravnave. Pouk v novi šoli se je začel 2. oktobra v petih oddelkih (od prvega do petega razreda). Šola je takrat obiskovalo 99 učencev tako iz loškega kot žusemskega (dobrinskega) šolskega okoliša.

oddelkih. Septembra 2005 so predali namenu novo telovadnico, leta 2015 pa energetsko prenovili celotno šolo (Gubenšek 2024).

Naselje je nastalo na osnovi nekdanje glažute ob potoku Žamerk. Na levi strani cerkvice sv. Leopolda, podružnična osnovna šola v osredju na desni strani slike.

Leta 1974 so ukinili šolo v Dobrini, zato se je število učencev sorazmerno povečalo glede na prejšnje obdobje. Najmanjše število učencev na šoli je bilo v šolskem letu 2020/21, in sicer 21.

V šolskem letu 2023/24 je bilo v OŠ Slivnica 208 učencev, na POŠ Prevorje 13 in na POŠ Loka pri Žusmu 30 učencev, skupaj 251 (OŠ Slivnica pri Celju 2023). V šolskem letu 2024/25 je prišlo do manjših sprememb; v OŠ Gorica pri Slivnici je bilo 199 učencev, na podružnici Loka pri Žusmu 33 (do petega razreda, in sicer v treh oddelkih, od tega v dveh kombiniranih), na Prevorju pa je šolo obiskovalo dvanajst učencev (do četrtega razreda, in sicer v dveh kombiniranih oddelkih) (Županc, intervju, 2024).

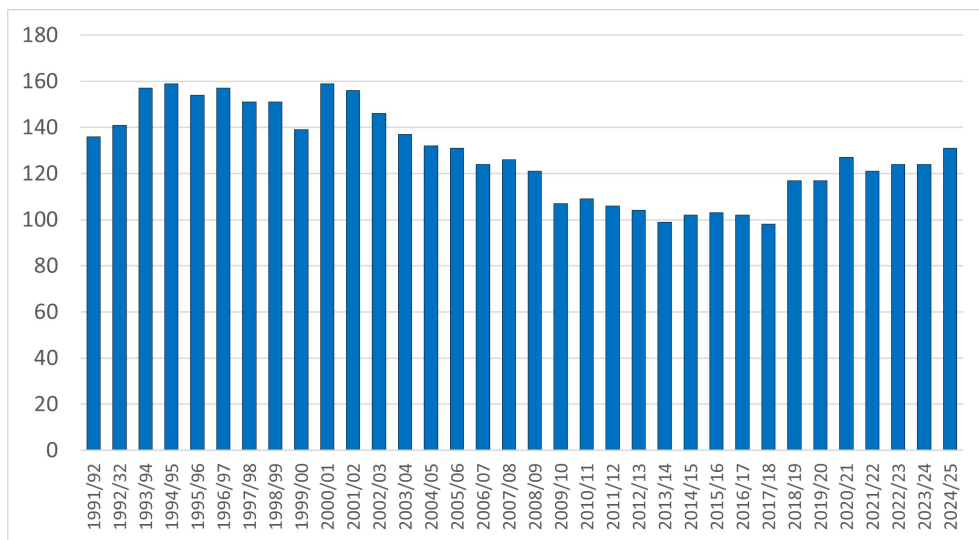
Dobrina (Žusem). Dobrina je razloženo naselje po južnih pobočjih Žusma. Na vrhu hriba pri cerkvah so v letih 1854–56 postavili prvo javno šolo enorazrednico (ustanovitev šole leta 1856, KLDB), čeprav je bil zasebni pouk tam že od leta 1833 (Bojc 1972). Leta 1868 se je šola preosnovala v štirirazrednico. Tedanji šolski okoliš je bil majhen, saj so šolo obiskovali otroci iz Dobrine, Hrastja in Olešice (Oslešice) pod Rudnico. Podatkov za poznejše obdobje nismo našli, se pa zgodovina nadaljuje v novi šolski stavbi, ki so jo postavili leta 1948 ali 1949, kakor smo že omenili pri opisu šole v Loki pri Žusmu, vendar je kot podružnična šola prenehala delovati leta 1974.

Dobje (Dobje pri Planini). Šola naj bi bila ustanovljena že leta 1686 (KLDB), vendar so začetki organiziranega šolstva poznejši. Šole v Dobju v obdobju 1840–50 še ni bilo, je pa otroke poučeval župnik ob nedeljah, in sicer v materinščini, krščanskem nauku, branju in pisanju ter nekoliko računanju (Kuret 1977). Bojc (1972) navaja, da je od leta 1840 obstajala zasebna in nedeljska šola, v kateri je učil »potujoči« učitelj Jakob Goleš. Nekaj časa je bila šola tudi v Lašah. Ni natančnih podatkov, kdaj je zasebna šola prerasla v redno. To naj bi se zgodilo leta 1854, ko je bilo odprto novo oz. prvo šolsko poslopje (poslopje pri cerkvi, ki še danes stoji in je stanovanjska hiša). Leta 1860 bilo 192 šoloobveznih otrok, 1864 pa 275. Šola je bila do 25. maja 1868 pod patronatom ljubljanske škofije, nato pa je vodstvo in nadzor prevzela država (Bojc 1972, 285). Leta 1896 so odprli novo šolo malo pred naseljem. Na prelomu stoletja so popisali kar 345 šoloobveznih otrok, vendar jih je v šolo hodilo nekaj manj, pouk pa je bil v celoti v slovenščini. V šolskem letu 1939/40 je bilo 316 šoloobveznih otrok, vendar je bil obisk pouka zelo slab (OŠ Dobje 2011).

Po drugi svetovni vojni je šola delovala v istem poslopju kot pred vojno, za kratek čas (po dostopnih podatkih samo v šolskih letih 1950/51 in 1951/52) je delovala tudi kot nižja gimnazija. Od konca 1971 je bila podružnica šole na Planini in v Dobju so ostali le še prvi štirje razredi; število otrok se je zmanjšalo z okrog 200 na 90. Leta 1991 so v dolini zgradili novo šolo (pouk se je pričel 21. septembra 1991), šola pa se je preoblikovala iz podružnice v samostojni zavod; šola na Kalobju je postala njena podružnica (OŠ Dobje 2011). Šola je pomembna pridobitev za januarja 1999 ustanovljeno občino Dobje.

Najmanj učencev je bilo vpisanih v šolskem letu 2017/18 (98), zadnja leta pa se je ustalilo in se giblje malo nad 120, v šolskem letu 2024/25 jih je šolo obiskovalo 131.

Slika 4.7: Število učencev v OŠ Dobje od ustanovitve samostojnega zavoda.

Vir: OŠ Dobje b. d.; 2011; za šolski leti 2016/17 in 2017/18 število učencev ob koncu šolskega leta, za preostala leta ob začetku šolskega leta.

Planina pri Sevnici. Šola na Planini ima svoj začetek leta 1798 pri sosednjem Sv. Vidu (Šentvidu, o čemer je v graškem deželnem arhivu ohranjen dopis), kjer je bila pozneje tudi odprta samostojna šola. Poučevali so duhovniki. Ta zasebna šola je delovala, dokler ni bila na Planini odprta javna trivialna šola leta 1817, v kateri je začel poučevati prvi laični učitelj, Jožef Kovač (OŠ Planina b. d.). Pouk je bil v občinski hiši na Planini. Šolski okoliš je obsegal Planino, Sv. Vid, Zagorje, Prevorje, Dobje in Jurklošter. V začetku je šolo obiskovalo 60 otrok.

Leta 1822 so sezidali novo šolsko poslopje,¹⁰ ki je bilo v uporabi do druge svetovne vojne, nato pa spet nekaj let po drugi svetovni vojni.

Šolo na Planini je podpiral zdravnik dr. Jože Gorišek, lastnik tiskarne na Dunaju, ki je tiskala tudi slovenske šolske knjige. To šolo je obiskovala domačinka pisateljica Ana Wambrechtsammer.¹¹ Pouk je bil do leta 1849 v nemškem jeziku.

Decembra 1944 so ustaši in Nemci napadli ter požgali Planino, požgana je bila tudi šola. Po koncu druge svetovne vojne je nova oblast za šolo namenila obnovljeno občinsko stavbo, ki je obsegala le dve učilnici, učencev pa je bilo okoli 120 (ZAC, OŠ Planina). Nova šola je bila končana šele v šolskem letu 1953/54, ker pa to poslopje ni

¹⁰ Gre za nadstropno stavbo pravokotnega tlorisa z intaktno ohranjeno fasado. Po prenehanju za namen šole je bila preurejena v gostilno. Somerna dvokapnica s čopi je krita z bobrovcem (Gis-KD pregledovalnik).

¹¹ Ana Wambrechtsammer (1897–33) je avtorica več zgodovinskih in leposlovnih del. Med zgodovinskimi deli sta najbolj znani *Danes grofje celjski in nikdar več* ter *Kronika trga in gradu Planina*.

ustrezalo pogojem za sodoben pouk, so leta 1970 pričeli graditi novo, kjer se je začel pouk 1. decembra 1971. Poimenovali so jo po Kozjanskem odredu, leta 1991 pa se je ponovno preimenovala v Osnovno šolo Planina (ZAC, OŠ Planina). Tega leta se je kot podružnica priključila še Osnovna šola Dobje, podružnica v Šentvidu pa je bila ukinjena, tako da so se njeni učenci v celoti prešolali na matično šolo.

Dne 2. novembra 2011 se je začela obsežna prenova šole. Otvoritev prenovljene šole je bila 1. septembra 2012 (OŠ Planina b. d.). V šolskem letu 2024/25 je šolo obiskovalo 139 učencev.

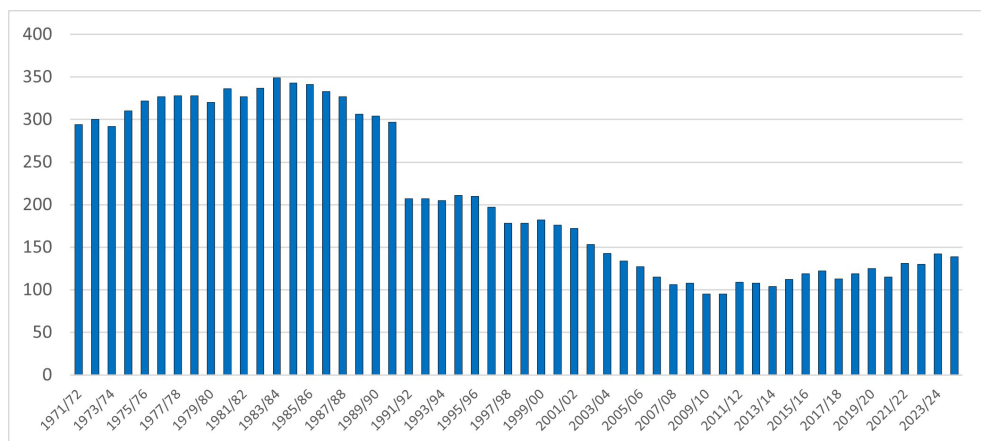
Slika 4.8:

Pogled na Planino pri Sevnici iz zraka.

V ospredju levo osnovna šola z leta 2012 zgrajenim športnim igriščem in leta 2014 dograjeno telovadnico. V osredju desno Tajfun, eno večjih podjetij na Kozjanskem. (foto: Anton Polšak)

Slika 4.9: Število učencev v OŠ Planina pri Sevnici.

Do vključno šolskega leta 1990/91 število učencev vključuje še učence iz šolskega okoliša Dobje, ki so se septembra 1991 prešolali v novo osnovno šolo v Dobju.

Vir: OŠ Planina 2012; b. d.; K. Zdolšek, osebna komunikacija, 6. 11. 2024).

Šentvid pri Planini. Omenili smo že, da začetki šolstva na Planini segajo v leto 1798, ko so s poučevanjem v takratnem Sv. Vidu (današnji Šentvid) pričeli duhovniki. Leta 1865 pa so pri Sv. Vidu ponovno odprli zasebno šolo, njeno odprtje je podpiral tudi Anton Martin Slomšek (OŠ Planina b. d.). Po drugi svetovni vojni je šola delovala pod imenom Osnovna šola Bohor, dokler je s 1. januarjem 1963 niso kot podružnico priključili Osnovni šoli Planina. Kot podružnico so jo ukinili konec leta 1971.

Slika 4.10: Učenci tretjega razreda šole v Šentvidu leta 1948.

Vir: Osebni arhiv. Originalno fotografijo hrani Šmid Janez.

Jurklošter je bil eden bolj odročnih kozjanskih krajev, vendar so mu veljavo nekdanj dajali kartuzijanski samostan, pozneje pa industrijski obrati. Že od leta 1788 je delovala glažuta južno od Polane (približno 4 km zahodno od Jurkloštra), ki jo franciscejski kataster označuje kot Alte Glashutte, danes pa nanjo spominja ledinsko ime Stara Glažuta. Obrat so leta 1802 preselili v Jurklošter ob Nemški graben, kjer je deloval do leta 1862, nakar so ga preselili v Hrastnik (KS Jurklošter b. d.). V kraju sta delovala še suknarski obrat in papirnica, ki jo je lastnik po letu 1905 preusmeril v lesno tovarno (pred drugo svetovno vojno so izdelovali ležalne stole) (KLDB).

V Jurkloštru, v slovenski zgodovini dobro poznanem kraju, je samostanska šola delovala že v 14. ali 15. stoletju (Upodobitev šol v srednjem veku v Slovenskem šolskem muzeju¹²). Da je šola zagotovo bila v tem času, priča ohranjeni podatek, da je nadvoj-

¹² Zanimivo, da isti zemljevid v Slovenskem šolskem muzeju ne vključuje zelo verjetne šole iz zazčetka ali izpričane šole iz sredine 15. stoletja na Pilštanju.

voda Karel leta 1564 izrazil željo, da bi v samostanu ponovno ustanovili šolo (torej je bila v njem že pred tem) za meniške novince in drugo mladino v kraju (Gržan 2006). Verjetno gre za čas tesnih stikov tamkajšnjega samostana z grofi Celjskimi, ki so poznani kot njihovi dobrotniki. To je poleg Pilštanja izjema na vsem Kozjanskem, pa tudi na celotnem sedanjem območju Slovenije takrat ni bilo več kot 40 šol.

Z organiziranim osnovnim šolstvom so začeli leta 1859, ko je bilo zgrajeno prvo šolsko poslopje (ZAC, OŠ Jurklošter), čeprav naj bi bila (župnijska) šola ustanovljena leta 1856 (KLDB; OŠ Rimske Toplice b. d.). Gržan (2006) opisuje začetke organiziranega šolstva nekoliko drugače. Leta 1859 naj bi pridobili mesto za zasilno šolo v enem izmed župnijskih prostorov, leta 1863 pa je odprla enorazredno šolo občina. Delovala je v graščinskih prostorih, dokler niso leta 1890 zgradili samostojne šolske stavbe nad cesto severovzhodno od cerkve.

Začetki organiziranega šolstva segajo v Jurkloštru v sredino 19. stoletja. Ko je bila leta 1856 ustanovljena župnija, so na prošnjo prvega župnika, kurata Martina Ivanča, v vzhodnem delu graščine nad zakristijo uredili šolsko sobo in leta 1856 (ali 1859; Gržan 2006) se je začel pouk.¹³ Učitelj je bil tamkajšnji cerkovnik (OŠ Rimske Toplice b. d.).

Leta 1863 je bila v graščini ustanovljena enorazredna javna ljudska šola. Prvo leto je bilo vpisanih 120 otrok, večinoma otrok steklarjev. Pouk v graščini je potekal do leta 1890, ko se je jeseni začel v novi šoli. Imela je sicer le dve učilnici in dve stanovanji za učitelje, leta 1908 pa so iz enega stanovanja uredili še eno učilnico in šola je postala trirazrednica. Leta 1935 je šola postala štiri- in leta 1938 petrazrednica (OŠ Rimske Toplice b. d.).

Šola je bila januarja 1945 požgana, zato se je pouk po vojni znova pričel v župnišču, pozneje pa v prostorih lesne industrije. Leta 1945 je šolo obiskovalo 146 otrok, leta 1948 pa že 175. Šola je bila štirirazredna; razredi višje osnovne šole so bili priključeni tretjemu in četrtemu razredu.

Oktobra 1947 je bila otvoritev nove šole na Marofu oz. v Mrzlem Polju, leta 1954 pa se je pouk začel še v takrat novi šoli v Jurkloštru. Marca leta 1967 se je osnovna šola Jurklošter priključila osnovni šoli Rimske Toplice in postala podružnična šola, vendar je imela še osem razredov. Leta 1976 so se začeli učenci petega in šestega razreda voziti na matično šolo v Rimske Toplice, v šolskem letu 1980/81 pa se je celotna višja stopnja prešolala na centralno šolo v Rimske Toplice (OŠ Rimske Toplice b. d.). Leta 1987 je šolo obiskovalo še 32 otrok; pouk je potekal v dveh kombiniranih oddelkih (ZAC, OŠ Jurklošter).

Zaradi slabega stanja so staro šolo leta 1999 porušili in junija 2000 odprli novo. V šolskem letu 2024/25 je šolo obiskovalo 19 učencev od prvega do petega razreda, pouk pa je potekal v dveh kombiniranih oddelkih (prvi, drugi in tretji razred ter četrti in peti razred) (OŠ Rimske Toplice 2024).

¹³ Spletna stran Zgodovinskega arhiva Celje (ZAC, OŠ Jurklošter) omenja, da je bilo prvo šolsko poslopje zgrajeno leta 1859, vendar gre verjetno za napako.

Slika 4.11:

*Osnovna šola in
vrtec v Jurkloštru.
(foto: Anton Polšak)*

Henina (Polana). Na spletni strani OŠ Rimske Toplice (b. d.) beremo, da je bila na Henini enorazredna ljudska šola že v letih 1907/08, vendar je obstajala že prej. Leta 1886 so z odlokom štajerskega deželnega šolskega sveta všolali v to šolo naslednje kraje oz. dele krajev: Lahov Graben, Paneče in Poljana, ter je spadala v šolsko in krajevno občino Jurklošter (ZAC, OŠ Henina). Šola se je uradno imenovala Enorazredna ljudska šola Sv. Kancijan na Poljani (nad Poljano je cerkev sv. Kancijana), po letu 1911 se je preimenovala v Ljudsko šolo na Henini pri Jurkloštru. Leta 1930 je postala dvo-razrednica. V šolskem letu 1902/03 (KLDB piše, da je bila v kraju šola ustanovljena leta 1902)¹⁴ je šolo obiskovalo 83 otrok, leta 1941 jih je bilo 92.

Med drugo svetovno vojno je v šoli delovala nemška, nekaj časa tudi partizanska šola. Po vojni je poučevala le ena učiteljica s celodnevним poukom in prostim četrtkom. Leta 1954 se je preimenovala v Osnovno šolo Henina in leta 1965, po obsežni prenovi, v Osnovno šolo Ivan Kovačič - Efenka Henina.

Šola je po drugi svetovni vojni delovala kot popolna, čeprav je število učencev strmo upadalo – leta 1966 jih je bilo le še 59. Leta 1975 so na šoli ostali samo še en učitelj in 24 učencev, ki so obiskovali prvi, tretji in peti razred, saj so učence sedmega in osmega razreda prešolali v Jurklošter, naslednje leto pa še učence petega in šestega razreda na matično šolo v Rimske Toplice. Zaradi zmanjševanja števila učencev je v letih 1980–85 na šoli poučevala le še ena učiteljica. Šolo so konec šolskega leta 1984/85 kljub močnemu nasprotovanju domačinov ukinili, saj jo je takrat obiskovalo le še sedem učencev (ZAC, OŠ Henina).

Marof (Mrzlo Polje). Na pobudo domačinov so na Marofu zgradili novo, leseno šolo z dvema učilnicama, kjer se je pouk začel novembra 1947. Šolo so poimenovali v Šolo Mrzlo Polje (in leta 1953 v Osnovno šolo Mrzlo Polje). Prvo šolsko leto jo je obiskovalo 109 učencev, v šolskem letu 1948/49 pa 111 (OŠ Rimske Toplice b. d.). Ko so leta 1954 zgradili novo šolo v Jurkloštru, so večino učencev prešolali tja, nekaj pa tudi v Dobje in na Planino pri Sevnici.

Vrh nad Laškim. Začetki pouka segajo v leto 1863. Šola je delovala kot nedeljska do leta 1871 (leta 1871 ustanovitev šole, KLDB). Prvo šolsko zgradbo so postavili leta 1889 (morda 1876) jugovzhodno od cerkve sv. Lenarta. Leta 1918 je zgradba

¹⁴ Gre za nadstropno nepodkleteno šolsko stavbo, ki je bila zgrajena leta 1902. Med drugo svetovno vojno je bila poškodovana in po njej obnovljena. V njej je bila junija 1944 prva slovenska šola na osvobojenem Štajerskem (GisKD pregledovalnik). Danes so v njej stanovanja.

pogorela, vendar so jo obnovili in je danes stanovanjski objekt.¹⁵ Leta 1920 so malo pod vrhom hriba postavili šolo, v kateri je pouk še danes.¹⁶ Leta 1929 je obiskovalo šolo kar 297 otrok v štirih razredih. Stavbi tudi druga svetovna vojna ni prizanesla; obnovili so jo leta 1947. Leta 1954 je šola postala osemrazredna s 140 učenci. Po 13 letih samostojnega delovanja je leta 1967 postala podružnica Osnovne šole Primoža Trubarja Laško, leta 1982 je ponovno postala štirirazrednica (OŠ Primoža Trubarja Laško, OŠ Vrh nad Laškim b. d.). Obiskujejo jo učenci od prvega do četrtega razreda, v njej je tudi enota Vrtca Laško. Šolsko stavbo so leta 1998 temeljito obnovili (ZAC, OŠ Vrh nad Laškim). V šolskem letu 2024/25 je šolo obiskovalo 24 učencev.

Slika 4.12: Podružnična šola Vrh nad Laškim.

(foto: Anton Polšak)

Šentrupert. Do leta 1952 se je naselje imenovalo Sv. Rupert ali Šentrupert, nato pa do leta 1994 Breze, ko so ga zopet poimenovali Šentrupert. Šolski pouk sega v leto 1854 (ustanovitev šole, KLDB) in je sprva potekal v najetih prostorih. Nova šolska stavba je bila zgrajena leta 1897.¹⁷ Med drugo svetovno vojno je bilo šolsko poslopje deloma uničeno, obnovili so ga takoj po vojni. Leta 1967 je stavba dobila prizidek. Šola je kot samostojna delovala do leta 1968, ko je postala podružnica Osnovne šole Primoža Trubarja Laško. Leta 1976 so začeli postopoma ukinjati višje razrede, otroke pa prešolali v OŠ Primoža Trubarja Laško in OŠ Franja Malgaja Šentjur. Dandanes (2022) šolo obiskujejo otroci do petega razreda devetletke, nato šolanje nadaljujejo na centralni šoli v Laškem. Zaradi dotrajanosti stare šole so stavbo leta 2009 podrli in pouk v šolskem letu 2010/11 začeli v novem poslopiju (ZAC, OŠ Breze). Šolski okoliš

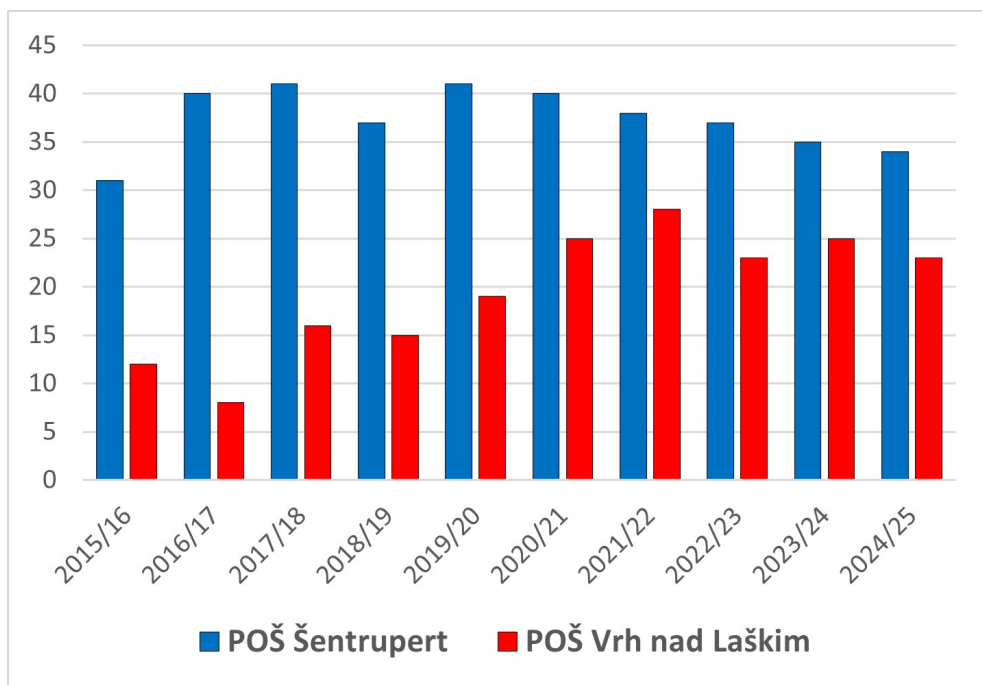
¹⁵ Gre za pritlično stavbo s štiriosno fasado, pokriva jo streha dvokapnica s čopi. Preprosta arhitektura turna členitev s segmentno zaključenim portalom z letnico 1867 (GisKD pregledovalnik).

¹⁶ Gre za enonadstropno stavbo z enostavnim centralno zasnovanim tlorisom v obliki črke T in bogato členjeno fasado (GisKD pregledovalnik).

¹⁷ Stavbo so leta 2009 podrli. Šlo je za na temeljih starejše šole zgrajeno nadstropno stavbo s štirimi kapno streho, krito svojčas s salonitnimi ploščami (GisKD pregledovalnik).

je nekoliko večji, kot je območje krajevne skupnosti, in zavzema naselja Šentrupert, Mala Breza, Curnovec, Mačkovec, Trobni Dol in še manjše dele nekaterih drugih naselij. V šolskem letu 2024/25 je šolo obiskovalo 34 otrok. V kraju deluje tudi vrtec, ki ga je v šolskem letu 2024/25 obiskovalo 30 otrok.

Slika 4.13: Število učencev v zadnjih desetih letih v POŠ Vrh nad Laškim in Šentrupert.

Vir: Letni delovni načrti Osnovne šole Rimske Toplice od šolskega leta 2016/17 do 2024/25, objavljeni na več spletnih naslovih.¹⁸

V zadnjih desetih letih se je število učencev v podružničnih šolah Vrh nad Laškim in Šentrupert precej spreminjalo, žal pa se zadnja leta zmanjšuje zlasti v podružnični šoli v Šentrupertu. Pouk je v zadnjem desetletju potekal v obeh šolah v glavnem v

18 Letni delovni načrti so dostopni na:

https://www.o-ptlasko.ce.edus.si/files/2016/10/LDN2016_17_ver2.pdf,
https://www.o-ptlasko.ce.edus.si/files/2017/09/LDN2017_18predlogVer1b.pdf,
https://rezervaoslasko.splet.arnes.si/files/2018/10/LetniDelovniNacrt2018_19Potrjen.pdf,
https://www.o-ptlasko.ce.edus.si/files/2019/10/LetniDelovniNacrt_2019_20_Koncen.pdf,
https://rezervaoslasko.splet.arnes.si/files/2020/09/LDN20_21Koncen.pdf,
https://www.o-ptlasko.ce.edus.si/files/2021/10/LDN21_22VerKONCNAp.pdf,
https://www.o-ptlasko.ce.edus.si/files/2022/10/LDN22_23.pdf,
https://www.o-ptlasko.ce.edus.si/files/2022/10/LDN22_23.pdf,
https://www.o-ptlasko.ce.edus.si/files/2022/10/LDN22_23.pdf,
https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.o-ptlasko.ce.edus.si%2Ffiles%2F2023%2F10%2FLDN23_24Ver2.docx&wdOrigin=BROWSELINK,
<https://www.o-ptlasko.ce.edus.si/files/2024/09/LDN-24-25-urejen.pdf>.

kombiniranih oddelkih večinoma od prvega do petega razreda, razen zadnji dve šolski leti v POŠ v Šentrupertu do tretjega oz. četrtega razreda.

Slika 4.14:

Šentrupert leta 1998. V ospredju kraja je vidna stara šola s prizidkom.

Oboje so zaradi gradnje nove šole in vrtca leta 2009 porušili. (foto: Anton Polšak)

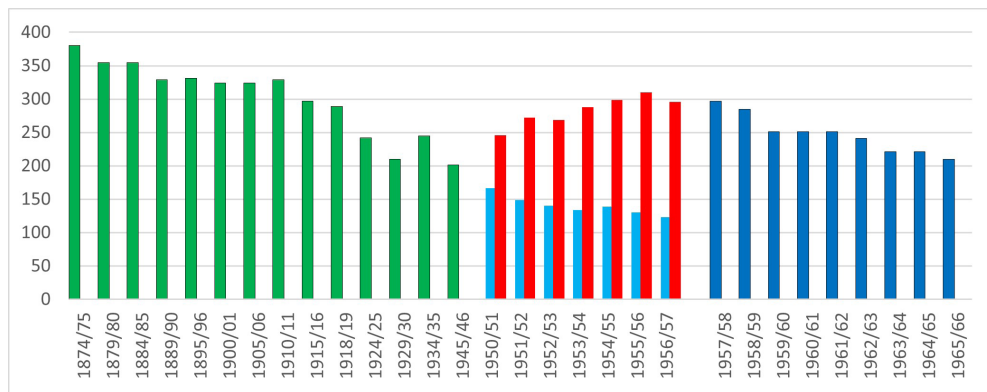
Pilštanj je med kozjanskimi kraji s šolo posebnost, ker pisni viri izpričujejo njeno prisotnost že v srednjem veku. V neki listini oz. urbarju iz leta 1404, ki se nanaša na Pilštanj, se omenja učitelj ali šolnik (*Schulmeister*), vendar ni jasno, ali je res deloval tam. Ker ima izraz *Schulmeister* dva pomena (Schmidt 1968, po Lipnik 1996), tudi ni jasno, ali naj bi šlo za posvetno ali cerkveno oz. župnijsko šolo.

Šola se v trgu omenja že leta 1466 v darilni pogodbi, katere nastanek podrobneje opisujeta Lipnik in Krajnc (Lipnik 1996, 5–7; Lipnik in Krajnc 2016, 11–12), vendar se je organizirano šolstvo začelo verjetno leta 1802, ko naj bi bila ustanovljena enorazredna šola (tudi KLDB). Obiskovalo jo je okrog 40 učencev. Prva šola je bila zgrajena leta 1824. Stavba stoji še danes, v njej so stanovanja in tudi muzejska učilnica. Leta 1878 je postala šola dvorazredna, leta 1884 trirazredna, 1906 štirirazredna, pred drugo svetovno vojno pa petrazredna (to ne pomeni, da so otroci hodili v šolo štiri ali pet let, ampak tudi več; leta 1869 pa je bila na Spodnjem Štajerskem uvedena osemletna šolska obveznost). Leta 1958 so šolo preimenovali v OŠ Lesično, vendar je pouk na Pilštanju trajal še do leta 1964, ko so v sosednjem Lesičnem zgradili novo šolo. Nekaj let po drugi svetovni vojni sta na Pilštanju delovala tudi nižja gimnazija (1950–57) in internat (1949–60), namenjen učencem tako osnovne šole kot nižje gimnazije (od petega do osmega razreda). Nižjo gimnazijo so, tako kot povsod v Sloveniji, ukinili leta 1957. Ko so po letu 1958 v drugih šolskih okoliših ustanavljali popolne osemletne osnovne šole, pa tudi ni bilo več potrebe po internatu, ki je deloval še do konca šolskega leta 1959/60. Čeprav je gibanje števila šoloobveznih otrok in števila otrok v šoli treba razumeti v povezavi z različnimi šolskimi sistemi, zelo dobro kaže tudi na gibanje števila prebivalstva na osrednjem kozjanskem območju.

Treba je izpostaviti, da je bil Pilštanj v času, ko sta delovala nižja gimnazija in internat, eno izmed redkih šolskih središč na Kozjanskem. Zato ni čudno, da je v zvezi s šolstvom na Pilštanju, nekdanjem od pomembnejših kozjanskih trgov, nastalo tudi

nekaj podrobnejših opisov šolstva (npr. Lipnik 1996; Arzenšek in sod. 2016; Krajnc, 2018), kar nam daje odličen vpogled v razvoj šolstva na tem območju.

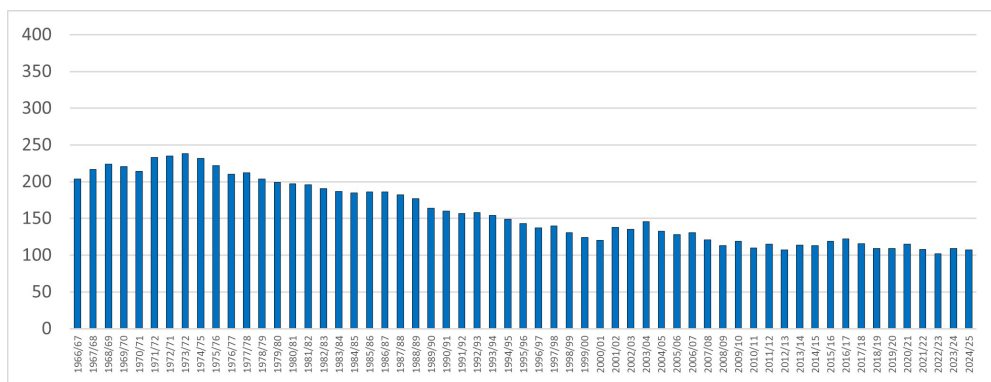
Slika 4.15: Število šoloobveznih otrok v šolskem okolišu Pilštanj – Lesično.

Opomba: skupaj (zeleno), število otrok v osnovni šoli (svetlo modro), osnovni šoli in nižji gimnaziji skupaj (rdeče) ter število otrok v enotni osemletni osnovni šoli (temno modro) po šolskih letih. Dodatno bi bilo treba k številu otrok v osnovni šoli v letih 1950–57 prišteti še učence v takrat delujoči nižji gimnaziji (med 79 in 180), toda ne vseh, ker so nižjo gimnazijo na Pilštanju obiskovali tudi učenci iz drugih šolskih okolišev.

Vir: Lipnik 1996; Lipnik in Krajnc 2016.

Slika 4.16: Število učencev v novi osnovni šoli v Lesičnem.

Vir: Lipnik in Kranjc, 2016 in podatki šole (ustno)

Slika 4.17:

Pogled na Pilštanj in njegovo osrednje trško jedro iz zraka.

Povsem na levi strani poslopje stare šole iz leta 1824, v ozadju pa leta 1964 zgrajena in večkrat povečana šola v Lesičnem. (foto: Anton Polšak)

Slika 4.18:

Muzejska učilnica v nekdanji šoli na Pilštanju. (foto: Anton Polšak)

Lesično. Pred njeno ustanovitvijo so otroci iz okoliških krajev obiskovali šolo na bližnjem Pilštanju, ustanovljeno leta 1802. Leta 1964 so zgradili novo šolsko stavbo v Lesičnem, ki je bila takrat sodobno opremljena. V naslednjih letih so šolo postopoma dograjevali in prenavljali, da bi ustrezala potrebam sodobnega izobraževanja (v letih 1994/95 prizidek in telovadnica) (Kostevc Arzenšek in Salobir 2015). OŠ Lesično je kot prva v regiji uvedla devetletno osnovnošolsko izobraževanje, že septembra 2001. V šolskem letu 2024/25 je šolo obiskovalo 107 učencev.

Zagorje. Šola je od začetka 19. stoletja delovala tudi v Zagorju. Leta 1821 se omenja cerkovnik Papež, ki je doma zbiral in poučeval otroke, podrobnejši podatki o številu otrok so znani od leta 1857 (Lipnik 1996), ko je bila šola dejansko ustanovljena (KLDB). Leta 1866 so zgradili prvo šolsko poslopje. V zadnjih desetletjih 19. in prvih 20. stoletja je bilo v okolišu med 120 in 160 šoloobveznih otrok, po drugi svetovni vojni pa se je število zmanjševalo (od 94 v šolskem letu 1945/46 na 30 v šolskem letu

1960/61 in končno na deset – v prvem in drugem razredu – v šolskem letu 1976/77). Ko so leta 1964 v Lesičnem zgradili novo šolo, je šola v Zagorju postala njena podružnica (z nepopolnimi razredi od prvega do četrtega) in delovala še do leta 1977, ko je poučevala le še ena učiteljica (Lipnik 1996).

Slika 4.19:

Zagorje.
Desno od Marijine
cerkve poslopje
stare šole (druga
stavba od zgoraj
navzdol).
(foto: Anton Polšak)

Podčetrtek. Kakor navaja spletna stran šole (Juričan b. d.), se je v Podčetrtku pričel pouk v mežnarjevem stanovanju v starem poslopju ob trškem potoku za gozdom leta 1790. Maček (2008, 92) pa navaja, da se je začel vsaj že leta 1783. Leta 1814 so krajani sami popravili in v enorazrednico nadgradili staro cerkveno poslopje pri cerkvi, ki je še danes poznano kot »stara šola«. Prva leta je šolo obiskovalo med 30 in 40 učencev, tudi z območja Virštanja in Olimja, ker tam šole še ni bilo. Učitelj je bil tudi cerkovnik in organist (Maček 2006, 96). Leta 1880 je bila šola razširjena v dvorazrednico. Pouk je potekal v stari šoli in hiši trgovca Nikolaja Fabjana, vendar je zaradi vse večjega števila otrok bilo premalo prostora. Leta 1892 je bilo zgrajeno novo šolsko poslopje (danes tik ob sedanji osnovni šoli) s trirazrednico, kar se enači z ustanovitvijo šole v kraju (KLDB). Dalje Maček piše, da je bila šola razširjena v trirazrednico leta 1903. Isti avtor navaja, da je v šolskem letu 1933/34 obiskoval šolo 101 učenec, v šolskem letu 1933/34 137, v šolskem letu 1940/41 pa 134.

Slika 4.20:

*Prva šola enorazrednica
iz leta 1814¹⁹ nasproti
cerkve sv. Lovrenca.
(foto: Anton Polšak)*

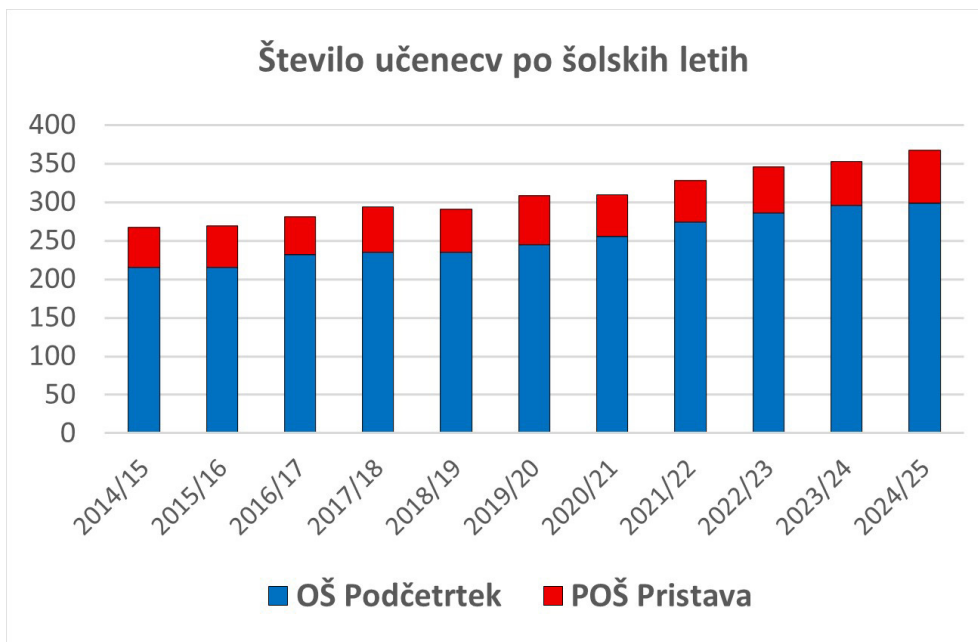
Med drugo svetovno vojno je bila šola povsem nemška, saj je nemški okupator pripeljal svoje učitelje. Po drugi svetovni vojni leta 1945 se je pouk pričel v treh ali štirih kombiniranih oddelkih. Število učencev je bilo takoj po vojni 135, v šolskem letu 1946/47 pa 115 (Maček, 2006, 100).

Leta 1963 je OŠ Podčetrtek postala centralna osnovna šola, ko sta njeni podružnici postali šoli v Olimju in Virštanju. Jeseni 1974 sta bili obe podružnici ukinjeni. Leta 1972 so obstoječe poslopje dogradili in 25. novembra odprli novo veliko šolsko zgradbo, ki prenovljena še danes služi svojemu namenu. Leta 1976 pa so bili prizidani še telovadnica in prostori za vrtec. Leta 2009 je bil svojemu namenu predan atletski stadion za osnovno šolo, leta 2011 je bila otvoritev novega vrtca (predšolska vzgoja je sicer v Podčetrtku od leta 1972). Leta 2012 so obnovili staro šolsko poslopje, leta 2014 energetsko sanirali šolsko stavbo iz leta 1972 in telovadnico iz 1976, leta 2017 je bila večja prenova notranjosti šole.

Zadnjih deset let se število učencev povečuje. V šolskem letu 2014/15 je šolo obiskovalo 215 učencev, v šolskem letu 2024/25 pa 299 učencev (skupaj s POŠ Pristava 367), s čimer je to največja šola na Kozjanskem. Število oddelkov je v tem času naraslo z 9 na 16, v obeh šolah skupaj pa s 14 na 21 (OŠ Podčetrtek 2024).

¹⁹ Gre za visoko trinadstropno stavbo kvadraste oblike, krito s čopasto dvokapnico. Vogale poudarjajo slikani šivani robovi. V pritličju je baročno obokana. Zgrajena je bila leta 1783 (GisKD pregledovalnik).

Slika 4.21: Število učencev na OŠ Podčetrtek v zadnjih enajstih letih.

Vir: OŠ Podčetrtek 2024.

Olimje. Šola je bila tudi v bližnjem Olimju (nekdanje naselje Sopote). Prvo šolo naj bi ustanovili pavlinci, prenehala pa je z razpustitvijo samostana leta 1782.²⁰ Znova je šola začela delovati leta 1822 (ustanovitev šole, KLDB) na pobudo župnika Jakoba Prašnikarja (1784–41). Šola je od leta 1820 (Curk 1993) oz. 1822 (Krašovec 1987) delovala v prostorih graščine, ki so jo tedaj posedovali grofje Attems. Curk (prav tam) piše, da je šola v graščini delovala do leta 1893, verjetno pa je delovala tam kar do zgraditve nove šole²¹ leta 1896 (GisKD pregledovalnik) ali 1898 (Krašovec, 1987), kjer je danes čokoladnica (Čokoladnica Olimje b. d.). Po drugi svetovni vojni je nekaj časa delovala kot samostojna šola, med letom 1963 in ukinitvijo leta 1974 pa je bila podružnica šole v Podčetrtku.

Virštanj. Na čelu kozolca na Banovini (zaselek pri Virštanju) je bil nekdanji napis »Slava bogu na višavi in mir ljudem na zemli ki so dobre vole«. V tej stavbi je bila (od) leta 1896 tudi šola. Tukaj sta bila tudi sedež občine Virštanj in pošta (Virštanj Banovina b. d.). V zadnjem obdobju delovanja je bila podružnica šole v Podčetrtku. Do leta 1974, ko so jo ukinili, so jo obiskovali učenci od prvega do četrtega razreda.

20 Več sodobnih zapisov navaja, da so pavlinci samostan zapustili, saj je red razpustil Jožef II., ker menihi med svojimi dejavnostmi niso imeli šole, niti ni tu delovala župnija. Nedvomno drži, da tu v času pavlincev ni delovala župnija (ustanovljena 24. junija 1785; Minoritski samostan Olimje b. d.), viri pa navajajo, da so prvo šolo organizirali prav pavlinci (KLDB; Krašovec 1987).

21 Gre za nadstropno stavbo z ohranjenim rastrom odprtih, pravokotnim portalom z vratnicami in enostavno fasadno členitvijo, glavna fasada je sedemosna (GisKD pregledovalnik).

Kozje. Prvi podatki o osnovnem šolstvu v Kozjem so iz leta 1805. V zgodovinski stavbi, v kateri sta danes še župnišče in banka, je tega leta začela delovati prva javna šola na Kozjanskem²² (Občina Kozje b. d.). Leta 1882 (ustanovitev šole, KLDB) je bilo sezidano novo šolsko poslopje za potrebe dvorazrednice. Leta 1933 je šola postala trirazredna z eno vzporednico in leta 1934 štirirazredna. Novembra 1936 je bil na Narodni šoli v Kozjem osnovan oddelek za »slabo razvite in prizadete otroke«, ki je začel šele leta 1939, ko je na šolo prišel strokovni učitelj. Šolsko poslopje je služilo svojemu namenu do leta 1966, ko je bila zgrajena nova oz. sedanja stavba, ki je bila leta 1994 adaptirana in dograjena. Z novo stavbo sta se šoli v Kozjem pridružili šoli v Bučah in Podsredi. Postali sta njeni podružnici, ki sta bili zaradi prenizkega števila otrok ukinjeni leta 1981 (ZAC, OŠ Kozje). Od leta 1995 v okviru šole deluje tudi vrtec. Leta 2014 so poleg šole zgradili Večnamenski center Kozje s športno in kulturno dvorano ter nekaterimi drugimi prostori.

Šolo v Kozjem obiskujejo otroci iz krajev: Kozje, Ješovec, Zdole, Vetrnik, Buče, Vrenska Gorca, Ortnice, Zeče, Podsreda, Gradišče, Vojsko, Gorjane, Poklek, Trebče in Osredek. Število učencev na šoli se zmanjšuje, čeprav gre za eno od središčnih kozjanskih naselij. V šolskem letu 2023/24 je šolo obiskovalo 108 učencev, v šolskem letu 2024/25 pa 101 učenec.

Podsreda. Šolski pouk je v Podsredi potekal od leta 1807 (KLDB) ali 1812. Leta 1825 je bilo zgrajeno prvo šolsko poslopje. Šola je bila do leta 1869 organizirana kot trivialka, pozneje pa kot enorazredna. Leta 1873 je šola sicer postala dvorazredna, vendar je kot taka začela delovati šele po rešitvi prostorskega problema in izgradnji novega šolskega poslopja leta 1885. Šola je kot samostojna delovala do jeseni 1966, ko je bila priključena centralni šoli v Kozjem. Kot podružnična šola je delovala od leta 1966 pa vse do svoje ukinitve leta 1981 (ZAC, OŠ Podsreda). Zadnja leta je bil pouk organiziran le za tretji in četrti razred. Obiskovali so jo otroci iz krajev: Podsreda, Gradišče, Gorjane, Poklek, Vojsko, Križe, Pečice in Osredek.

Slika 4.22:

Podsreda s staro šolo iz leta 1885 pri križišču cest spredaj levo. (foto: Anton Polšak)

22 Morda že prej (leta 1802) na Pilštanju, čeprav takratne šole težko opredelimo kot »javne« oz. ne vemo točno, na kaj se ta pojem nanaša.

Buče. Šola je v kraju začela delovati leta 1828 kot privatna ustanova. Leta 1833 je postala trivialka in gostovala v najeti stavbi do leta 1847, ko je bilo zgrajeno šolsko poslopje (ustanovitev šole leta 1846, KLDB). Leta 1869 je šola postala enorazredna, leta 1891, ko je bilo adaptirano šolsko poslopje, dvorazredna, leta 1908 trirazredna. Šolo so obiskovali otroci iz krajev Buče, Vrenska Gorca, Verače, Pecelj, Selo in Zeče. Šola je kot samostojna delovala še do leta 1966, ko je bil šolski okoliš priključen k Osnovni šoli Kozje. Šolo so začasno ukinili leta 1974, ker je šolo močno poškodoval potres, dokončno pa zaradi prenizkega števila učencev leta 1981 (ZGC, OŠ Buče). Zadnja leta delovanja so jo obiskovali učenci prvega in drugega razreda.

Bistrica ob Sotli. Bistrico ob Sotli so v novem veku imenovali Sveti Peter pod Svetimi gorami. Tako je bilo še nekaj let po drugi svetovni vojni, leta 1952 pa so kraj preimenovali v Bistrico ob Sotli. Dne 13. decembra 1964 so ustanovili KS Bistrica ob Sotli. Sedanja občina oz. nekdanja KS je po letu 1994 prešla v okvir občine Podčetrtek, leta 1998 pa je bila ustanovljena samostojna občina.

Osnovna šola Bistrica ob Sotli ima v svojem šolskem okolišu enajst vasi občine Bistrica ob Sotli (Bistrica ob Sotli, Črešnjevce, Dekmanca, Hrastje, Križan Vrh, Kunšperk, Ples, Polje pri Bistrici, Srebrnik, Trebče in Zagaj) ter štiri vasi občine Podčetrtek oz. KS Polje ob Sotli (Brezovec, Lastnič, Polje ob Sotli in Sedlarjevo).

V Bistrici ob Sotli šolstvo obstaja od leta 1783 (Kozjansko.info 2024a), ko je bilo sprva v cerkvenih rokah. V začetku 19. stoletja je pouk, ki ga je obiskovalo okrog 30 učencev, potekal v hiši Josipa Koreninija. Državna šola je bila ustanovljena leta 1829 (KLDB), ko so zgradili prvo šolsko poslopje zraven kaplanije. Stavba stoji še danes in je stanovanjska. Sprva je bila enorazredna, pozneje dvorazredna. Zaradi naraščajočega števila učencev so leta 1895 postavili novo šolo²³ za pet razredov oz. petrazrednico, staro poslopje pa so preuredili v druge namene (Kunst, 2006). Več ali manj je bila petrazredna tudi v času med obema vojnama, le da se je število oddelkov povečalo na sedem in osem. Pred drugo svetovno vojno je bila petoddelčna šola s štirimi razredi osnovne in štirimi razredi višje narodne šole.

Leta 1948 je šola zaradi uvedbe sedemletne osnovne šole postala sedemletna, leta 1950 pa tudi nižja gimnazija (zahtevnejši program višjih razredov osnovne šole). Leta 1958 je postala popolna osemletna šola. V bližini stare so 10. maja 1979 odprli novo osnovno šolo, poimenovano po Mariji Broz. V šolskem letu 2023/24 jo je obiskovalo 124 učencev, v šolskem letu 2024/25 pa 121 učencev.

Polje ob Sotli. Šola je bila tudi v kraju Polje ob Sotli, ki je del šolskega okoliša OŠ Bistrica ob Sotli, sodi pa v občino Podčetrtek. Šola se v tem kraju omenja leta 1863. Leta 1896 so zgradili novo šolsko poslopje.²⁴ Septembra 1963 je postala podružnica šole v Bistrici. Leta 1981 jo je obiskovalo le še dvanajst otrok in so jo nato ukinili, učence pa prešolali v Bistrico (Kunst, 2006).

23 Gre za zidano nadstropno stavbo podolžnega tlorisa in z arhitekturno členjeno fasado. Dvokapna streha je krita z bobrovcem (GisKD pregledovalnik).

24 Gre za nadstropno petosno stavbo z originalno tlorisno zasnovo v obliki črke T. Zunanjščino krasi intaktna neorenesančna členitev z rastrom odprtin. Simetrična dvokapnica je krita z opečnim bobrovcem (GisKD pregledovalnik).

Slika 4.23:

Stara šola v Polju ob Sotli v fazi prenove. Šola bo ponovno služila prvotnemu namenu, saj bo v njej urejen oddelek OŠ Šmarje za učence s posebnimi potrebami. (foto: Anton Polšak)

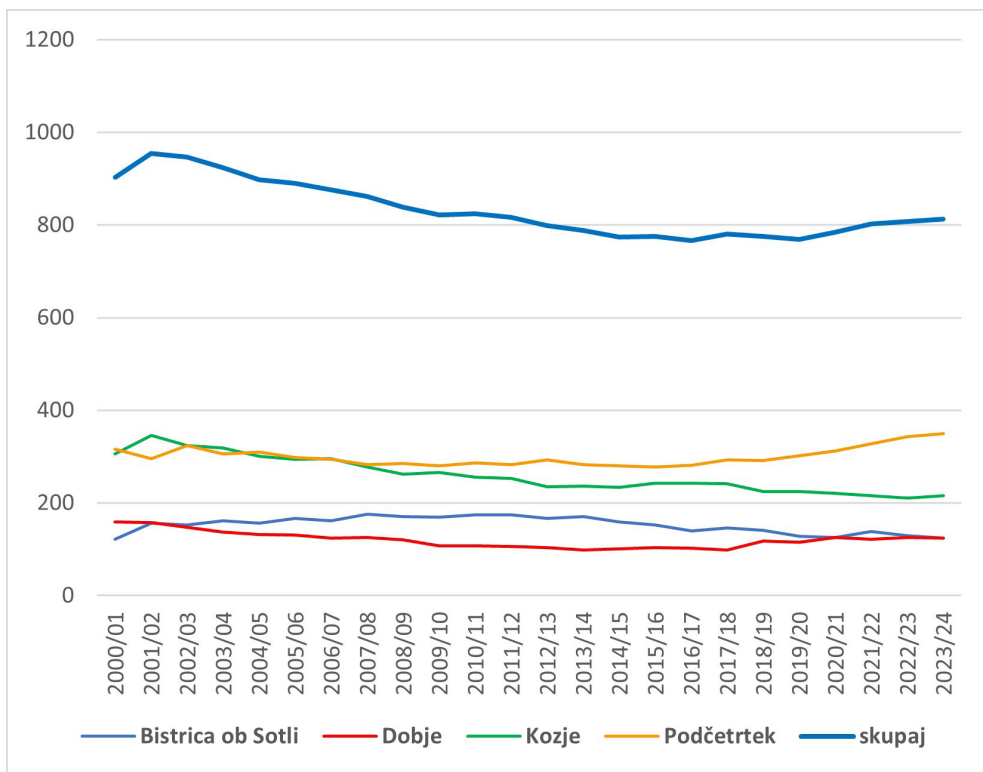
4.4 Razprava

4.4.1 Število otrok v šolah kot odraz družbenogeografskih razmer na Kozjanskem

Pregled šolstva na Kozjanskem kaže, da je to prešlo več faz, kar je skladno s splošnim družbenim razvojem in pripadnostjo našega ozemlja vsaj petim družbeno-političnim sistemom (habsburškemu, avstro-ogrskega, starojugoslovanskega, jugoslovanskega in slovenskega). Začetki organiziranega in posvetnega šolstva segajo v glavnem v prva leta ali desetletja 19. stoletja, ko se vzpostavi dokaj gosta mreža šol, ki se ohrani tudi še v čas po drugi svetovni vojni. Po drugi svetovni vojni uvedba obvezne sedemletne šole za slovensko ozemlje pomeni korak nazaj, vendar se osemletna šola vzpostavi že po letu 1950, ko za kratek čas uvedejo tudi nižje gimnazije. Od šestdesetih let prejšnjega stoletja pa vse do uvajanja devetletne osnovne šole po letu 2000 imamo enotno osnovno šolo. Za ta čas sta za Kozjansko značilna procesa vzpostavljanja centralnih in podružničnih šol (v prvem obdobju jih je bilo kar 19 ali 20, ki pa so jih postopoma ukinjali in jih danes deluje le še sedem). Pri tem je treba poudariti, da je bila ukinitve šole v preteklosti velika izguba za kraj, kar bi veljalo tudi še danes, zato so razumljiva nasprotovanja ljudi ukinjanju podružničnih šol in prizadevanja za nove ali popolne osnovne šole (npr. Dobje).

Vzporedno z analizo delovanja šol smo ugotavljali tudi število otrok v osnovnih šolah na Kozjanskem. To se je v preteklih desetletjih močno zmanjšalo, kar ni posebnost tega območja, ampak slovenska značilnost. Število otrok v osnovnih šolah v Sloveniji se je zmanjšalo z več kot 200.000 v šolskih letih 1994-95 in 1996-97 na okrog 160.000 v šolskih letih 2009-10 in 2011-12. Od takrat narašča in se je v zadnjih treh letih ustalilo na številu 195.000–197.000 učencev (učenci v rednih osnovnih šolah in šolah s prilagojenim programom) (MIV, Šolsko leto 2022/2023 skozi številke). Prav tako se povečuje število dijakov v srednjih šolah (Novak 2024), vendar srednjih šol na Kozjanskem ni, razen na njegovem obrobju, in niso predmet naše obravnave. Podobno nihanje števila učencev kažejo podatki za Kozjansko oz. občine na njegovem območju.

Slika 4.24: Učenci, vključeni v redne in prilagojene programe osnovne šole, po izbranih občinah in šolskih letih.

Vir: SURS. 2024. Osnovne šole in učenci, vključeni v redne in prilagojene programe, po vrsti šole in občini šole, Slovenija, letno.

V prikazanem obdobju je bilo število otrok v izbranih občinah (ki so ozemeljsko v celoti ali večini del Kozjanskega) med 955 v šolskem letu 2001/02 in 766 v šolskem letu 2016/17. Od šolskega leta 2016/17 število učencev rahlo raste, vendar le v nekaterih občinah (Dobje, Podčetrtek), kar velja tudi na ravni šolskih okolišev oz. šol.

Število učencev zelo lepo odslkava demografske procese. Zmanjševanje števila prebivalcev ter depopulacija nekaterih območij sta močno zarezala v število učencev in tudi sam obstoj (podružničnih) šol. Sintezni pregled delovanja osnovnih šol prikazujemo v preglednici. Po tej preglednici lahko ugotovimo, da je osnovne šole na Kozjanskem v šolskem letu 1997/98 obiskovalo 51 % števila učencev iz leta 1953/54 in v šolskem letu 2024/25 38 % (torej se je število učencev zmanjšalo za 49 oz. 62 %).

Preglednica 4.1: Pregled osnovnih šol na Kozjanskem in število učencev po izbranih šolskih letih.

Šola	Ustanovljena, ukinjena	Število učencev 54/1953	Število učencev 98/1997	Število učencev 25/2024	Opombe
Podčetrtek	1814 (1892)	121	272	299	sedanja šola zgr. 1972
Bistrica ob Sotli	1829	n. p.	156	121	sedanja šola zgr. 1979
Kozje	1882	127	212	101	sedanja šola zgr. 1966
Lesično	1964	-	140	107	sedanja šola zgr. 1964
Gorica pri Slivnici	1966	-	373 ²⁵	199	sedanja šola zgr. 1966
– Loka pri Žusmu	1896	113	36	33	sedanja šola zgr. 1974
– Prevorje	1842 (1862)	116	20	12	sedanja šola zgr. 2000
Planina	1817	143	178	139	sedanja šola zgr. 1971
Dobje	1854 (1868)	297	151	131	sedanja šola zgr. 1990
– Kalobje	1841 (1898)	142	15	12	samost. šola do 1971
<u>Laško (OŠ Primoža Trubarja):</u>	-	-	-	-	-
– Šentrupert	1854	173	35	34	sedanja šola zgr. 2010
– Jurklošter	(1859) 1863	62	26	19	sedanja šola zgr. 2000
– Vrh nad Laškim	(1863) 1871	145	45	23	-
<u>Šmarje:</u>	-	-	-	-	-
– Sv. Štefan	1837 (1851)	129	39	35	od 1977 podr. OŠ Šmarje pri Jelšah
Šole, ukinjene po 2. svetovni vojni					
Šentvid pri Planini	1878–1971	159	-	-	-
Buče	(1833) 1846–1974, 1978–1981	93	-	-	podr. OŠ Kozje od 1966
Žusem, Dobrina	1856 – okr. 1920 1949–1974	132	-	-	-
Henina	(1886) 1902– 1985	61	-	-	-
Mrzlo Polje (Marof)	1947–1954	90	-	-	-
Virštanj	1896–1974	127	-	-	-
Zagorje	1857–1977	65	-	-	podr. OŠ Lesično od 1967
Olimje	1822–1974	66	-	-	-
Pilštanj	(1752) 1802– 1964	138	-	-	-

25 Po viru nismo mogli ugotoviti, ali gre za število učencev na celotni matični šoli ali matični šoli brez obeh podružnic.

Šola	Ustanovljena, ukinjena	Število učencev 54/1953	Število učencev 98/1997	Število učencev 25/2024	Opombe
Polje ob Sotli	1863–1981	89	-	-	podr. OŠ Bistrica ob Sotli od 1963
Slivnica	1842 (1858)– 1966	257	-	-	sedanja šola v Gorici pri Slivnici zgr. 1966
Podsreda	1812–1981	n. p.	-	-	podr. OŠ Kozje od 1966
Nižje gimnazije:					
Pilštanj	1951–1957	154	-	-	-
Kozje	1951–1957	129	-	-	-
Dobje	1950–1952	-	-	-	-
Bistrica ob Sotli	1950–1957	-	-	-	-
		3128 ²⁶	1699	1265	

Vir: Podatki deloma povzeti po Polšak 1999 in virih, navedenih v tem prispevku. Za nekatere šole ni možno ugotoviti začetka organiziranega šolstva, niti ni možno jasno razmejiti zasebne (župnijske) šole od državnih. Možne začetke organiziranega šolstva, v veliki meri v okviru župnij, smo zapisali v oklepaju. V Jurkloštru, Kozjem in Podčetrtku so nekaj časa (1956–58) delovale tudi dvoletne kmetijsko-gospodinske šole, ki jih tu posebej ne omenjamo.

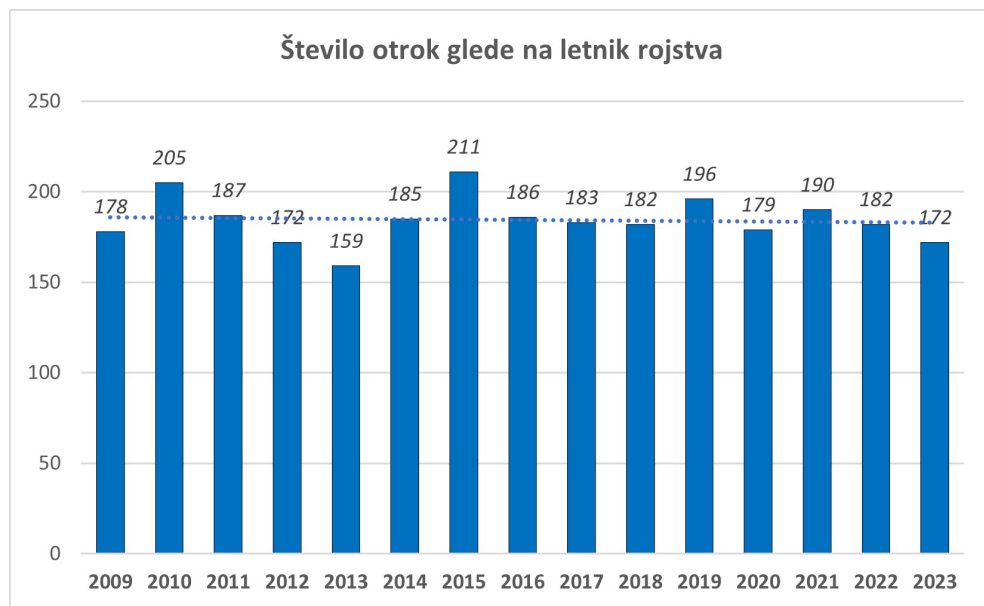
Proces je danes bolj ali manj omiljen ali na nekaterih območjih obraten, toda prav vsaka šola si verjetno želi povečevanja števila učencev. Kaže, da se bo to zgodilo v redkih kozjanskih osnovnih šolah, v nekaterih bo celo rahel upad še naprej.

4.4.2 Napoved prihodnjega števila učencev v šolah na Kozjanskem

Ustaljeno število učencev, morda rahlo zmanjševanje na nekaterih območjih, v osnovnih šolah v Sloveniji napoveduje tudi število prvošolcev, ki se je bolj ali manj ustalilo pri številki malo več kot 20.000. Enako velja za Kozjansko, vendar se kažejo tudi pri teh napovedih rahle razlike, kakor pričajo številke o še nešoloobveznih otrocih na celotnem Kozjanskem in v posameznih šolskih okoliših.

26 Računamo, da je bilo v šolah v Podsredi (osnovna šola), Bistrici (osnovna šola z nižjo gimnazijo) in Dobju (samo nižja gimnazija) skupno vsaj 200 učencev, kar dvigne skupno število na vsaj 3328 učencev.

Slika 4.25: Število otrok od letnika 2009 do 2023 na Kozjanskem. Letniki od 2019 do 2023 še niso šoloobvezni.

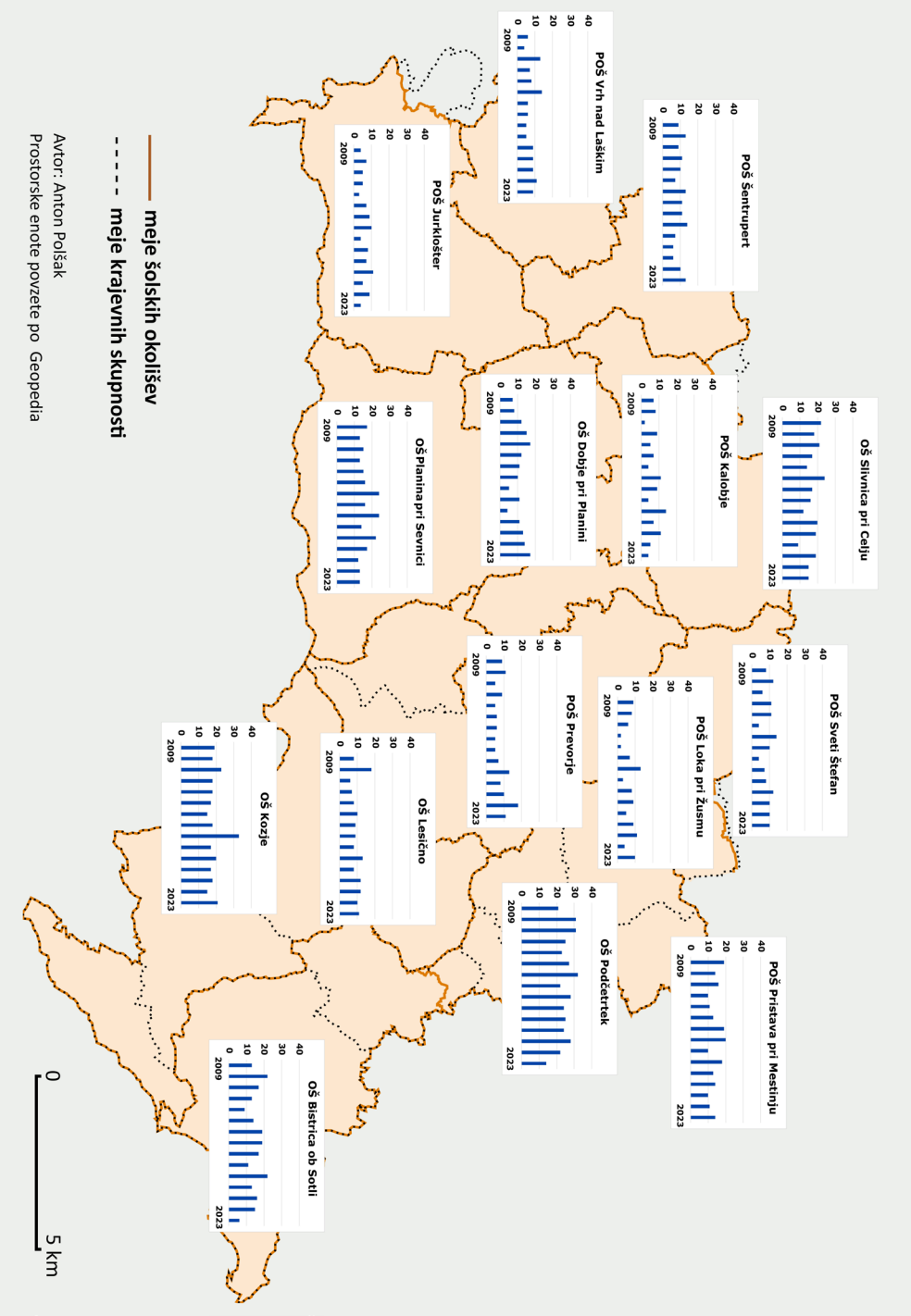

Vir podatkov: MVI: SOKOL. 2024. Pregled demografskih podatkov po šolskih okoliših.

Glede na številčnost letnikov od 2019 do 2023, ki še niso šoloobvezni, lahko do neke mere predvidimo bodoče število otrok v šolah. Predvidimo lahko, da se v povprečju na Kozjanskem število učencev naj ne bi opazno zmanjševalo. Izračun pokaže, da je zadnjih pet generacij, ki še ne obiskujejo osnovne šole, sicer manj številčnih (919 otrok) kot v predhodnem petletnem obdobju (2014–18; 947 otrok), vendar so bolj številčne kot tiste v predpreteklem obdobju (2009–13; 901), katerih otroci bodo najprej (v prihodnjih petih letih) zapustili osnovno šolo. To pomeni kratkoročno povečanje števila učencev v prihodnjih petih letih. V naslednjem obdobju (po letu 2030) pa se zmanjšanju števila učencev ne bodo mogle izogniti nekatere šole, npr. Planina pri Sevnici, Bistrica ob Sotli, pa celo Podčetrtek. Vzpodbudno je, da se v obdobju napoveduje rahlo povečanje števila otrok v šolah, kot sta Dobje pri Planini in Lesično, in celo v nekaterih podružničnih šolah, kot so Vrh nad Laškim, Sveti Štefan in Prevorje. Treba pa je upoštevati, da se nekatere družine s šoloobveznimi otroki lahko tudi odselijo ali priselijo na območje nekega šolskega okoliša, na število prebivalcev in s tem tudi število otrok pa lahko prav tako vpliva splošen družbeno-gospodarski razvoj nekega kraja ali območja. Z gotovostjo lahko trdimo, da bo sedanja mreža šol ostala enaka tudi v prihodnje, vendar se bodo ponekod morda pojavili t. i. kombinirani oddelki, kar ne vpliva toliko na kakovost poučevanja, pač pa na njegovo organizacijo in s tem v zvezi na število delovnih mest učiteljev.²⁷

²⁷ Ob začetku šolskega leta 2025/26 je poučevalo geografijo v šolah na Kozjanskem šest učiteljev: Maja Kladnik na OŠ Gorica pri Slivnici in OŠ Planina pri Sevnici, Teja Bezgovšek na OŠ Dobje, mag. Lidija Kotnik Klavžar na OŠ Lesično, Simona Gobec Drogenik na OŠ Podčetrtek, Simona Strašek na OŠ Kozje in Ivan Hriberšek na OŠ Bistrica ob Sotli.

Slika 4.26: Število otrok od letnika 2009 do 2023 po šolskih okoliših.

4.5 Pomen šol v lokalnem okolju

V tretjem delu razprave se moramo ozreti tudi še na pomen šol, zlasti podružničnih, za lokalno okolje oz. kraje, kjer te so. V tem smislu so šole pomembne kot ustanove, kot prostor za različne prireditve in tudi kot stavbe same.

Šole kot ustanove so še danes za podeželsko okolje zelo pomembne, čeprav pogosto niso edino središče kulturnega in družabnega življenja kraja, prav tako tudi ne edina možnost za zaposlitev, če gre za učitelje iz lokalnega okolja. Kar se tiče zaposlitev, smo na terenu ugotovili, da je na šolah in njihovih podružnicah še vedno precej učiteljev iz lokalnega okolja, vendar vse več tudi iz sosednjih krajev, občin ali celo od dlje. V tem smislu se izgublja nekdanja praksa, da so na šolah (zlasti podružničnih) učili »domači« učitelji. Šole tudi niso več (edino) središče kulturnega in družabnega življenja kraja, to pa ne velja za kraje, kjer ni kulturnih dvoran ali drugih prostorov. Tam so pogosto kulturne, športne in druge prireditve prav v šolskih prostorih. Na podružnični šoli Prevorje so že ob graditvi v šolsko stavbo vključili tudi astronomsko opazovalnico, ki jo danes uporablja zlasti Astronomsko društvo KOSCI Šentjur. Da se ljudje zavedajo pomena šole v kraju, nenazadnje pričajo tudi velika prizadevanja domačinov, da so zgradili nove šole oz. podružnice na Prevorju, Kalobju, v Šentrupertu in še kje. S tem so dobili šoloobvezni otroci možnost šolanja v domačem kraju (večinoma je na podružničnih šolah pouk organiziran do petega razreda), prav tako pa ima večina podružnic tudi oddelke vrtcev.

Spregledati ne smemo tudi samih stavb nekdanjih (ali še danes delujočih) šol, ki so del kulturne dediščine. Te so lahko, če jih niso že podrli (Šentrupert leta 2009, Šentvid pri Planini leta 2022, Kalobje leta 2024, namen imajo porušiti tudi nekdanjo šolo v Dobju), pomembni pomniki preteklosti. Nekatere nekdanje šole so kulturna dediščina lokalnega pomena (npr. Vrh nad Laškim, Henina, Planina pri Sevnici, Prevorje, Slivnica, Sv. Štefan, Polje ob Sotli, Podčetrtek (obe stari šoli), Bistrica ob Sotli), hkrati pa so lahko te stavbe tudi v novi vlogi (stanovanjski, npr. prvotna šola na Vrhu nad Laškim, Pilštanju, Henini, v Bučah, Dobrini in Podsredi; kulturni ali upravni, npr. stara šola v Zagorju, deloma na Pilštanju, v Polju ob Sotli, prva šola v Podčetrtku, Zagorju, Virštanju; nekatere so dobile gospodarsko vlogo, npr. nekdanja šola pri Sv. Štefanu in v Olimju, ki je spremenjena v gospodarsko-turistični objekt – čokoladnica), je pa tudi nekaj stavb, ki še danes služijo svojemu nekdanjemu namenu (zlasti tiste iz konca 19. stoletja), npr. druga šola v Podčetrtku, na Vrhu pri Laškem in v Bistrici ob Sotli. Gotovo kaže ohraniti nekdanja šolska poslopja (trenutno v obnovi nekdanja šola v Polju ob Sotli, ki jo obnavlja Občina Podčetrtek), čeprav so ali bodo dobila novo vlogo, saj je ohranjena dediščina najboljši pomnik nekdanje šolske mreže in s tem kulturno-zgodovinske dediščine.

6 Zaključek

Šolstvo na Kozjanskem je prešlo več razvojnih faz skladno s spreminjanjem družbeno-političnih sistemov. Začetki šolstva so v organizaciji cerkvenih (župnijskih) šol

konec 18. in v začetku 19. stoletja, nakar se pojavljajo državne šole, ki so bile nekaj časa še pod cerkvenim nadzorom. V tem pogledu za Kozjansko nismo ugotovili kakšnih posebnosti, ki bi izstopale glede na šolstvo na Slovenskem. V drugi polovici in konec 19. stoletja ustanovijo nove šole, sprva na ravni ljudskih oz. enorazrednih šol, ki se kot samostojne obdržijo v čas po drugi svetovni vojni, s preureditvijo šol in šolskega sistema ter vzpostavitvijo centralnih šol v šestdesetih letih prejšnjega stoletja pa postanejo večinoma podružnične šole. Te so se obdržale do konca sedemdesetih let, nakar so bile v veliki meri zaradi zmanjšanja števila učencev ukinjene. Skupno je bilo v različnih obdobjih ukinjenih 13 podružničnih ali samostojnih šol, od tega štiri zaradi tega, ker so v bližini zgradili nove šole (Slivnica - Gorica pri Slivnici, Pilštanj - Lesično, Žusem - Dobrina - Loka pri Žusmu). Danes deluje na Kozjanskem sedem popolnih osnovnih šol (OŠ Gorica pri Slivnici, OŠ Dobje, OŠ Planina pri Sevnici, OŠ Lesično, OŠ Kozje, OŠ Podčetrtek in OŠ Bistrica ob Sotli) in sedem podružničnih šol, od tega jih ima pet (POŠ Kalobje, POŠ Sveti Štefan, POŠ Šentrupert, POŠ Vrh nad Laškim in POŠ Jurklošter) svoje matične šole zunaj Kozjanskega (OŠ Hruševci, OŠ Šmarje pri Jelšah, OŠ Primoža Trubarja Laško in OŠ Rimske Toplice), le POŠ Prevorje in POŠ Loka pri Žusmu spadata k matični šoli s sedežem na Kozjanskem (OŠ Gorica pri Slivnici).

V prispevku smo se dotaknili tudi vprašanja nadaljnjega razvoja šol, kjer kaže, da do večjega upada števila učencev vsaj v naslednjih petih letih ne bo prišlo, morda po letu 2030, vendar se to lahko do neke mere še spremeni glede na splošen družbeno-gospodarski razvoj Kozjanskega. Na koncu smo opozorili še na kulturni pomen nekdanjih šolskih stavb, ki tudi ni zanemarljiv, ampak se z novo funkcijo (npr. stanovanjsko, upravno oz. gospodarsko) ali celo porušitvijo izgublja.

5 Vključenost učnih vsebin širšega Kozjanskega v geografsko vzgojo in izobraževanje

Eva Konečnik Kotnik, Tatjana Resnik Planinc

5.1 Uvod

Na področju geografske vzgoje in izobraževanja se vsi deležniki, od avtorjev in avtoric učnih načrtov, učbenikov ter drugih izobraževalnih gradiv do učiteljev in učiteljic, ves čas soočajo z vprašanjem izbora določene regije ali območja za vključitev bodisi v učni načrt in učna gradiva bodisi v sam pouk ali kot lokacijo ekskurzije oz. terenskega dela. Pri tem je v ospredju težnja po izboru ustreznih in izobraževalno dragocenih regij ali območij, zato se odločitve pogosto opirajo na njihovo geografsko raznolikost in reprezentativnost, vključenost ključnih geografskih konceptov, možnost navezave na aktualne dogodke in vprašanja oz. njihovo konkretizacijo, njihov zgodovinski, kulturni, gospodarski in politični pomen ter, nenazadnje, tudi na razpoložljivost podatkov in virov.

Pri tem se moramo zavedati, da se ljudje »opredeljujejo/umeščajo in identificirajo z različnimi prostorskimi nivoji, od lokalnega do globalnega« (Kosi 2013, 103), pri čemer se posameznik istočasno opredeljuje na lokalni, regionalni in narodni ravni, ob tem pa se različni nivoji prostorskih identitet ne izključujejo, ampak dopolnjujejo, hierarhično nadgrajujejo in si včasih tudi konkurirajo (Kosi 2013). Z vidika družbe pa so prepoznavni kraji, pokrajine, območja in regije tiste, ki s svojo vizualno podobo močno impresionirajo ljudi (Hough 1990). Gre za doživljanje prostora, prek katerega se določi razpoznavnost prostora, ki je eno glavnih načel prepoznavanja prostorske identitete (Oblak 2015). Poleg prostorske pa se v določeni pokrajini/regiji/območju vedno zrcali tudi časovna dimenzija, saj je njena današnja podoba rezultat preteklih dejavnosti in procesov ter se v tem oziru tesno prepleta z njegovo dediščino in zgodovino. Obenem je pomembna njena individualnost, torej neponovljivost; namreč, četudi so si nekatere pokrajine ali regije po posameznih prvinah med seboj zelo podobne, se lahko v drugih dejavnikih in elementih (bodisi naravno- ali družbenogeografskih) med seboj zelo razlikujejo in na ta način omogočajo resnično individualnost (Urbanc in sod. 2013). Tudi zato v geografskem izobraževanju težimo k celostni interpretaciji prostora, torej k razumevanju, analizi in predstavitvi prostora, ki vključuje vse njegove ključne vidike – naravne, kulturne, zgodovinske, socialne, simbolne in funkcionalne – ter poudarja njihove medsebojne povezave. Naš cilj je ustvariti celovito sliko prostora, ki zajema ne le njegove

materialne lastnosti, temveč tudi njegove neotipljive ali nematerialne vrednote, pomen in kontekst.

Posledično sta nas v navezavi na proučevano območje širšega Kozjanskega zanimali vključenost ter didaktična vrednost učnih vsebin v izbranih geografskih izobraževalnih gradivih, tj. učnih načrtih, učbenikih, delovnih zvezkih ter samostojnih delovnih zvezkih za osnovno šolo in srednje šole, s poudarkom na splošni gimnaziji. Pri tem smo širše Kozjansko razumeli kot geografsko območje, katerega severna meja poteka od južnega roba Konjiške gore prek Boča in Donačke gore do Maclja. Na vzhodu je obravnavano območje omejeno z reko Sotlo oz. slovensko-hrvaško mejo do širšega območja Bistrice ob Sotli na jugu, kjer nadalje poteka meja obravnavanega območja na severnem robu Bizeljskega, prek Orlice in Bohorja, na zahodu pa se nadaljuje v skorajda navpični smeri od Rudenika do južnega vznožja Konjiške gore. Kozjansko v ožjem smislu, to je tudi t. i. Srednje Sotelsko, kot pretežno gričevnata pokrajina v porečju reke Bistrice, ki na vzhodu meji na reko Sotlo, na severu na hriba Plešivec in Žusem, na zahodu na območje Slivniškega jezera oz. na porečje Voglajne, južno pa na hriba Bohor in Orlico, je jedrni, vendar manjši del celotnega obravnavanega območja.

Slika 5.1: Obseg obravnavanega območja – širše območje Kozjanskega.

Proučevano območje smo izbrali zaradi namenske prostorske osredinjenosti 24. zborovanja slovenskih geografov, prav tako pa smo menili, da nam bo prostorski okvir omogočil zadovoljivo kvantitativno in kvalitativno proučevanje vključenoosti učnih vsebin v izobraževalna gradiva za izpostavitve vzgojno-izobraževalnega potenciala območja ter za osvetlitev navedenega z vidika sodobnih kurikularnih sprememb. Pri zasnovi raziskave smo izhajali iz primerjave z nekaterimi v didaktični literaturi že proučenimi slovenskimi območji (Lipovšek 2021; Konečnik Kotnik in Kolnik 2024a).

5.2 Metodologija

Cilji raziskave se navezujejo na (1) ovrednotenje količinskega obsega zastopanosti ter (2) kvalitete didaktične raznolikosti učnih vsebin o širšem območju Kozjanskega v učnih načrtih, izbranih slovenskih osnovnošolskih in srednješolskih učbenikih in delovnih zvezkih ter samostojnih delovnih zvezkih za pouk geografije. Pri tem smo zasledovali izhodiščno predpostavko, da tudi če je izbrano geografsko območje smiselno in uravnoteženo zastopano po količini informacij, obstaja didaktično pomembnejše vprašanje, in to je, v kolikšni meri lahko sicer uravnotežena količina informacij dosega tudi kvalitativna merila, saj informacijska védenja niso nujno medsebojno mrežena oz. prenosljiva z vidika razvijanja raznolikih geografskih ali splošnih učnih kompetenc (Konečnik Kotnik in Kolnik 2024a). Pri oblikovanju meril kvalitativne analize smo izhajali iz mednarodno ovrednotenega razmisleka, kaj lahko geografija ponudi mlademu človeku za podporo njegovim potrebam v osebni in družbeni življenju v sedanjosti in prihodnosti, kar smo kritično primerjali s sodobnimi kurikularnimi spremembami (prav tam).

Uvodoma smo uporabili deskriptivno metodo proučitve novejših geografskih literatur oz. raziskav s področja geografskega izobraževanja, nato smo pregledali obstoječe in prenovljene učne načrte za primarno in sekundarno geografsko izobraževanje ter izvedli dvodelno empirično neeksperimentalno raziskavo. V prvem delu le-te smo s kvantitativno analizo s pomočjo popisnega lista zbrali številčne podatke za izbrane geografske učbenike, delovne zvezke ter samostojne delovne zvezke za osnovno in srednjo šolo.

Poleg osnovne primerjave med učnimi gradivi glede na vrsto šole ter ugotavljanja približnega razmerja med celotnim obsegom izbranega gradiva in obsegom prostora v tem gradivu, namenjenega obravnavi izbranega območja, smo upoštevali naslednje kazalnike kvantitativne analize:

1. število omemb/navedb zemljepisnih imen (naselja, območja, reke ...), objektov in drugih pokrajinsko pogojenih pojavov na obravnavanem območju;
2. število kratkih opisov krajev, območij, objektov, pojavov ali procesov (krajši odstavek oz. nekaj povedi – do 1/5 strani);
3. število daljših predstavitvenih oz. celovitih opisov obravnavanega območja ali njegovih delov (več kot 1/3 strani); število krajše vzročno-posledično razloženih pojavov ali procesov ter problemskih razlag (krajši odstavek oz. nekaj povedi – do 1/5 strani);

4. število fotografij, zemljevidov in drugih grafično-ilustrativnih ponazoritev obravnavanega območja ali njegovih delov;
5. število vprašanj oz. delovnih/učnih zadolžitev za učence/učenke ali dijake/dijakinje v okviru obravnave območja.

Pri prvem kriteriju smo upoštevali vse omembe oz. navedbe v različnih delih učnega gradiva, torej v opisih, razlagah, ilustrativno-grafičnem gradivu, naslovih slik ipd. Pri drugem kriteriju smo se omejili na kratke predstavitvene opise območja ali njegovih prvin. Šteli smo posamezne tematsko povezane odseke besedila v vsaki enoti učnega gradiva. Pri tretjem kriteriju sta bili za identifikacijo enote besedila ključni njegova dolžina in celovitost ali vsaj večja kompleksnost oz. upoštevanje več pokrajinskih prvin v strnjem tekstu. Pri četrtem kriteriju smo se omejili na identificiranje delov besedila, ki so bili vzročno-posledično pojasnjevalni ali so vsebovali določeno problemsko noto. Tudi tukaj smo kot enoto besedila šteli tematsko povezane odseke v vsakem učnem gradivu. Pri kvantitativni analizi besedil nismo upoštevali splošnih predstavitev Obpanonskih pokrajin kot makroregije (ki se lahko sicer v deduktivnem pristopu navezujejo na obravnavano območje), če obravnavano območje ni bilo posebej izpostavljeno. Pri četrtem kriteriju smo šteli vse ilustrativno-grafične elemente, kjer je bilo obravnavano območje jasno vizualizirano, kar pomeni, da smo izpustili npr. splošne in tematske zemljevide vseslovenskega značaja, ki so prikazovali geografske elemente skladno z njihovim pomenom za vso Slovenijo na enak način, vključujoč obravnavano območje. Če so imela ilustrativno-grafična gradiva razširjene naslove ali pojasnjevalne podpise, smo te šteli kot kratko predstavitveno besedilo (drugi kriterij). Kot peti kriterij smo upoštevali vse eksplicitno zapisane delovne/učne naloge ali delovne spodbude v okviru različnih rubrik v izbranih učnih gradivih, tako učbenikih kot delovnih zvezkih in samostojnih delovnih zvezkih. Podatke, ki smo jih dobili, smo primerjalno obdelali na nivoju enostavnih statističnih parametrov.

Analizo izbranih kvantitativnih kriterijev smo v drugem delu razširili na ovrednotenje didaktičnih prvin učnih vsebin v smislu ugotavljanja, v koliki meri izbrana učna gradiva sledijo sodobnim smernicam geografske vzgoje in izobraževanja, tj. doseganju geografske kompetentnosti, oz. kako sovpadajo s smernicami sodobne kurikularne prenovе na področju geografske vzgoje in izobraževanja. Za namene kvalitativne analize smo upoštevali sledeče kriterije:

1. lokacije in prepoznavanje elementov prostorske identitete – doseganje predmetnega znanja;
2. organizacija prostora – elementi in delovanje prostorskih sistemov (integracijski, holistični pristop) – doseganje predmetnega znanja;
3. prostorsko raziskovanje in metode dela – razvijanje predmetnih veščin;
4. celostna prostorska interpretacija (kritično in celostno razmišljanje/presojanje ter sporazumevanje) – razvijanje predmetnih/splošnih veščin;
5. delovanje na podlagi celostnega povezovanja več vidikov, npr. odgovorna raba prostora in trajnostnost za kakovost (so)bivanja (Konečnik Kotnik in Kolnik 2024a).

V kazalnikih proučevanja smo torej zajeli tako obseg geografskih vsebin kot tudi didaktični način njihovega vključevanja. Na osnovi tega smo izpostavili poudarke vzgojno-izobraževalnega potenciala obravnavanega območja ter te postavili v kontekst

sodobnih kurikularnih sprememb. Na nivoju kvantitativne analize smo predvidevali, da bomo ugotovili količinsko višjo zastopanost učnih vsebin o obravnavanem območju v srednješolskih učnih gradivih v primerjavi z osnovnošolskimi, vendar bodo vsebine, vezane na obravnavano območje, v obeh primerih nizko zastopane. Razlogi za predvidevanje o višji zastopanosti v srednješolskih gradivih izhajajo iz tega, da gre za višji izobraževalni nivo v primerjavi z osnovno šolo, čeprav smo se zavedali tudi, da je izbor posameznih območij in vsebinskih poudarkov lahko v domeni avtorjev/avtoric. Predpostavljali smo, da bodo na obeh nivojih prevladovale krajše opisne informacije, vendar bo več celostnega, problemskega oz. didaktično globljega pristopa zaznati v srednješolskih gradivih. Predvidevali smo, da bomo zaradi tradicionalne naravnosti slovenske šolske geografije ugotovili pretežno zastopanost prvin predmetnega znanja v primerjavi z veščinami, kot so raziskovanje, celostna interpretacija oz. neposredna aktivnost/delovanje v prostoru.

V raziskavo smo vključili štirinajst enot učnega gradiva. Od tega je bilo šest geografskih učbenikov za pouk geografije v slovenskih srednjih šolah – s primerjalno izjemo dveh so prevladovali učbeniki za splošno gimnazijo, ki smo jim želeli dati nekoliko več raziskovalnega poudarka. Slednjim pripadajo tudi delovni zvezki, ki smo jih ravno tako zajeli v raziskovalni vzorec. Na področju osnovne šole smo v vzorec zajeli en učbenik s pripadajočim delovnim zvezkom ter dva samostojna delovna zvezka. Večina zajetih gradiv je izšla po letu 2020, primerjalno pa smo zajeli tudi pet starejših enot učnega gradiva. Učna gradiva so bila izbrana naključno izmed učnih gradiv za regionalno geografijo Slovenije, ki se obravnava pri pouku geografije v devetem razredu osnovne šole, v tretjem oz. četrtem letniku splošne gimnazije ter raznoliko glede na usmeritve in predmetnike srednjih strokovnih in poklicno-tehniških šol. Učnih gradiv obče geografije nismo zajeli v obravnavo.

Preglednica 5.1: Seznam analiziranih geografskih osnovnošolskih ter srednješolskih učbenikov, delovnih zvezkov in samostojnih delovnih zvezkov.

ANALIZIRANA GRADIVA ZA POUK GEOGRAFIJE V SREDNJI ŠOLI	
1.	Klemenčič, M. M., Lipovšek, I. 2008. Geografija Slovenije 1. Učbenik za 3. letnik gimnazij. DZS.
2.	Klemenčič, M. M., Lipovšek, I. 2008. Geografija Slovenije 1. Delovni zvezek za 3. letnik gimnazij. DZS.
3.	Klemenčič, M. M., Lipovšek, I. 2007. Geografija Slovenije 2. Priprava na maturo. Učbenik za 4. letnik gimnazij. DZS.
4.	Klemenčič, M. M., Lipovšek, I. 2007. Geografija Slovenije 2. Priprava na maturo. Delovni zvezek za 4. letnik gimnazij. DZS.
5.	Petek, M., Zupančič, J., Stankovič, M. 2022. Geografija. Učbenik za geografijo v srednjih strokovnih in poklicno-tehniških šolah. MK.
6.	Kušar, S., Natek, K., Ogrin, D. 2022. Geografija Slovenije. Učbenik za geografijo v 3. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol. MK.
7.	Senegačnik, J. 2023. Geografija sodobne Slovenije 1. Učbenik za 3. letnik gimnazije. Modrijan izobraževanje.
8.	Senegačnik, J. 2023. Geografija sodobne Slovenije 1. Delovni zvezek za 3. letnik gimnazije. Modrijan izobraževanje.

9. Senegačnik, J. 2023. Geografija sodobne Slovenije 2. Učbenik za 4. letnik gimnazije. Modrijan izobraževanje.
10. Senegačnik, J. 2023. Geografija sodobne Slovenije 2. Delovni zvezek za 4. letnik gimnazije. Modrijan izobraževanje.

ANALIZIRANA GRADIVA ZA POUK GEOGRAFIJE V OSNOVNI ŠOLI

11. Verdev, H., Ilc Klun, M. 2021. Raziskujem Slovenijo. Novo potovanje. Učbenik za geografijo v 9. razredu. Rokus Klett.
12. Verdev, H., Ilc Klun, M. 2021. Raziskujem Slovenijo. Novo potovanje. Delovni zvezek za geografijo v 9. razredu. Rokus Klett.
13. Baloh, E., Lenart, B., Stankovič, M. 2016. Geografija 9. Samostojni delovni zvezek za geografijo v devetem razredu osnovne šole. MK.
14. Senegačnik, J. 2023. Geografija Slovenije. Samostojni delovni zvezek za 9. razred osnovne šole. Modrijan izobraževanje.

V nadaljevanju so rezultati raziskave, predstavljeni v dveh sklopih. V prvem sklopu so predstavljeni rezultati splošne kvantitativne analize, v drugem pa se osredotočamo na kvalitativno ovrednotenje rezultatov z didaktičnega vidika, torej glede na didaktično usmerjenost vsebin in učnih nalog glede na različne nivoje geografskega znanja oz. kompetenc. Ugotovljeno smo osvetlili z vidika vzgojno-izobraževalnih potencialov obravnavanega območja ter kurikularnih sprememb.

5.3 Rezultati in razprava

5.3.1 Rezultati kvantitativne analize

Najprej smo pregledali učne načrte geografskega izobraževanja, ki določajo temeljne smernice pouka. Ugotovili smo, da v sedaj veljavnem in v novem osnovnošolskem učnem načrtu za pouk geografije Kozjansko ni specifično omenjeno. Območje je obravnavano v splošnem kontekstu Obpanonskih pokrajin, pri čemer velja izpostaviti, da je pri obravnavi makroregij Slovenije v okviru etapnih ciljev devetega razreda predlagano, da se učenke/učenci »na primeru domače regije urijo in usposablajo za uporabo preprostih metod raziskovalnega dela na lokalnem in regionalnem območju ter razvijajo sposobnost za vključevanje v odločanje o njihovem razvoju« (Kolnik in sod. 2011, 16). S tem etapnim ciljem, kot tudi s splošnimi cilji ter z didaktičnimi priporočili predmeta, vezanimi na izvedbo terenskega dela in ekskurzij, dobimo pri izvedbi pouka možne okvire za neposredno raziskovanje obravnavanega območja. Ponazoritvene primere s širšega območja Kozjanskega je mogoče obravnavati tudi v kontekstu drugih poglavij, npr. »Geografski prostor Slovenije kot omejitveni in spodbujevalni dejavnik razvoja Slovenije« (trajnostni razvoj, zavarovana območja) ali poglavja »Gospodarstvo« (turizem), vendar je to odvisno od avtonomne izbire učitelja/učiteljice. Podobno velja za prenovljeni učni načrt za osnovno šolo, ki poleg navedenega za vsako leto predvideva sklop projektnega oz. raziskovalnega dela, ki se lahko realizira na različnih območjih Slovenije.

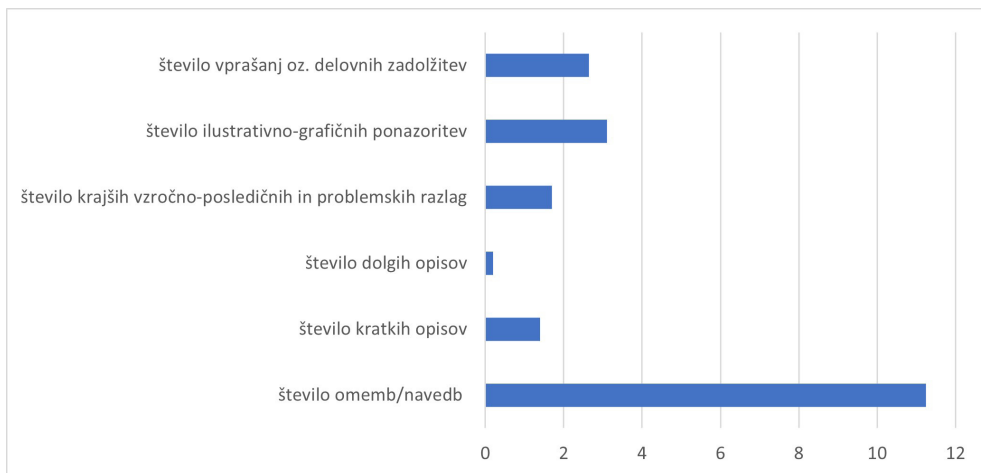
Pri pregledu učnih načrtov za srednje šole prav tako ugotavljamo, da Kozjansko ni omenjeno oz. so vsebine o njem zajete v splošnem smislu v regionalnogeografski obravnavi Obpanonskih pokrajin. Vsekakor so možnosti navajanja primerov s

širšega območja Kozjanskega tudi pri obči tematiki turizma, npr. v splošni gimnaziji, kjer najdemo cilje, vezane na naštevane vrst turizma; razlaganje in vrednotenje pogojev za razvoj različnih tipov turističnih območij; iskanje vzrokov za razlike v prihodku iz turizma na izbranih primerih sveta, Evrope in Slovenije; vrednotenje pomena turizma za gospodarstvo ter njegovega vpliva na človekove dejavnosti in naravno okolje (Polšak in sod. 2008, 21). V okviru obravnave turizma lahko zasledimo tudi izbirni cilj dijakinje/dijaki »zberejo podatke o turizmu na nekem območju (ali kraju) in naredijo plakat, referat ali seminarsko nalogo in jo predstavijo pred razredom ali pa z igranjem vlog motivirajo sošolce za obisk izbrane pokrajine« (prav tam), ki prav tako omogoča obravnavo širšega območja Kozjanskega, čeprav le-to ni neposredno omenjeno. Vključitev obravnavane tematike omogočajo tudi poglavja geografije Slovenije v srednjih šolah, npr. poglavje »Pokrajinska pestrost Slovenije« v okviru *Kataloga znanj za srednje strokovne šole* (1998), še posebej pa poglavje slovenskega turizma v splošni gimnaziji (učni cilji: dijak/dijakinje »naštevajo in vrednotijo naravne možnosti Slovenije za razvoj posameznih vrst turizma v primerjavi z možnostmi v Avstriji in Italiji; naštevajo in pokažejo na zemljevidu najpomembnejša turistična središča v Sloveniji; ocenijo vlogo turizma v slovenskem gospodarstvu; ob primeru iz domače pokrajine razložijo pozitivne in negativne učinke turizma v pokrajini (razvoj infrastrukture, širjenje naselij, onesnaževanje zraka in voda zaradi prometa in odplak)«; priporočena dejavnost: dijak/dijakinje »z računalnikom ali drugače na nemem zemljevidu ali drugi kartografski predlogi označijo različna turistično-rekreacijska območja in kraje s poglobitnimi dejavnostmi, ki obstajajo ali pa bi se lahko razvijale v prihodnje«) (Polšak in sod. 2008, 34–35). Nenazadnje je mogoče uporabiti primere iz obravnavanega območja v kontekstu poglavja »Trajnostni razvoj«, kjer najdemo npr. učni cilj dijak/dijakinje »vrednotijo različne dejavnosti z vidika trajnostnega razvoja in se zavedajo kompleksnosti in omejenosti prostora« (prav tam, 22), kot tudi pri poglavju gimnazijskega učnega načrta »Pokrajinska in okoljska protislovja v Sloveniji« (npr. učni cilj dijak/dijakinje »razložijo vzroke za oblikovanje zavarovanih območij« ter priporočena dejavnost dijak/dijakinje »oblikujejo turistični vodnik za posamezne naravnogeografske pokrajine v Sloveniji«) (prav tam, 35). Situacija je v generaliziranem smislu podobna v novem učnem načrtu za geografijo v srednjih šolah oz. v splošni gimnaziji (v času nastajanja tega teksta še ni bil javno dostopen), so pa v njem vključena tudi obsežnejša vsebinska in didaktična priporočila, v okviru katerih lahko najdemo neposredno navedbo Kozjanskega kar petkrat.

Cilji učnega načrta se reflektirajo v učbenikih, delovnih zvezkih oz. samostojnih delovnih zvezkih, ki naj bi sledili tudi normi predstavljanja geografskih procesov in pojavov, ki so v geografski znanosti prepoznani kot najbolj pomembni, ilustrativni in splošnoizobraževalni (Lipovšek 2021, 310), kar med drugim pomeni, da naj bi za ponazoritve uporabljali tipične oz. zelo nazorne (»šolske«) primere iz lokalnega in globalnega okolja. Ker se učiteljice/učitelji pri svojem neposrednem delu zelo naslanjajo tako na učbenike kot na samostojne delovne zvezke in delovne zvezke, pogosto celo bolj kot na učne načrte, lahko sklepamo, da pomembno vplivajo na to, katere teme in primeri bodo navzoči pri pouku, deloma pa je zato mogoče sklepati tudi o didaktičnih pristopih pri dejanskem izvajanju pouka (Lipovšek 2021; Konečnik Kotnik in Kolnik 2024a).

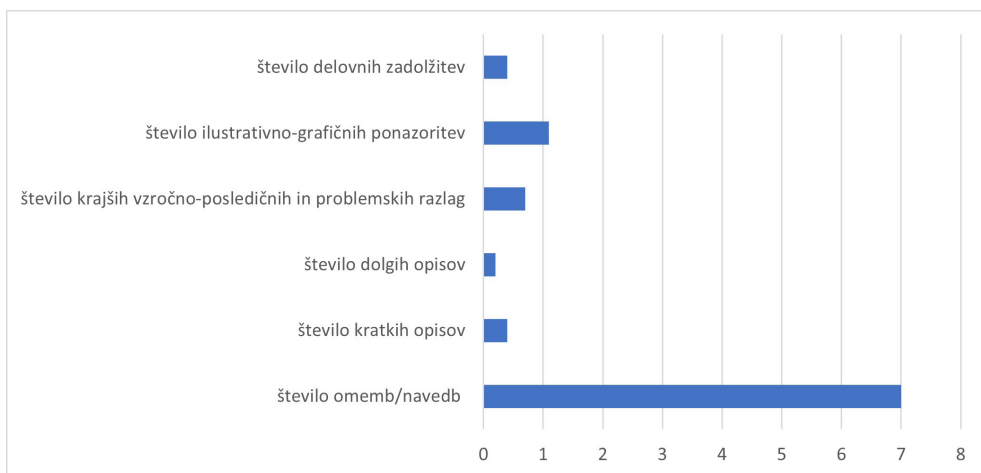
Učna gradiva, ki smo jih obravnavali, so bila različna po svojem obsegu. Najmanj obsežen je bil delovni zvezek s 35 stranmi, najobsežnejši pa samostojni delovni zvezek s 146 stranmi. Učne vsebine, vezane na širše območje Kozjanskega, so v posameznem vzorcu gradiv zastopane v manj kot pol odstotka obsega učnega gradiva, zgolj v enem primeru učbenika za splošno gimnazijo je bilo obravnavanemu območju posvečenega 1,6 % prostora glede na celotno učno gradivo. Pri splošnih tematskih obravnavah Slovenije kot celote se mestoma pojavi umeščenost kakšnega zemljepisnega imena z obravnavanega območja v različne tematske zemljevide Slovenije kot celote, medtem ko nekoliko večjo zastopanost zasledimo pri regionalnogeografski obravnavi Obpanonskih pokrajin. Pri kvantitativni analizi vključenih vsebin smo zaznali, da se najpogostejše pojavljajo kratke navedbe (beseda, besedna zveza, zemljepisno ime ...) ali omembe širšega Kozjanskega oz. njegovih delov ali značilnih objektov in drugih pojavov na širšem Kozjanskem.

Slika 5.2: Povprečna količinska umeščenost učnih vsebin o širšem Kozjanskem na enoto analiziranega osnovnošolskega in srednješolskega učnega gradiva za pouk geografije glede na kriterije kvantitativne analize.

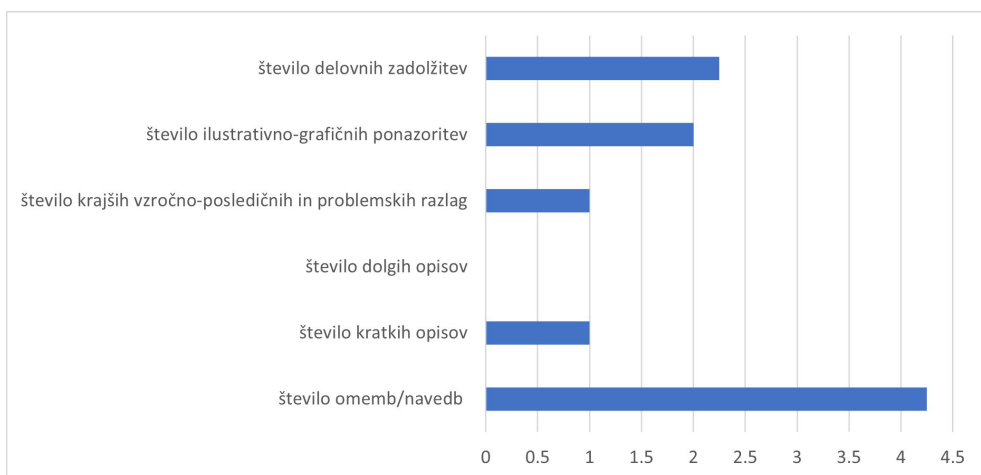

Te se pojavljajo v besedilu, pod fotografijami, na zemljevidih, v naslovih ilustrativno-grafičnih gradiv. V vseh analiziranih učnih gradivih jih je bilo povprečno nekaj več kot enajst, pri čemer prednjačijo srednješolska učna gradiva. Kot smo zapisali v metodološkem delu prispevka, je izbor posameznih območij in poudarkov v veliki meri v domeni avtorjev/avtoric, pri čemer večji obseg navedb v srednješolskih gradivih zagotovo izhaja tudi iz višjega izobraževalnega nivoja. V primerjavi s podobnima analizama, opravljenima za Koroško in Dravsko polje (Lipovšek 2021; Konečnik Kotonik in Kolnik 2024a), so kratke omembe širšega območja Kozjanskega v učnih gradivih nekoliko pogostejše, pri čemer je treba izpostaviti, da pa analizirani vzorci učnih gradiv v omenjenih raziskavah niso bili povsem enaki, zato podatki niso popolnoma primerljivi.

Slika 5.3: Povprečna količinska umeščenost učnih vsebin o širšem Kozjanskem na enoto analiziranega srednješolskega učnega gradiva za pouk geografije glede na kriterije kvantitativne analize.

Slika 5.4: Povprečna količinska umeščenost učnih vsebin o širšem Kozjanskem na enoto analiziranega osnovnošolskega učnega gradiva za pouk geografije.

V srednješolskih učnih gradivih izstopajo omembe Rogaške Slatine (skupaj 13), Podčetrška (skupaj 10) in Term Olimia (skupaj 5), sledijo omembe Kozjanskega regijskega parka (skupaj 6), Kozjanskega gričevja (skupaj 4) ter Kozjanskega (skupaj 3). Štirikrat je omenjena Sotla ter trikrat Sotelsko in Voglajnsko. Trikrat je omenjena Podsreda, enkrat v povezavi z gradom in enkrat v povezavi z upravo Kozjanskega parka. Preostale navedbe se pojavijo enkrat ali mestoma dvakrat – to so med rekami Bistrica, Voglajna, Mestinjščica; med naselji Planina pri Sevnici, Šentjur (2×), Rogatec (2×), Šmarje

pri Jelšah, Kozje; med vzpetinami najdemo omembo Bohorja, sicer pa še navedbo steklarne v Rogaški Slatini, v eni od starejših enot učnega gradiva Atomskih toplic in Spominskega parka Trebče.

Slika 5.5: Najpogostejše kratke omembe oz. navedbe elementov širšega območja Kozjanskega v srednješolskih učnih gradivih.

V osnovnošolskih učnih gradivih se pojavijo povprečno štiri tovrstne navedbe na eno enoto učnega gradiva. Med njimi je prav tako najpogostejše omenjena Rogaška Slatina (6×), sledijo Kozjansko (3×), Terme Olimia in reka Sotla po dvakrat ter po enkrat Podčetrtek, Vogljajna in Vogljajnsko gričevje ter Sotelsko gričevje.

Kratkim omembam/navedbam posameznih zemljepisnih imen, objektov ipd. sledijo po količini v analiziranih učnih gradivih ilustrativno-grafična gradiva o obravnavanem območju – povprečno tri pojavitve na posamezno enoto učnega gradiva, pri čemer jih v povprečju zasledimo več v osnovnošolskih gradivih. Tako v osnovnošolskih kot v srednješolskih učnih gradivih zasledimo večinoma kartografsko gradivo za namene učenja ter kot osnovo za učna vprašanja oz. delovne zadolžitve za učence/učenke oz. dijake/dijakinje, redkejše so fotografije (od tega samo tip predstavitev fotografij), na katerih pa v osnovni šoli najdemo zgolj Rogaško Slatino, v srednjih pa poleg nje še fotografiji Term Olimia in samostana Olimje. Tako smo npr. zasledili v učbeniku za gimnazije in srednje strokovne šole avtorjev Kušarja, Natka in Ogrina (2022, 124) fotografijo enega od hotelov v Rogaški Slatini s pripisom: »Zdravilišče Rogaška Slatina je specializirano za zdravljenje in lajšanje kroničnih težav z želodcem, mendežerskih in drugih bolezni. Zdraviliške usluge dopolnjuje raznolika turistična ponudba.« Za osnovno šolo pa smo zasledili prav tako primer fotografije nekoliko širšega

hotelskega območja Rogaške Slatine v učbeniku avtoric Verdev in Ilc Klun (2021a, 84), ki ji je dodan pripis: »Rogaška Slatina je najstarejše zdravilišče v Sloveniji.« Kartografsko gradivo se v osnovnošolskih gradivih navezuje pretežno na pokrajinsko delitev Obpanonskih pokrajin in na turizem, v srednješolskih gradivih pa na turizem, zavarovana območja ter centralna naselja oz. posamezne pokrajinske elemente širšega Kozjanskega. Takšen je npr. tematski zemljevid iz sklopa geografije Slovenije kot celote (gimnazija) v nekoliko starejšem učbeniku avtorjev Klemenčiča in Lipovška (2008a) na strani 89, ki prikazuje največje slovenske turistične kraje z več kot 50.000 prenočitvami leta 1999. Med kartografskim gradivom iz novejših učbenikov lahko izpostavimo tematski zemljevid zavarovanih območij narave, objavljen v učbeniku *Geografija sodobne Slovenije 1* (Senegačnik 2023a) na strani 125.

Slika 5.6: Najpogostejše kratke omembe oz. navedbe elementov širšega območja Kozjanskega v osnovnošolskih učnih gradivih.

Po skupni povprečni količinski umeščenosti glede na izbrane kriterije kvantitativne analize sledijo v analiziranih učnih gradivih učna vprašanja oz. navodila za različne dejavnosti učenk/učencev oz. dijakinj/dijakov. Teh smo zasledili v povprečju več v osnovnošolskih kot v srednješolskih učnih gradivih. Med njimi najdemo v srednješolskih gradivih večinoma naloge umeščanja zemljepisnih imen na nemi zemljevid ter v enem primeru povezovanje pojmov in njihovih opisov. Primer takšne učne naloge smo zasledili npr. v delovnem zvezku za gimnazije avtorja Senegačnika (2023d, 40), kjer pod naslovom »Obpanonska gričevja od Krške kotline do Mure« najdemo navodilo za dijakinje/dijake: »Besede v levem stolpcu poveži z besedami v desnem, tako da pred vsako besedo v levem stolpcu vpišeš (le eno) ustrezno številko iz

desnega stolpca.« Pri tem so v levem stolpcu navedeni: »desni breg Save, nekdanji premogovnik Senovo, dolina Save, steklarska tradicija, Impol in Gea, Terme Olimia, Podravska avtocesta in največje obpanonsko gričevje«. V desnem stolpcu pa so navedeni: »Rogaška Slatina, Podčetrtek, Ptuj, Krško gričevje, Senovsko gričevje, Boštanj in Blanca, Haloze, Slovenska Bistrica in Slovenske gorice«. Osnovnošolske učne zadolžitve so nekoliko bolj didaktično pestre: od vpisovanja pokrajinskih enot ali njihovih prvin v neme zemljevide do izpisovanja iz le-teh, izpolnjevanke ter spodbude k raziskovanju spleta in ustvarjanju predstavitev bodisi turističnih znamenitosti bodisi zavarovanih območij za sošolce/sošolke – pri slednjih je izbira obravnavanega območja vezana na celotno Slovenijo, ne zgolj na obravnavano območje, ter tako prepuščena učenkam/učencem oz. sugestijam učiteljice/učitelja. Tipičen primer osnovnošolske učne naloge je izpolnjevanje nemega zemljevida Obpanonskih pokrajin v delovnem zvezku avtoric Verdev in Ilc Klun (2021b, 56), kjer morajo učenke/učenci vpisati na pripravljeni zemljevid »imena ravnin in gričevij (Goričko, Murska ravnina, Dravsko polje, Ptujsko polje, Slovenske gorice, Dravinjske gorice, Kozjansko, Krška kotlina); imena rek (Sava, Drava, Mura, Krka) in imena naselij (Maribor, Novo mesto, Ptuj, Murska Sobota)«.

Po količinski umeščenosti glede na izbrane kriterije sledijo kratke vzročno-posledične in/oz. problemske razlage. S tem mislimo na razlage v dolžini krajšega odstavka oz. nekaj (okoli pet) povedi ter podobno kratke predstavitvene opise. V osnovni šoli je oboje količinsko uravnoteženo, v srednjih šolah pa vzročno-posledične in problemske razlage pričakovano prednjačijo pred predstavitvenimi opisi, toda zgolj nekoliko. Pri tem je treba dodati, da daljših celovitih geografskih opisov obravnavanega območja v osnovnošolskih gradivih nismo zasledili, v srednješolskih pa samo v enem primeru učbenika za splošno gimnazijo, kjer je obravnavano območje s svojimi ključnimi specifikami slikovito in kompleksno ter tudi razvojno in problemsko predstavljeno na dveh straneh. Teme srednješolskih besedil, ki vključujejo oz. tako ali drugače izpostavljajo širše območje Kozjanskega, so (padajoče po količini):

- turizem (občeslovenski vidik),
- turizem v Obpanonskih pokrajinah,
- regionalna (okoljska) neskladja – zavarovana območja,
- pokrajinska razčlenjenost Obpanonskih pokrajin,
- holistična geografska predstavitev območja Kozjanskega.

V osnovnošolskih učnih gradivih je območje večinoma zajeto v besedilih o turizmu nasploh v Sloveniji, posebej o zdraviliškem turizmu v Obpanonskih pokrajinah ter v povezavi s pokrajinsko členitvijo Obpanonskih pokrajin.

Kvantitativna analiza je pokazala, da so glede na kriterije kvantitativne analize učne vsebine širšega Kozjanskega zastopane v analiziranih gradivih v nizki količini, povprečno gledano pa količinsko podobno v osnovni šoli kot v srednji, pri čemer je osnovna šola celo rahlo prednjačila. To je posledica značilnosti vzorcev osnovnošolskih in srednješolskih gradiv v smislu prevlade delovno zasnovanih osnovnošolskih učnih gradiv (delovni zvezki in samostojni delovni zvezki) za razliko od prevlade učbenikov v vzorcu srednješolskih gradiv. Z vidika raznolikosti vključenih pojmov, tematik in zemljepisnih imen širšega Kozjanskega so pričakovano bogatejša srednješolska gradiva, kjer je zaznati tudi več vsebinsko poglobljenih informacij ter en primer nekoliko

obsežnejšega celostnega problemskega pristopa. Vendarle pa je mogoče ugotoviti, da je območje vključeno večinoma prek kratkih navedb in opisov oz. s temi približno količinsko uravnoteženih kratkih vzročno-posledičnih razlag stanja, pojmov in procesov na območju. Vsebine, s katerimi je v analiziranih učnih gradivih izpostavljeno širše območje Kozjanskega, so v veliki meri odraz učnih načrtov, saj so omejene na turizem v okviru Slovenije kot celote ali v okviru Obpanonskih pokrajin, na regionalizacijo Obpanonskih pokrajin in na zavarovana območja.

5.3.2 Rezultati kvalitativne analize

Didaktično pomembnejše vprašanje od količine je, v kolikšni meri lahko število informacij (tako besedilnih kot grafično-ilustrativnih) odsluži tudi doseganje kvalitativnih meril, saj informacijska vedenja niso nujno samoumevno medsebojno mrežena oz. prenosljiva z vidika razvijanja raznolikih geografskih ali splošnih učnih kompetenc in tako tudi z vidika prenosa učnih spoznanj iz npr. proučevanega območja na druge geografske pokrajine Slovenije ali širši geografski prostor in obratno (Konečnik Kotnik in Kolnik 2024a). Glede na izbrano kriterije kvalitativne analize učnih vsebin širšega Kozjanskega skladno s predvidevanji ugotavljamo, da gre pri glavnini vključenih vsebin za področje doseganja predmetnega znanja v ožjem pomenu besede, torej za informacijsko znanje v obliki spoznavanja lokacij, elementov prostorske identitete in organizacije prostora tudi z vidika geografskih elementov in dejavnikov ter njihovih medsebojnih povezav (elementi integrativnega, redko holističnega pristopa). Vsi preostali kriteriji kvalitativne analize (veščine, kot so raziskovanje, celostna interpretacija oz. neposredna aktivnost/delovanje v prostoru) so sodeč po analiziranih učnih gradivih doseženi bistveno redkeje ali nikoli. V analiziranih gradivih smo v dveh primerih odkrili sledenje kriteriju razvijanja aktivne prostorske interpretacije pri učenkah/učencih v osnovni šoli, pri čemer je bila ta obakrat vezana na učne naloge v povezavi s turizmom nasploh: prvi primer je rubrika »Sprehod po spletu: Izberi si eno izmed turističnih znamenitosti v Sloveniji in jo predstavi sošolcem« (Verdev in Ilc Klun 2021a, 85), drugi pa vsebinsko sorodna učna naloga avtorjev Balohove, Lenarta in Stankoviča (2016, 63) z navodilom za učenke/učence: »Analiziraj zemljevid v Atlasu sveta na str. 27 ali v Atlasu Slovenije na str. 40 in dopolni preglednico o vrstah turizma, turističnih krajih ter naravnih in družbenih danostih za njihov razvoj. /.../ Izberi si enega od zapisanih turističnih krajev v preglednici in analiziraj, kakšen je pomen turizma za ljudi, ki tam živijo.«

Navedene naloge deloma pokrivajo tudi kriterij, vezan na raziskovanje, četudi je to »le« raziskovanje (spletnih) virov. Z izjemo dela s splošnimi in tematskimi zemljevidi ter redko grafikoni niso vključene vsebine ali učne zadolžitve, ki bi na primeru širšega Kozjanskega spodbujale uporabo drugih metod in pripomočkov geografskega raziskovanja ali terenskega dela oz. kakršno koli drugo obliko aktivne dejavnosti neposredno v prostoru.

V okviru kriterija doseganja predmetnega znanja smo, kot že navedeno v okviru kvantitativne analize, zasledili en holistični, učno poglobljen pristop besedilne razlage obravnavanega območja. V njem sta v naslovu izpostavljena Vogljansko in Sotelsko gričevje. Sprva je v opisu izpostavljena slabo sprijeta kamninska sestava, ki

vpliva na pogoste usade. Območje je opredeljeno tudi kot bolj potresno ogroženo in izpostavljeno poplavam. Kratko so opisani hidrografska mreža (Vogljajna, Sotla) in njen vpliv na reliefno oblikovanost ter poselitveni pas prek Šentjurja do Rogatca. Izpostavljena je slabša gospodarska razvitost območja kot posledica prometne odmaknjenosti in robne lege. Kot gospodarsko nadpovprečna sta z vidika turizma izpostavljena zdraviliška kraja Rogaška Slatina in Podčetrtek, navedena pa so tudi krajevna središča z raznovrstno industrijo Šentjur, Šmarje pri Jelšah in Rogatec. Izpostavljena je Rogaška Slatina kot največje naselje, prepoznavno po steklarski tradiciji, ki še danes živi v podjetju Steklarna Rogaška, d. o. o., ter po »svetovljanskem zdravilišču ob izvirih mineralne vode«. Omenjen je časovno poznejši razvoj zdravilišča v Podčetrtku, sprva znanega kot Atomske toplice, danes pa poimenovanega Terme Olimia. Ob tem je omenjena še Podsreda kot sedež uprave Kozjanskega parka in lokacija enega najpomembnejših gradov na Slovenskem. Prepoznano je, da s turizmom živi celotno območje. Nadalje sta kot posebna zanimivost predstavljena Kozjansko in Kozjanski regijski park. Tukaj sta izpostavljena historični razvoj imena Kozjansko in geografski obseg v smislu širitve z območja naselja Kozje na »nižje obpanonsko ozemlje vse do Sotle«, ki je kratko problematiziran. Kozjansko se omenja kot tipičen primer slabše razvitega območja še dolgo po drugi svetovni vojni, pri čemer se iščejo razlogi v »odročnosti in gospodarski zaostalosti«. Izpostavljeno je, da se je »Slovenija zavedela« razvojne problematike območja šele po letu 1974, ko je območje prizadel močan potres in mu je bilo treba nameniti razvojno pomoč. Poudarjeno je, da območje danes zaznamuje zlasti Kozjanski regijski park, ki večinoma spada v Obpanonske (v starejših virih poimenovane še Subpanonske), deloma pa v Predalpske pokrajine. Omenjen je njegov zgodovinski razvoj z izhodiščem v Spominskem parku Trebče. Kozjansko je kratko reliefno in biotsko opredeljeno (predalpsko hribovje z gozdnatimi vrhovi, vinogradniško terciarno gričevje ter ravnice ob Sotli). Izpostavljeni sta naravna dediščina (visoki suhi travniki in travniški sadovnjaki) ter kulturna dediščina (gradovi, prastare cerkve, romarska središča, srednjeveški trgi, značilne kozjanske domačije in repnice, »starodavne vinske kleti, ki so jih izkopali v rahlo sprijete peščene sedimente na Bizeljskem«) (Senegačnik 2023c, 112–113).

Ob navedenem je na nivoju bolj poglobljene besedilne predstavitve mogoče izpostaviti še tri nekoliko daljše zapise v nekoliko starejšem učbeniku, v katerih kot prvo zasledimo zanimivo problematizacijo regionalizacije na mezoregionalnem, pa tudi makroregionalnem nivoju, ki omogoča pomembno razumevanje zapletene problematike za dijake/dijakinje. Kot tipična primera sta navedena Celjska kotlina in Kozjansko hribovje:

Kozjansko je hribovje in bi zaradi nadmorske višine in kamnin v osredju bolj sodilo med Predalpske pokrajine, a mu podnebje in gričevnato obrobje dajeta značilnosti Subpanonske pokrajine. Z vidika šolske sistematike je to težava in za dijake dodatno breme. Po drugi strani pa je prav to dokaz, da je Slovenija pokrajinsko prehodna, bogata, barvita in raznolika država, za katero ne veljajo preproste in enoznačne oz. črno-bele sistematizacije. Vse skupaj je še dokaz več, da je dobro geografsko znanje za Slovence, ki morajo upravljati s prostorsko majhno državo, v kateri se geografske razmere spreminjajo iz kraja v kraj, še kako pomembno, saj vzorcev ne moremo prenašati šablonsko (Klemenčič in Lipovšek 2007a, 64).

Prav tako je zanimiva in za dijakinje/dijake nazorna nekoliko daljša (sicer vezana na Obpanonske pokrajine kot celoto, z navedbami lokacijskih primerov) razprava o zdraviliškem turizmu:

Ena od gospodarskih prednosti pokrajine je zdraviliški turizem. V Subpanonski Sloveniji je več kot deset termalnih vrelcev, namenjenih turizmu, in prav ti so uspešen gospodarski motor svojih okolij. Termalni in mineralni vrelci so posledica tektonskih prelomnic, iz katerih izvira topla ali/ in z minerali bogata voda. Turistično najbolj obiskani vrelci so v Čatežu ob Savi, Podčetrtku, Rogaški Slatini, Radencih in Moravcih. Čeprav jih je večina lokalno še vedno prometno slabo povezana, so vendarle blizu avtomobilskih cest in zato lažje dostopna, še posebej, ker za turistična središča, v katerih gostje ostanejo teden dni in več, ni nujna neposredna lega ob avtocesti. Ugodna je tudi njihova lega na podeželju, saj okolica omogoča miren oddih v naravi. Gospodarski in razvojni učinki zdravilišč so večplastni: dajejo zaposlitev, zahtevajo vlaganja v infrastrukturo (ki je na voljo lokalnemu prebivalstvu), omogočajo razvoj storitvene (gostinstvo, rekreacija ...) in proizvodne obrti (spominkarstvo, domača obrt ...), kraj lahko ob zdravilišču trži tudi druge naravne in kulturne znamenitosti, kmetje pa lahko prodajajo čedalje bolj cenjeno ekološko neoporečno oziroma biološko pridelano hrano (prav tam, 69).

Naj v povezavi s turizmom izpostavimo še en zapis v novejšem učbeniku, ki dijakinjam/dijakom omogoča nekoliko bolj poglobljen uvid v razvoj zdraviliškega turizma v Sloveniji:

Skoraj do konca 20. stoletja so bili večinoma znani le „klasični“ zdraviliški kraji s poudarkom na zdravstveni dejavnosti. Največ obiska so imela zdravilišča Rogaška Slatina, Radenci in Dobrna. /.../ Na začetku devetdesetih let pa je prišlo do velike spremembe. Del zdravilišč je namreč začel izkoriščati termalno vodo tudi za zabavo in doživetja. S pokritimi in odprtimi bazenskimi kompleksi, ki delujejo vse leto, so ustvarili t. i. termalne parke. V njih so zelo popestrili ponudbo (npr. z vodnimi tobogani) in tako pritegnili množičen obisk. Takšni kraji, ki jih imenujemo rekreacijsko-zdraviliški, so Čateške in Moravske toplice (Terme 3000), Terme Olimia, Terme Ptuj in nekateri drugi. Po obisku in številu nočitev so kmalu presegli „klasične“ zdraviliške kraje (Senegačnik 2023a, 117).

Ob predpostavki, da so učbeniki, delovni zvezki in samostojni delovni zvezki namenjeni (tudi ali samo) samostojnemu učenju, in ob predpostavki, da učenke/učenci oz. dijakinje/dijaki delajo praviloma le z eno enoto učnega gradiva (učbenikom ali kombinacijo učbenika in pripadajočega delovnega zvezka ali samostojnim delovnim zvezkom, ki je v osnovi kombinacija učbenika in delovnega zvezka v eni knjižni enoti), sta torej obseg in poglobljenost spoznavanja širšega območja Kozjanskega odvisna od predstavitve le-tega v tem učnem gradivu. Z izjemo dveh analiziranih enot učnega gradiva je to spoznavanje pretežno na nivoju plitvejšega informacijskega znanja. Širše in bolj poglobljene opise ponujajo srednješolska/gimnazijska gradiva, na kar vplivajo tako relevantni učni načrt in katalog znanj kot *Predmetni izpitni katalog za maturo*, ki prek učnih ciljev usmerjajo poglobljeno spoznavanje posameznih regij.

5.4 Zakaj in s kakšnim učnim namenom bi širše območje Kozjanskega vključevali v pouk geografije?

Če razmišljamo o didaktičnem pomenu vsebin ali, drugače povedano, o vzgojno-izobraževalnem potencialu širšega območja Kozjanskega, izpostavimo najprej vprašanje, kaj se je mogoče na primeru obravnavane pokrajine naučiti, da je hkrati tudi prenosljivo iz proučevane pokrajine na druge geografske pokrajine Slovenije ali v širši geografski prostor, oz. kaj omogoča generalizacijo ali pretvorbo specifičnih ter markantnih spoznanj o pokrajini v obče geografsko znanje in razumevanje (ali obratno). Zagotovo tukaj ni mogoče mimo dveh vsebin, ki so jih prepoznale tudi kurikularne komisije, zaradi česar sta na občem ali makroregionalnem nivoju zajeti v učne načrte, posledično pa so ju implementirali avtorji/avtorice učnih gradiv, ki so pri tem vsaj občasno uporabile primere obravnavanega območja: turistične specifičnosti in zavarovana območja narave.

V kontekstu prve vsebine je vredno izpostaviti priložnosti spoznavanja lokacij zdraviliškega turizma ter spoznavanja prostorske identitete pokrajin, zaznamovanih z zdraviliškim turizmom, vključujoč geografske oz. lokacijske dejavnike razvoja zdraviliškega turizma, širše razvojno-gospodarske vidike in vidike vpliva na pokrajinsko strukturo ter kakovost bivanja v njih.

Spoznavanje razvoja zdraviliškega turizma na obravnavanem območju omogoča poleg razumevanja osnovnih geografskih dejavnikov tudi vpogled v posebnosti slovenskih hribovitih/gričevnatih obmejnih kmetijskih območij, ki bi bila brez zdraviliške dejavnosti v bistveno slabšem razvojnem stanju; zaradi nje pa se lahko nazorno opazuje, kako se v določeni fazi časovnega razvoja lahko slabša gospodarska razvitost in oddaljenost spremenita v pozitiven razvojni potencial, kar je zelo pomembna, nenazadnje tudi osebno-vzgojna komponenta. Obenem gre torej za vsebine proučevanja socio-ekonomskih razlik, ravnotežja in neskladij s poudarkom na trajnostnih razvojnih perspektivah slovenskih pokrajin. Na primeru obravnavanega območja je vredno izpostaviti tudi posebno subtilno sinergijo elementov in dejavnikov prostora (naravne dediščine, kulturne dediščine, proizvodnje in ponudbe hrane ter vina in drugih drobnih obrti, možnosti zdravega – tudi v rekreativnem smislu – počitniškega življenjskega sloga, trajnostno naravnane podpore manj degradiranega podeželskega prostora, preprostosti bivanja v naravi in z njo oz. odmi-ka od prostorskih in drugih stresorjev). S tem smo v neposredni navezavi tudi na drugo vsebino – zavarovana območja narave oz. možnosti njihovega proučevanja na primeru regijskega parka Kozjansko, med drugim v kontekstu prednosti in omejitev trajnostnega turizma, kmetijstva in drugih oblik gospodarjenja na zavarovanih območjih narave. Vredno je izpostaviti, da je območje vključeno v Zeleno shemo slovenskega turizma (med drugim je tudi grad Podsreda v letu 2024 pridobil prestižni znak Slovenia Green (Kozjanski park 2025)). V sklopu turizma je vsekakor zanimiv tudi kontrast mednarodnega »mondenega« zdraviliškega turizma z dolgoletno in bogato tradicijo v Rogaški Slatini ter sodobne, družinsko usmerjene ponudbe Term Olimia, ki svoj razvoj usmerjajo v krepitev kakovostne in trajnostno naravnane turistične izkušnje.

Kozjansko je za sedaj še nekoliko manj prepoznano kot izhodišče visokega vzgojno-izobraževalnega potenciala na področju učenja o avtohtoni kulturni dediščini slovenskega hribovitega/gričevnatega podeželskega prostora – nenazadnje je tukaj evidentiranih 478 spomenikov kulturne dediščine, kar je celo več od evidentiranih 78 naravnih vrednot (Kozjanski park 2025). Kozjanski regijski park je z vidika vzgojno-izobraževalnega potenciala na področju trajnostnih vsebin zanimiv tudi po možnosti neposredne in aktivne udeležbe npr. pri kompostiranju invazivk (v sodelovanju z nosilci naravoslovnih taborov v Kozjanskem regijskem parku in društvom za biodinamično gospodarjenje Ajda Posavje) ali pri gradnji podhodov za dvoživke (medmrežje 6). Tovrstna neposredna aktivnost je z vidika transformativnega potenciala izjemnega pomena pri učenju o trajnostnem razvoju. V neposredni povezavi s prehransko varnostjo in kakovostjo bivanja v kontekstu trajnostnosti je tudi možnost poglobitve v zeliščarske vsebine (samostan Olimje) oz. celo obisk festivala divje hrane, ki tradicionalno poteka v Podsredi (FesDivjal 2025).

Slika 5.7:

*Črna točka množičnih
povozov dvoživk,
nevarnih tudi za
promet (Trebče v občini
Bistrica ob Sotli).
Vir: Kozjanski park 2025.*

Nenazadnje je območje Kozjanskega in Obsotelja od leta 2010 del mednarodne mreže biosfernih območij v okviru programa Človek in biosfera (*Man and biosphere* – MAB) pod okriljem UNESCO. Progam »potrjuje biosferna območja kot koncept in sredstvo za uresničitev trajnostnega ravnovesja med pogosto nasprotujočimi si cilji ohranjanja biotske pestrosti, spodbujanja razvoja človeških virov z vzdrževanjem kulturnih vrednot«. V tej smeri v okviru mreže šol biosfernega območja intenzivno deluje tudi šest osnovnih šol: Bistrica ob Sotli, Kozje, Lesično, Laško, Gorica pri Slivnici in Kumrovec (HR) (prav tam). Naj ob navedenem širše območje Kozjanskega izpostavimo še kot učno priložnost za proučevanje in spoznavanje geodiverzitete ter učinkov manjših in večjih naravnih nesreč, od usadov do poplav in potresov, ter kot učno priložnost za razumevanje zveznosti geografskih dejavnikov v kontekstu regionalnogeografske delitve slovenskega prostora, saj gre za eno od specifičnih prehodnih območij, kjer zasledimo prepletanje predalpskega in obpanonskega geografskega značaja.

5.5 Zaključek ali kako vnesti širše območje Kozjanskega kot učno vsebino v pouk geografije?

Koncept učnih ciljev, zapisanih v učnih načrtih, je tesno povezan z učnim napredkom ali namenskimi zaporedjem akademskih pričakovanj v več razvojnih fazah, starostih ali stopnjah. Učni cilji usmerjajo učiteljico/učitelja pri strukturiranju, zaporedju in načrtovanju učnih ciljev za specifično učno periodo, po navadi z željo spodbuditi učenke/učence k doseganju večjih, časovno zahtevnejših izobraževalnih namenov. Zastavljene učne cilje je mogoče doseči le z ustreznim izborom učnih vsebin, saj učni cilji usmerjajo vsebine (Senegačnik 2005), te pa ne morejo neposredno povzemati znanstvenih spoznanj, zato je treba znanstvene vsebine najprej prilagoditi vzgojno-izobraževalnim namenom oz. opraviti njihovo didaktično, psihološko in pedagoško transformacijo (Strmčnik 2001). Tako je bila ena najpomembnejših težav zadnje kurikularne prenove racionalizirati količino vsebin oz. učnih ciljev v učnem načrtu, da bi s tem pridobili tudi možnosti utrjevanja, mreženja znanja ter razvijanja kompetenc (učnega) raziskovanja, interpretiranja prostora in neposrednega delovanja (aktivnega državljanstva v najširšem smislu) v prostoru, pri čemer se vse navedeno umešča med pomembne vseživljenjske veščine.

Novejše didaktičnogeografske raziskave v slovenskem prostoru (npr. Resnik Planinc 2013; Urbanc in sod. 2016; Urbanc in sod. 2021; Konečnik Kotnik in Kolnik 2024a; Konečnik Kotnik in sod. 2024b; Konečnik Kotnik 2024c) kažejo, da se v slovenskem geografskem izobraževanju zelo poudarja ožje predmetno znanje (prostorske značilnosti oz. prostorska identiteta ter kompleksni vidiki prostora), kar je izjemno pomembno in sovpadajoče s konceptom evropskih zelenih kompetenc in temeljnimi vidiki transformativnega učenja. Prek tega se vsaj subtilno (neposredno in posredno, zaznavno in težje zaznavno) razvija vrednotni sistem, vendarle pa samo informacija in samo vrednota še ne pomenita nujno tudi spremembe realnega delovanja v prostoru. Vanj je tako treba vstopati čim bolj neposredno in aktivno za učče se. V tej povezavi so v novih učnih načrtih izpostavljeni sklopi projektnega in raziskovalnega dela (na letni ravni v osnovni šoli) ter poseben obsežnejši sklop v gimnaziji, ki je avtonomno prenosljiv po celotni vertikali. Takšen aktivni način dela naj ne bi pomenil samo neke dodatne dejavnosti zunaj siceršnjega obsega učne snovi oz. učnih ciljev, temveč naj bi predstavljal priložnost, da se z npr. eno terensko ali projektno aktivnostjo oz. ekskurzijo doseže več obveznih učnih ciljev, namesto da bi jih obravnavali med štirimi stenami pri klasičnem pouku in v klasičnem zaporedju. Na tem mestu velja vabilo učiteljicam in učiteljem geografije, da z aktivnim delom na prostem dosežejo več učnih ciljev naenkrat ter si tozadevno dovolijo več avtonomije pri kombiniranju učnih ciljev v letni učni pripravi.

V didaktičnih priporočilih prenovljenega učnega načrta za gimnazije je Kozjansko večkrat dobesedno omenjeno, kar neposredno usmerja učiteljice/učitelje k vključevanju teh vsebin v pouk. Dodajamo pa, da ga lahko v pouk vključijo v vsakem primeru, tudi če ne bi bilo omenjeno. Prenovljeni učni načrt vsebuje tudi nekaj širših ciljev in standardov znanja, ki omogočajo vpeljavo različnih mikro-, mezo- in makroregij oz. pokrajinskih enot, še posebej t. i. domačih pokrajin, v pouk geografije.

Prenovljeni učni načrti spodbujajo in omogočajo različne možnosti vključevanja (tudi) širšega območja Kozjanskega v pouk geografije, tako da lahko učitelji/učiteljice obstoječi opaženi vzorec, ko se obravnavajo na primeru Kozjanskega predvsem turizem in zavarovana območja, nadgradijo tudi z drugimi geografskimi vsebinami, ki smo jih predlagali v tem prispevku, in še katerimi (zaposlovanje/odselsevanje mladih, spreminjanje vaških skupnosti, degradirana območja, odgovorna raba vodnih virov ...). V tej povezavi smo zato v prispevku izpostavili ključne vzgojno-izobraževalne potenciale širšega območja Kozjanskega, ki so lahko realizirani (tudi) na prostem ali projektno in hkrati sovpadajo z učnimi cilji različnih tematskih sklopov tako obče geografije kot regionalne geografije Slovenije.

Ko razmišljamo o izbiri določenega kraja, regije, območja v povezavi z doseganjem učnih ciljev, se moramo zavedati, da so znanje in spretnosti, ki se jih naučimo v razredu, lahko osrednjega pomena za razumevanje, vendar so uporabne tudi na področjih življenja zunaj učilnice. Namen izobraževanja je dopolniti naše pojmovno znanje, ki prevladuje v našem pojmovanju sveta, z zaznavnim znanjem. Bistveno je, da informacije, ki jih nosimo v glavi (tj. konceptualno znanje, pridobljeno z izkušnjami, družinskimi vzorci in predhodnim izobraževanjem), nadgradimo z informacijami, pridobljenimi iz naše okolice, in tako dopolnimo svojo mrežo znanja (tj. z zaznavnim znanjem) (Urbanc in sod. 2021).

Navedena izhodišča predmetnega znanja se tako lahko zelo dobro navežejo na razvoj kompetenc, ki jih še posebej zmore razvijati geografija: na samostojno ali skupinsko raziskovanje izpostavljenih vsebin, bodisi v projektnem smislu na področju dela z viri bodisi v smislu neposrednega terenskega raziskovanja (s tem tudi delovanja v konkretnem prostoru), čemur naravno sledijo možnosti razvijanja kompetenc prostorske interpretacije. Z aktivno neposredno udeležbo lahko pričakujemo boljši transfer spoznanj na področje aktivnega državljanstva posameznika v času njegovega izobraževanja ter v dobi odraslosti.

Ena od pomembnih usmeritev zadnje kurikularne reforme je tudi »narediti pouk geografije še bolj živ« ter v tej povezavi zmanjševati »prepad« med občimi in regionalnogeografskimi vsebinami v procesu izobraževanja. To pomeni, da obče vsebine nujno opremimo s primeri iz lokalnega in globalnega okolja. S tega stališča je izjemno pomembno evidentirati primere pojavov in procesov na konkretnih lokacijah (lokalno, globalno), ki lahko nazorno odslikajo teoretične vsebine obče geografije. Tako lahko identifikacija vzgojno-izobraževalnega potenciala (»šolskih« primerov) nekega območja, npr. Kozjanskega, pomembno pripomore k razumevanju in živosti občin vsebin. Obratno pa velja seveda tudi, da naj se transfer in realizacija razumevanja občin naravnih in občin družbenih vsebin jasno manifestirata v bolj holističnem, kompleksnem regionalnogeografskem pristopu, kjer teorija »zaživi« v konkretni celoviti pokrajini. Ta celoviti vtis pokrajine je sicer mogoče zaobjeti v besedilih in zgodbah ter z opazovanjem različnih oblik vizualizacij (zemljevidi, fotografije, filmi, Google Earth ...), vendar se ob tem slovenska šolska geografija že desetletja zaveda nenadomestljivosti veččutnega doživetja in neposrednega opazovanja pokrajine. Naj nas logistične in administrativne ovire, ki sta jih šolski ter družbeni sistem polna, ne odvrnejo od teh vzgojno-izobraževalnih vrednot.

6 Geoizobraževalni potencial Kozjanskega

Borut Stojilković

6.1 Uvod

Raznovrstnost nežive narave določenega območja opisuje geodiverzitet, spreminjanje te raznovrstnosti v času pa geodiverzifikacija. Oba koncepta, ki sta ime dobila šele v preteklih tridesetih letih, ko sta bila tudi definirana s tema terminoma, v zadnjih letih pridobivata na veljavi tudi zunaj znanstvene skupnosti: postopoma v zakonodajnih dokumentih in naravovarstvenih smernicah (ZON 1996), pa tudi v izobraževanju. Praktično se oba koncepta odražata na slehernem prostorskem nivoju (od najmanjših enot do planetarne ravni), aplikativno – v okviru posameznih vrednotenj – pa ju najpogosteje zasledimo pri opisovanju in vrednotenju pokrajin na mezoregionalnem nivoju (npr. Čonč 2020; Stefanovski in sod. 2020), kjer so različne abiotske razmere in učinki tudi najbolj vidni na človeških dejavnostih. S tem abiotski del narave ponuja različne geosistemske storitve: od bivanja in gospodarjenja s prostorom do tudi izobraževanja (Stepišnik in sod. 2017), ki ga v povezavi z geodiverzitetjo imenujemo geoizobraževanje (Lukic in sod. 2016; Brocx in Semeniuk 2019; Pardo-Igúzquiza in sod. 2022; Brenčič 2024 idr.).

Pozitivna posledica zborovanj geografov je monografija, ki z različnih vidikov interpretira preučevano pokrajino, v tem primeru Kozjansko. Druga priložnost, ki jo zborovanja omogočajo, so predstavitve novih ali porajajočih se raziskav in smeri, ki v geografski stroki nastajajo. Geodiverzitetja je bila na geografskih zborovanjih prvič omenjena in interpretirana na Koroškem (Stojilković 2021), in to z vidika turizma – natančneje geoturizma, ki je poleg geoizobraževanja prav tako ena od aplikativnih vej geodiverzitet. Namen prispevka je osvetliti geoturizmu sorodno temo – geoizobraževanje – ki pa ima svoje specifične in zakonitosti, in sicer na primeru območja Kozjanskega. V ta namen ima prispevek cilje:

- (i) opredeliti geoizobraževanje kot posledico geodiverzitet in njegovo povezanost z geodiverzitetjo Kozjanskega ter
- (ii) pregledati in izpostaviti glavne geoznamenitosti ter sorodne lokacije na širšem preučevanem območju, ki so potencialno primerne za obisk šolskih skupin in v druge izobraževalne namene v različnih oblikah neformalnega izobraževanja.

6.2 Geoizobraževanje kot aplikativna veja geodiverzitete

Geodiverzitetu v najširšem smislu definiramo kot diverzitetu nežive narave. V Sloveniji je geodiverzitetu definirana kot »raznolikost geoloških, geomorfoloških in hidroloških oblik. Nanaša se na izjemne dele litosfere (paleontološke in geološke oblike), oblikovanost površja (površinske in podzemne geomorfološke oblike ter razgibanost površja) in vodna telesa (hidrološke oblike)« (Stojilković in sod. 2023), kar druge stroke – kot je denimo geologija – prepoznavajo kot osrednjo definicijo slovenske geografske šole (Brenčič 2024), v veljavo pa vstopa s številnimi vrednotenji iz zadnjih dveh desetletij (npr. Čonč 2020; Stefanovski in sod. 2020).

Geodiverzitetu tako omogoča geosistemske (oz. abiotske ekosistemske) storitve in ima izjemen vpliv na turizem, pri čemer se tisti, ki se naša na neživo naravo in katerega ključni objekt obiska oz. opazovanja je abiotski element pokrajine, ožje imenuje geoturizem; nanj vpliva geodediščina, ki je zakonsko zaščiteni abiotski dediščina v pokrajini, z njenim preučevanjem pa se ukvarja geokonservatorstvo (Brocx in Seimeinuk 2019; Gray in Gordon 2020). Znamenitosti in območja, ki jih zaznamuje geodiverzitetu, so tako lahko na lokalnem ali globalnem nivoju: lahko so geoparki ali manjše geoznamenitosti. Geokonservatorstvo vpliva na snovanje strategij upravljanja in zakonodajo (ibid.). Prav tako deluje kot učno sredstvo z vidika izobraževanja. Geoizobraževanje se tako nanaša na izobraževanje o elementih pokrajine, ki so del nežive narave, ali z njihovo pomočjo ter o njihovem vplivu na živo naravo. Ker Kozjansko zaznamuje izjemno visoka stopnja geodiverzitete (Kunst in Ploštajner 2023), je odlična izbira za geoizobraževanje.

Geoizobraževanje v tuji znanstveni literaturi pridobiva na pomenu: primarno se povezuje s poukom geografije in nujnostjo njegove vključitve pri prenovah kurikularnih dokumentov (Lukic in sod. 2016); geoizobraževanje nima namena le popularizirati učenje ali študij geografije, geologije, hidrologije, ampak ga tudi osmisli s premišljenimi učili in učnimi pripomočki ter strokovno neoporečnimi interpretacijami znanstvenih dejstev (Pardo-Igúzquiza in sod. 2022) in vodenji, pri čemer šteje tudi geodediščina *ex situ*, ki je prenesena denimo v muzeje (Sanz in sod. 2020).

Do danes je v Sloveniji izšel le en poskus vrednotenja izobraževalnega potenciala geodiverzitete, in sicer na Cerkljanskem polju (Stepišnik in sod. 2017), ki pa predpostavlja celovito vrednotenje vseh abiotskih elementov pokrajine na preučevanem območju in ne zajema geosistemskih storitev, ki jih geodiverzitetu omogoča. V njem je zajetih sedem kriterijev: dostopnost, varnost, pokritost vsebine geodiverzitete z vsebino učnega načrta, medpredmetno povezovanje, vpetost območja v širši kontekst ekskurzije, izvajanje terenskih tehnik in učila. Vseh sedem kriterijev smo v nadaljevanju naslovili s primeri s Kozjanskega.

6.3 Povezave med učnimi načrti, učbeniki, geoizobraževanjem in Kozjanskim

Geoizobraževanje v obstoječih **kurikularnih dokumentih** je zastopano pri vseh ciljeh, ki se osredotočajo primarno na značilnosti nežive narave ter na učinke, ki jih ima ta na človeka. Še poseben pomen geoizobraževanja je viden v tistih ciljeh kurikularnih dokumentov, ki omenjajo terensko delo, saj je to v večini primerov povezano s fizično geografijo, ki je intrinzično povezana s součinkovanjem različnih poddisciplin. Terensko delo tako omenjajo vsi trenutno veljavni učni načrti za geografijo, tj. za osnovne šole (Program osnovna šola geografija 2011), kot tudi za gimnazije (Program gimnazija geografija 2008); posamezne cilje pa je često možno doseči s šolskim terenskim delom ali strokovnimi ekskurzijami na Kozjanskem, kot kažejo primeri naslednjih ciljev ter standardov, kjer učenec »spozna lepote in geografsko pestrost Slovenije v okviru ekskurzije in terenskega dela« (Program osnovna šola geografija 2011, 10), »na podlagi spoznanj terenskega dela ovrednoti pomen površja in kamninske zgradbe za človeka« (Program osnovna šola geografija 2011, 17), »izdela terensko raziskovano nalogo ali poročilo« (Program osnovna šola geografija 2011, 25) ter »načrtuje, se pripravi, izvede in napiše poročilo o terenskem delu« (Program osnovna šola geografija 2011, 28), predvsem pa se z geoizobraževanjem veže cilj devetega razreda, ki predvideva, da učenec »vrednoti naravno in kulturno dediščino Slovenije kot temelj za razvoj turizma« (Program osnovna šola geografija 2011, 19). Manj terenski, vendar vsebinsko podobni so cilji za gimnazije, kjer sicer Kozjansko ni eksplicitno omenjeno, je pa z občega primerjalnega vidika (kamninska sestava, površje) in z vidika zdraviliškega turizma zajeto pri obpanonskih pokrajinah (Program gimnazija geografija 2008, 39), kar je trenutno sicer le vsebina za tiste dijake, ki se odločijo za maturo iz geografije. Pomembno je tudi dejstvo, da morajo dijaki na maturi iz geografije poznati in na zemljevid umestiti tako Kozjansko kot tudi Sotlo ter analizirati vzroke za razvoj zdraviliškega turizma in opisati njegov pomen – sicer v okviru učenja o obpanonskih pokrajinah (Državni izpitni center, 2022, geografija, 30).

Slika 8.1: Vennov diagram stičišča formalnega geoizobraževanja in preučevanega območja.

Učna sredstva (tj. učila in učni pripomočki) o Kozjanskem obsegajo predvsem lokalno promocijsko publicistiko, informacijske table, panoje z zemljevidi na mestih, ki so jih določile lokalne skupnosti in turistična društva, zelo redko pa je Kozjansko omenjeno v obstoječih ter trenutno potrjenih učbenikih za pouk geografije v osnovnih in srednjih šolah. Vsi trenutno potrjeni učbeniki, ki so bili pregledani, namreč sledijo veljavnim učnim načrtom (Program gimnazija geografija 2008; Program osnovna šola geografija 2011), ki Kozjanskega in Obsotelja ne izdvajajo ali omenjajo specifično, temveč skupno z drugimi regijami pri občegeografskih pregledih Slovenije in pa vključeno v makroregije pri regionalnih vsebinah. Tako je Kozjansko v učbenikih zastopano npr. s fotografijami vzhodnih obronkov Posavskega hribovja (Senegačnik 2022b, 46), južnih pobočij Boča (Senegačnik 2022b, 52), samostana Olimje (Senegačnik 2022a, 115), pri obravnavi turizma (Rogaška Slatina in Terme Olimia; Senegačnik 2022a, 117) ter z regionalno umestitvijo v učbenikih za pripravo na maturo: Posavsko hribovje se »postopoma zniža v pokrajino Kozjansko okoli kraja Kozje in v terciarno obpanonsko gričevje nad Sotlo. Nedvomno pa k hribovju še prištevamo najvišje tamkajšnje vrhove iz apnenca, kot sta Lisca (948 m) in Bohor (1024 m)« (Senegačnik 2022b, 46). V učbeniku za isto ciljno skupino Mladinske knjige pa je Kozjansko omenjeno dvakrat: pri poglavjih o energetiki in industriji (»Na območju Zasavja in Kozjanskega ter na Pohorju so se zaradi obsežnih gozdov ter bližine kremenčevega peska razvile glažute«; Kušar in sod. 2022, 100) ter pri poglavju »Pokrajinska in okoljska protislovja«, kjer je Kozjansko poleg Posotelja, Haloz in nekaterih drugih regij označeno kot manj razvito območje, ki ga zapuščajo mladi, se srečuje z depopulacijo, zaraščanjem itd. (Kušar in sod. 2022, 128).

Analiza učbenikov tako kaže, (i) da je Kozjansko, ki je del Savinjske in del Posavske statistične regije, v slovenskih geografskih učbenikih nezadostno zastopano, za razliko od npr. Koroške (gl. Lipovšek 2021); ter (ii) da je geoizobraževanje specifično za Kozjansko in za druge regije v učbenikih zastopano predvsem s topografskega vidika (hribovja proti gričevjem) in z vidika geosistemskih storitev, ki jih termalna voda omogoča za razvoj zdraviliškega turizma. Za interpretacijo pokrajine (abiotsko ali biotsko) večinoma ostaja torej možnost v rokah pedagogov.

6.4 Pregled primerov s Kozjanskega

Geodiverzitetu Kozjanskega lahko edukativno interpretiramo z vidikov petih komponent, kot izhaja iz njene definicije, pri vseh primerih pa zaradi dostopnosti in cestne mreže Kozjansko predstavlja odlično širše območje za izvedbo intradisciplinarnih vaj in opazovanj.

Reliefna energija ter razlikovanje med griči in hribi **sta topografska komponenta geodiverzitet**, ki je na Kozjanskem vidna s prostim očesom, kjer ob ustrezni orientaciji lahko obiskovalci v praksi vidijo razliko med gričevjem in hribovjem, pri čemer gričevja v Sloveniji segajo do nadmorske višine okrog 600 m z relativno višinsko razliko do 300 m, hribovja pa do 1500 m (Stojilković in Polšak 2021). Na Kozjanskem, ki je pretežno gričevnato, se zato jasno vidi obod hribov, kot so Plešivec na Rudnici (686 m n. v.), Žusem (669 m n. v.), Bohor (1023 m n. v.) in Orlica (697 m n. v.) (medmrežje 7).

Skrajno zahodno so s Kozjanskega vidni tudi obronki Posavskega hribovja. S topografskega vidika so za geoizobraževalne namene pomembni vrhovi in pa razgledni stolpi kot razgledne točke (Diniz in Araújo 2022), od koder je mogoče celoviteje interpretirati učinkovanje abiotskega dela narave na živo naravo ter človekove dejavnosti, kot je to primer stolpa ljubezni na Žusmu na obrobju Kozjanskega.

Slika 8.2:

*Stolp ljubezni
in kamnolom v
neposredni bližini kot
točka potencialne
kakovostne
interpretacije v
geoizobraževalne
namene.
(foto: Borut Stojilković)*

Geološko gledano so za učence na Kozjanskem posebej zanimivi prehodi med sedimentnimi kamninami Panonskega bazena, ki v večji meri gradijo površje Kozjanskega, hkrati pa je to tudi prehodno območje med Zunanji in Notranji Dinaridi (Placer in sod. 2010); pretežno drobnozrnati klastični in karbonatni sedimenti iz neogena se tako izmenjujejo s plitvomorskimi, tudi pretežno karbonatnimi kamninami mezozojske starosti, osamljene pa so manjše lokacije krednih globokomorskih kamnin (Bavec in sod. 2013). Za geoizobraževalne namene na douniverzitetni ravni in v kontekstu neformalnega vseživljenjskega učenja tako zadošča prepoznavanje osnovne litološke zgradbe Kozjanskega: grušči, prodi in peski, ki se v sosledju do neke mere skoraj zaporedno od severa proti jugu menjajo z drobnozrnatimi sedimenti ter s sedimentnimi kamninami, kot so apnenec, dolomit, glinavec in druge; v bistveno manjši meri pa so na mikrolokacijah na Kozjanskem prisotne tudi predornine (Novak in sod. 2014). Zaradi naštetih izmenjavanj kamnin in sedimentov različnih starosti ter odporosti so se na Kozjanskem izoblikovale različne strukturne stopnje. Lokalna geologija omogoča številne geosistemske storitve, pri čemer so že pred več kot pol stoletja pričeli z gradnjo bazenov pri Podčetrtku oz. v dolini Sotle (Horvat 2021), kar je bilo osnova za današnji razmah zdraviliškega turizma.

Slika 8.3:

*Strukturna stopnja
med sarmatskim
peščenjakom in
litotamnijskim
apnencem
(Podpeč, Šentvid).
(foto: Anton Polšak)*

Geomorfologija Kozjanskega z okolico je pestra. Stiki različnih geotektonskih enot in kamnine ter sedimenti različnih starosti so botrovali nastanku različnih geomorfoloških oblik ter vplivajo na recentne procese. Tako nastajajo za Kozjansko tipične reliefne oblike, predvsem v odvisnosti od reliefne energije in v stiku z vodo. Prevladujoč reliefni tip je destrukcijski rečno-denudacijski, ki prehaja v dolomitnega kraškega na severu Kozjanskega parka ter se z njim in (osamelim) apneniškim kraškim izmenjuje tudi v južnem delu regije (Gabrovec in Hrvatin 2008b). Od geomorfoloških elementov geodiverzitete so tako na območju glavni vrhovi gričev in hribov ter slemena med njimi, plazovita območja, ožje in širše rečne doline ter antropogene kmetijske terase (Gabrovec in Hrvatin 2008a). Hidrogeološke in geokemične značilnosti območja so – sicer v manjši meri – vplivale tudi na nastanek kraških oblik ter osamelega krasa, saj so deli Kozjanskega potencialno podvrženi zakrasevanju (Komac in Urbanc 2013): Gruska jama, ki je zatrep oz. zatrepna dolina s kraškim izvirom, jama pa se imenuje tudi Puščavnikova in je desno v pobočju nekaj deset metrov od izvira; skalni stolp Ajdovska žena v dolomitu pod Pilštanjem; spodmol v peščenjaku Lurška jama pri Zagorju; Glija jama v bližini Planinske vasi, ki je nekdanji izvir Bistrice, danes je namreč izvir nekoliko nižje in je jama ostala suha, itd. Z vidika geoizobraževanja so povedni tudi geomorfološko-hidrološki elementi pokrajine, kot so slapovi (npr. Počerejski slap in Marof na Gračnici ter Slap na Fužini na Zagorskem potoku ter sicer na južni strani Bohorja, vendar v neposredni bližini Kozjanskega Bojanca, Pekel, Bojavnik in Ubijavnik) (medmrežje 8). Součinkovanje različnih procesov je povedno tudi pri naselju Paridol, ki ima videz kraterja, vendar gre za različno odporne kamnine in posledice delovanja vodne erozije. Fluvialne, fluviokraške in kraške oblike je najvarneje in najlažje opazovati ob urejenih poteh ter ob vodotokih, denimo v soteskah Zelenjak ali Bistrica.

Slika 8.4:

Zatrepi Gruska na majhnem območju ponuja veliko raznovrstnost različnih elementov geodiverzitete.
(foto: Anton Polšak)

Slika 8.5:

Erozija je na različno odpornih kamninah v okolici Paridola izoblikovala svojevrstne reliefne oblike.
(foto: Anton Polšak)

Hidrogeografska komponenta vključuje značilnosti rečne mreže, vodnatost, različne režime lokalnih tekočih voda in druge karakteristike vodnih virov Kozjanskega. Šolsko ali študijsko privlačna je tako interpretacija manjših vodotokov, omenjenih v besedilu o geomorfološko-hidroloških elementih, ali večjih vodotokov, ki praviloma zamejujejo Kozjansko (npr. Sotla), ter aktualne naloge, povezane z njimi, kjer lahko slušatelji analizirajo pretoke, spremembe v režimih in druge hidrološke značilnosti, denimo vodno oskrbo nekoč in danes. Na Kozjanskem je tako pri starejših kmetijah ohranjena dediščina, povezana z vodnjaki, ki so bili še v drugi polovici prejšnjega stoletja v uporabi za oskrbo s pitno vodo tako gospodinjstev kot za kmetijstvo, vodni viri pa so vplivali že na samo kolonizacijo območja (Polšak, 2021). Z opuščanjem nekdanjih praks in modernizacijo so se vodooskrbni načini spremenili, toda kljub temu primerjava načinov življenja nekoč in danes odpira vrata medpredmetnim povezavam z zgodovino, hkrati pa je njeno šolsko geografsko raziskovanje izjemno heterogeno, saj vključuje odkrivanje, terensko opazovanje, opisovanje, analiziranje in vrednotenje tako na podeželju kot v suburbanih in urbanih območjih (Brečko Grubar in Kovačič, 2022; Vovk, 2022). Drug primer, ki je povezan s podnebnimi spremembami in njihovim učinkom tudi na spreminjanje pretokov, pa je ožji primer, kjer lahko slušatelji

ob klasičnem terenskem merjenju pretokov s pomočjo digitalnih orodij in spletnih vsebin pridobijo podatke o pretokih za različna obdobja ter tudi s tem interpretirajo spremembe v pokrajini; reka Sotla namreč primarno zaradi sprememb rabe tal in količine padavin sodi v skupino z obpanonskim dežnim rečnim pretočnim režimom (Stojilković in Brečko Grubar 2024).

Slika 8.6:

Hidrološke geosistemske storitve ustvarjajo dediščino: primer vodnjaka na Kozjanskem. (foto: Borut Stojilković)

Pedogeografske značilnosti so z vidika geodiverzitete mejne, saj je rodovitnost pogojena z živim svetom in se pri klasičnih vrednotenjih geodiverzitete najpogosteje ne upošteva. Kljub temu je s pedagoškega gledišča smiselno vsebine o prsteh vključiti v terensko delo in strokovne ekskurzije, saj skupaj z drugimi komponentami ponujajo številne geosistemske storitve, ki jih učenci, dijaki in študentje lahko opazujejo, analizirajo ter vrednotijo. Natančneje, na Kozjanskem so to evtrične prsti, distrične rjave prsti, rendzine, v manjši meri pa tudi obrečne, rjave pokarbonatne in druge (medmrežje 9).

6.5 Neformalno geoizobraževanje

V okviru **neformalnega izobraževanja** se geoizobraževanje pojavlja v različnih poljudnoznanstvenih in strokovnih brošurah, prospektih, na letakih, panojih ter plakatih geoparkov, parkov z upravami, turističnih društev itd. Kozjanski regijski park v okviru svojih promocijskih aktivnosti za obiskovalce, ki so lahko posamezniki, družine z otroki ali zaključene skupine, pripravlja in posodablja različne tovrstne materiale, ki predstavljajo učni pripomoček ob spoznavanju regije. Takšni primeri so njihova spletna stran (tj. kozjanski-park.si) in različne brošure, vodniki ter plakati in koledarji. Analiza dostopnih publikacij je pokazala, da se v veliki večini nanašajo na biotske značilnosti območja in manj na abiotske, kar je splošen problem v Sloveniji, kjer tudi z zakonodajnega vidika prednjači varstvo žive narave, čeprav jo neživa omogoča in do določene mere tudi determinira ter je prav tako pogosto ogrožena (Stojilković in

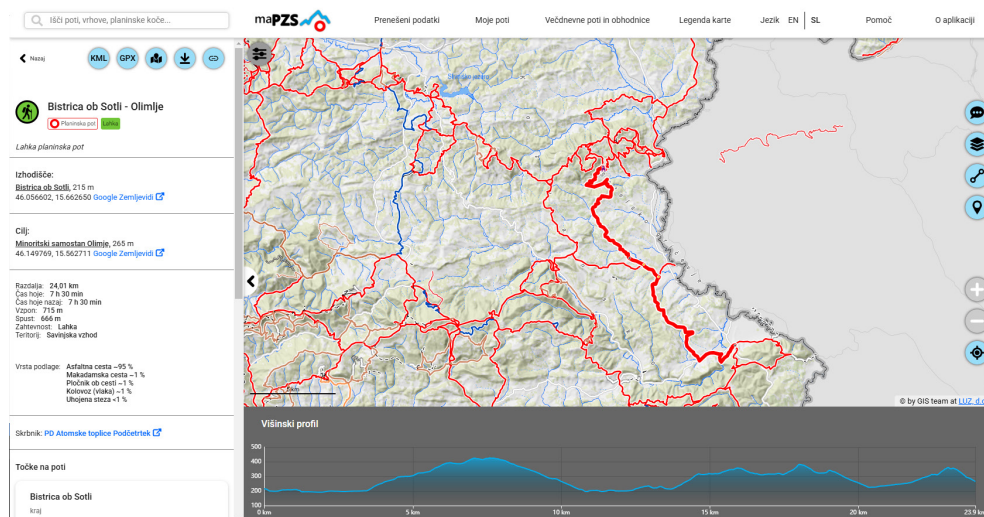
Slika 8.7: Primer plakata, ki se osredotoča izključno na geodediščino.

Podobno velja tudi za občine, ki ležijo na širšem območju Kozjanskega. Tako npr. Občina Kozje na svoji spletni strani objavlja novice, ki se med drugim (predvsem pri dogodkih) navezujejo na lokalne aktivnosti, povezane z naravo in enkratnimi dogodki (medmrežje 10). Izjemnega pomena je tudi lokalno oglaševanje, ki je v zadnjem poldrugem desetletju prešlo skoraj v celoti na splet (medmrežje 11), pri čemer se prvine geoizobraževanja pojavljajo mestoma kot novice o lokalnih znamenitostih ali o dogodkih (npr. organiziranih pohodih), ki tam potekajo. Vse našteje entitete pa neformalno izobražujejo javnost tudi z objavami na spletnih omrežjih, uradnih spletnih straneh ali ob priložnostnih dogodkih, ki ne izpostavljajo nujno (nežive) narave, ampak posredno opisujejo njen vpliv na človeško delovanje oz. na odločitve, ki jih lokalni upravitelji sprejemajo glede na geosistemske storitve območja.

Tudi **pohodništvo** je lahko oblika neformalnega geoizobraževanja. Če se za resnejši pohod v obliki športnega dne odločijo šole, pa lahko postane tudi formalna oblika. Kozjansko s številnimi planinskimi in pohodniškimi potmi omogoča opazovanje prereza pokrajine, ki ga lahko obiskovalci spoznajo v vsej njegovi heterogenosti. Kot kaže analiza poti na portalu maPZS.si, ki ga dnevno ažurirajo na Planinski zvezi Slovenije s podatki o zaprtih poteh, so poti klasificirane kot lahke pohodniške in zato ne zahtevajo tehnične izpopolnjenosti, temveč zgolj primerno opremo, praviloma pa so dostopne v vseh letnih časih (medmrežje 12). Pri tem je za kakovostno spoznavanje tako geodiverzitete območja kot tudi kulturne dediščine potrebna smiselna predpriprava z zemljevidi in literaturo, kar velja še toliko bolj za načrtovalce šolskih pohodov, pri čemer pa se medpredmetno priporoča sodelovanje geografov, športnih pedagogov ter drugih pedagoških profilov. Na Kozjanskem so tako poti, ki predstavljajo abiotski prerez pokrajine v različnih smereh, kot denimo Bistrica ob Sotli – Olimje, ki je sicer dolga 24 km, ampak jo odlikuje zmerna višina, ki jo pohodniki morajo premagati (715 m vzpona in 666 m spusta), prav tako pa jo je mogoče skoraj kjerkoli prekiniti, saj preči številna manjša naselja. Prav tako je na njej možno organizirati spremstvo, saj po ali ob njej v 95 % poteka asfaltirana cesta. Druga daljša možnost je pot od gradu Podsreda do koč na Bohorju (17,13 km s 791 m vzpona in 374 m spusta). Posebnega pomena so tudi vezne poti, kot je na tem območju Zasavska planinska pot, katere dobršen del preči Kozjansko. V celoti je sicer dolga 198 km, dočim znotraj Kozjanskega preči pot od Bizeljskega prek gradu Podsreda do koč na Bohorju. Bistveno krajša je recimo pot od Rogaške Slatine do cerkve sv. Eme nad Sodno vasjo (277 m vzpona in 157 m spusta) ali katera druga od lokalnih poti (medmrežje 12).

Slika 8.8: Načrtovanje pohodništva in geoizobraževanja s pomočjo spletne strani maPZS Planinske zveze Slovenije.

(Vir: posnetek zaslona, medmrežje 12)

6.6 Sklepne misli

Pomemben dejavnik vsakega terenskega dela in strokovne ekskurzije je predpriprava oz. načrtovanje – tako za tiste, ki ekskurzije oz. terensko delo izvajajo, kot tudi uporabnike. Za Kozjansko je že v obdobju pred zborovanjem geografov obstajalo mnogo – sicer razpršenih – virov in literature, ki so jih učitelji lahko uporabili pri načrtovanju poti in točk postanka, monografija, ki bo nastala z zborovanjem, pa bo doprinesla mnogo več, kar bo lahko prispevalo tudi k pedagoški stroki, vsaj srednjeročno.

Kozjanski park je v svoji abiotski heterogenosti ter zaradi cestnih povezav in zmerne reliefne energije eno primernejših območij za izobraževanje o pokrajinski raznolikosti na majhnih razdaljah ter odlična izbira za geografske ekskurzije in terensko delo šolskih skupin. Podobno velja za celotno regijo Kozjansko – tudi zunaj meja parka – za katero lahko na podlagi opisanega sklenemo, da je geopestro območje, kjer se kljub odsotnosti reliefne energije, kot je značilna za bolj hribovite ali gorate dele Slovenije, na majhnem območju najde velika raznovrstnost elementov pokrajine, prav tako pa tu potekajo številni procesi, ki omogočajo spoznavanje pokrajine na stiku vzhodnega predalpskega hribovja in obpanonskih pokrajin denimo v enem dnevu, kar je učinkovito izvedljivo ter predvideno tudi v okviru obstoječih kurikularnih dokumentov. V neformalnih okoliščinah pa je izobraževanje v tej regiji lahko tudi večdnevno.

7 Pomen javnega zavoda Kozjanski park kot podporne ustanove pri delu šol na njegovem območju in širše

Veronika Gradišek

7.1 Uvod

Običajno so predvsem šole tiste, ki geografska in druga znanja o domači pokrajini v okviru formalnega izobraževanja predajajo učencem in dijakom. Šolam na območju Kozjanskega pri tem ponuja pomembno dopolnitev in podporo Javni zavod Kozjanski park (JZ KP) s svojimi zaposlenimi strokovnjaki in preiščljenimi vsebinami izobraževalnih programov. Poudarek dajejo predvsem aktivnim metodam in konkretnim primerom z delom na terenu, pri čemer je diapazon obravnavanih vsebin zelo širok ter pokriva tako naravoslovne kot tudi družboslovne veje geografije in drugih predmetnih področij. Pri tem zasledujejo pomembne medpredmetne cilje: vzpodbujanje radovednosti ter opazovanja in raziskovanja pokrajine, vzgoja v pozitivnem in spoštljivem odnosu do narave, dvig naravovarstvene zavesti, prepoznavanje in razširjanje dobrih praks trajnostnega razvoja, pa tudi razvoj projektne in interdisciplinarnega razmišljanja ter celostnega obravnavanja kompleksnih odnosov med naravo in družbo.

V šole sicer JZ KP vstopa v obliki pobud, natečajev in predstavitev izobraževalnih aktivnosti, o katerih obvešča šole z elektronskimi sporočili. Po navadi naslavlja učitelje naravoslovnih predmetov in geografije. Še posebej močno in konstantno sodelovanje je od leta 2012 z mrežo šestih šol biosfernega območja Kozjansko in Obsotelje, saj učencem ter njihovim mentorjem vsako leto ponudijo različne raziskovalne vsebine s področja ohranjanja naravne in kulturne dediščine. Vso ponudbo dejavnosti imajo predstavljeno tudi na svojih spletnih straneh, pod poglavjem »Izobraževanje«.

V članku bodo povzete oblike izobraževalnih dejavnosti JZ KP, ki doprinašajo h geografskemu razumevanju pokrajine, kompetencam in znanju učencev ter dijakov na območju parka in zunaj njega. Poleg tega bodo predstavljeni rezultati ankete med učitelji osnovnih šol na območju Kozjanskega regijskega parka (šole v krajih Lesično, Kozje, Bistrica ob Sotli, Bizeljsko, Pišece in Koprivnica), in sicer s stališča področij njihovega sodelovanja s parkom ter s stališča vrednotenja pomena parka za šole, učitelje, učence in njihovo znanje.

Pri izboru anketiranih učiteljev smo se omejili le na šest osnovnih šol, ki stojijo konkretno na območju Kozjanskega regijskega parka, saj smo želeli ugotoviti, kako JZ

KP s svojimi izobraževalnimi dejavnostmi vpliva prav nanje, ki jim je park geografska danost. Anketa je bila prek tajništva poslana približno 100 učiteljem vseh smeri izobražbe. Odzvalo se jih je 32, naša predpostavka pa je, da so se odzvali tisti, ki večkrat sodelujejo z JZ KP. Na vprašanja so odgovarjali v aprilu 2025.

7.2 Izobraževalne dejavnosti javnega zavoda Kozjanski park

7.2.1 Temelji in obseg izobraževalnih dejavnosti

Javni zavod Kozjanski park čez celo leto izvaja številne izobraževalne dejavnosti za učence, dijake, študente in druge zainteresirane mlade ter tako predstavlja podporo formalnemu izobraževanju na primarni, sekundarni in tudi terciarni ravni. Ta strokovna podpora presega območje Kozjanskega regijskega parka, regijo Kozjansko in Obsootelje, presega celo nacionalne okvire.

Pri načrtovanju in izvedbi aktivnosti se zavod lahko nasloni na močno ekipo strokovnjakov različnih profilov, saj imajo zaposlene zgodovinarje, geografe, geologe, biologe, kemike, ekologe, krajinske arhitekte, etnologe ter strokovnjake s področja naravovarstva, kmetijstva, lesarstva, turizma in menedžmenta. Poleg tega je v parku že poskrbljeno za parkovno infrastrukturo – informacijske centre in točke, urejena so opazovališča, tematske poti.

Pri aktivnostih lahko JZ KP izhaja iz svoje vloge upravitelja zavarovanega območja regijskega parka (od leta 1999) ter od leta 2010 tudi biosfernega območja Kozjansko in Obsootelje v okviru Unescovega programa MAB – *Man and Biosphere* (Človek in biosfera) (Ploštajner in Kunst 2023). Leta 2012 je bila ustanovljena mreža šol, v katero se je vključilo šest šol znotraj biosfernega območja (OŠ Bistrica ob Sotli, OŠ Kozje, OŠ Lesično, OŠ Slivnica pri Celju, OŠ Laško in OŠ Kumrovec s Hrvaške), JZ KP pa veliko sodeluje še z drugimi šolami biosfernega območja, kot so OŠ Planina pri Sevnici, OŠ Dobje, OŠ Podčetrtek, POŠ Prevorje, OŠ Dobova, POŠ Kapele in OŠ Artiče.

Kot upravitelj biosfernega območja zavod zasleduje cilje vzgajanja v partnerstvu, raziskovalnem duhu, inovativnosti, sonaravnosti in trajnosti ter ima nalogo vzpodbujanja raziskovanja in izobraževanja na vseh ravneh. V tem duhu sodelujejo tudi s predšolskimi ustanovami (vrtci) in z ustanovami sekundarnega izobraževanja. Najbolj poglobljeno in trajno sodelovanje imajo po besedah Barbare Ploštajner, iz Javnega zavoda Kozjanski park z naslednjimi srednjimi šolami: Gimnazija Celje – Center, Ekonomska šola Celje – Gimnazija in srednja šola, Kmetijska šola Grm in biotehniška gimnazija v Novem mestu ter Šolski center Šentjur.

2.2 Naravne in družbene danosti Kozjanskega regijskega parka za izobraževalne vsebine

Kozjanski regijski park odraža vso pestrost pokrajine na prehodu iz predalpskega v obpanonski svet, kar se kaže tudi v biotski raznovrstnosti njegovih habitatov, to pa

dela pokrajino še posebej zanimivo za proučevanje in izobraževanje. Najbolj zanimivi in proučeni habitati so suha travišča, travniški sadovnjaki, gozdovi ter mokrotni travniki s specifičnimi živalskimi in rastlinskimi vrstami (metulji, hrošči, ptiči, dvoživkami, raki, bobri, netopirji, drevesnimi vrstami, orhidejami, botaničnimi posebnostmi ...). Veliko je urejenih tematskih poti, proučenih in dostopnih naravnih znamenitosti, primerov kulturne dediščine ter zanimivih aktualnih naravnogeografskih in družbenogeografskih pojavov in procesov. Park ima uradno 66 naravnih vrednot in 165 kulturnih spomenikov.

Nekaj najpogostejše obiskanih naravnih znamenitosti z namenom izobraževanja: zatrejna dolina Gruske s Puščavnikovo jamo, spodmol Lurška jama, soteska reke Bistrice in soteska reke Sotle Zelenjak, dolina Bister graben, kraški izvir Davjek, skala Ajdovska žena, suhi travniki na Vetniku, visokodebelni sadovnjaki, gnezdišče čebelarja v Župjeku pri Bizeljskem, mnogi drevesni očaki, slapovi, primeri osamelega krasa (Ploštajner in Kunst 2023). S področja kulturne dediščine ter gospodarjenja z okoljem so v izobraževanja in ogleda največkrat vključeni: travniški koleksijski sadovnjak JZ KP v Gradišču nad Podsredo, center za dvoživke Žabja domačija, Kukovičičev mlin – ekološka kmetija, Javerškova in Kolarjeva domačija, repnice na Bizeljskem, trgi Podsreda, Kozje in Pilštanj, vasi Pišece in Olimje, samostan Olimje, romarski središči Svete gore in Stare gore nad Podsredo, nenazadnje tudi gradovi Podsreda, Pišece in Kunšperk ter mnoge cerkve, kapelice in znamenja.

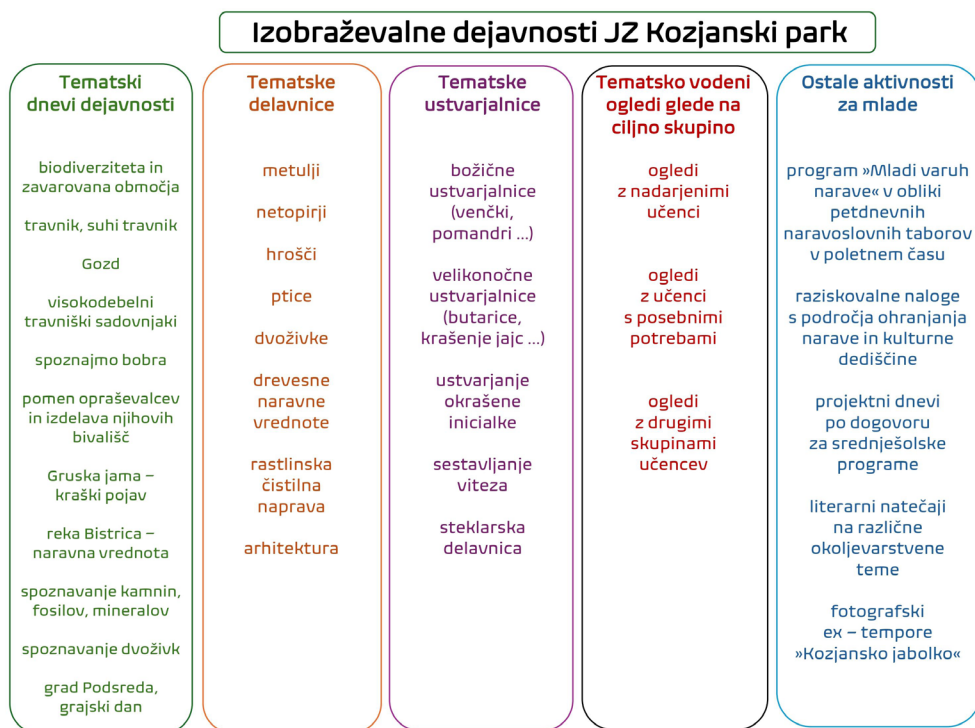
Na voljo so tudi tematske in pohodniške poti: Grajska pot Podsreda, Naravoslovna pot Travniki, Učna pot Vetnik, Geološka učna pot na Rudnico in Virštanj, Pot po Gruski, Pešpot Pilštanj in vodna učna pot Lesično, Pot na grad Kozje, Učna pot Kunšperk - Klestje, Bizeljske pešpoti, ob tem pa še romarske in planinske poti. Prednost poti je, da so večinoma lahke in primerne za obiskovalce vseh starosti ter fizičnih pripravljenosti.

7.2.3 Oblike izobraževalnih dejavnosti

Največkrat se izvajajo t. i. dnevi dejavnosti na različne teme, pogosto tudi tematske delavnice ali ustvarjalnice, tematski vodeni ogledi za ciljne skupine otrok (nadarjeni, s posebnimi potrebami idr.), poleg tega pa še projektni dnevi po dogovoru za srednješolce. Spodbujajo in mentorirajo se osnovnošolske in srednješolske raziskovalne naloge s področja varovanja narave in kulturne dediščine, vsako leto se razpisujeta literarni in fotografski natečaj, občasno likovni natečaj, v poletnem času pa se organizirajo poletni tabori Mladi varuh narave (medmrežje 13).

Posebno pozornost v parku namenjajo t. i. okoljskim dnevom (dan Zemlje, dan voda, dan mokrišč, dan žab, dan živali, dan bobra, svetovni dan čebel, dan Nature, dan biodiverzitete, dan parkov, dan okolja, evropska noč netopirjev, evropski dan opazovanja ptic), s katerimi ozaveščajo ljudi ter opozarjajo na »ogroženost habitatov, vrst in pomen njihovega ohranjanja, ki so pomembno sredstvo za širjenje znanj o naravi, naravnih procesih ter dvig naravovarstvene zavesti« (Ploštajner 2023). V letu 2021 so proslavili tudi prvi vseevropski dan travniških sadovnjakov. V letu 2022 so izvedli še aktivnosti ob mesecu krajinske arhitekture.

Slika 9.1: Izobraževalne dejavnosti JZ KP.

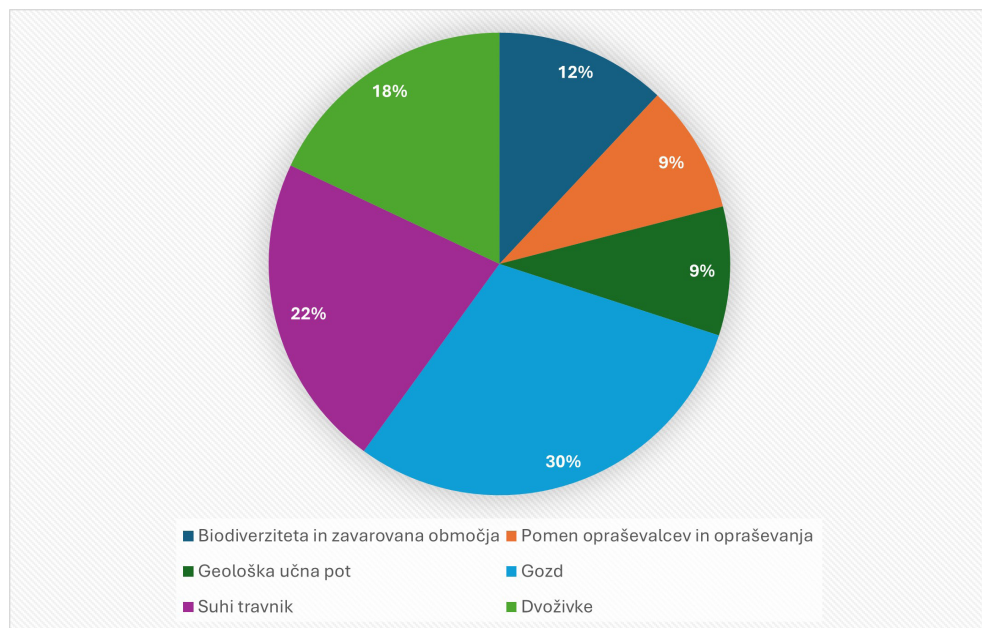
Aktivnosti okoljskih dnevi so namenjene vsem generacijam, zajemajo pa predavanja, delavnice, dneve odprtih vrat, naravoslovne pohode, terenske ogled habitata, naravovarstvene izlete, čistilne akcije, akcije sajenja medovitih rastlin, literarne in likovne natečaje, razstave fotografij, predstavitev raziskovalnih nalog, letne kino predstave. Ob teh dnevih pa načrtno izvedejo več objav na spletu in v lokalnih medijih. V času epidemije covida in omejitev gibanja so izvajali virtualne sprehode in objavljali video prispevke (Iz letnih poročil JZ KP 2018–2024).

Pri dnevih dejavnosti gre s šolskega stališča predvsem za naravoslovne in kulturne dneve. Tako so v letu 2023 v JZ KP za osnovne in srednje šole izvedli 98 naravoslovnih dnevi. V istem letu je bilo izvedenih 13 kulturnih dnevi na temo življenja na gradovih. Naravoslovni dnevi so se nanašali na teme: biodiverziteta in zavarovano območje, pomen opravevalcev in izdelava njihovih bivališč, geološka zgradba tal, suhi travniki, travniški sadovnjaki, dvoživke, spoznavanje bobra, Gruska jama kot kraški pojav, reka Bistrica kot naravna vrednota, spoznavanje kamnin, fosilov in mineralov ter življenje v gozdu. Do šolskega leta 2022/23 se je izvajala tudi dejavnost »Herman Lisjak v Kozjanskem parku«, leta 2025 pa se je ta razstavni prostor nekdanje grajske kašče v sklopu projekta »Rad imam (r)eko« preoblikoval v stalno razstavo »Reka Bistrica«.

Vsebine se uskladijo z učitelji, prilagodijo se starosti otrok in učnim načrtom glede na stopnjo izobraževanja. Učenci naravo spoznavajo na terenu: na gradu Podsreda, v

trgu Podsreda in njegovi okolici, na Naravoslovni poti Travnik, v sadovnjaku Kozjanskega parka na Gradišču nad Podsredo, v habitatu bobra v Podsredi, pri jami Gruska ob cesti Kozje–Prelasko, ob reki Bistrici, na geološki učni poti v okolici Olimja, pri ribniku Trebče pri Podsredi (»Žabja domačija«), v Jovsih, na Grajski poti, pa tudi v učilnici v prostorih uprave JZ KP. Učenje izhaja iz izkušenj, neposredno, kar doprinese k njihovemu zanimanju in motiviranosti. V zadnjih 15 letih se število udeležencev dnevov dejavnosti giba med 700 in 1400 učencev letno (Ploštajner in Kunst, 2023).

Slika 9.2: Število izvedenih naravoslovnih dnevov leta 2023 po tematikah.

Vir: Kozjanski park 2023.

Vsem starostnim skupinam učencev se v okviru dnevov dejavnosti ponudijo tudi interdisciplinarne ekskurzije, kjer kombinirajo vsebine s področja kulturne dediščine in spoznavanja narave. Po navadi zajemajo predstavitev zavarovanega območja Kozjanskega regijskega parka na sedežu uprave, ogled srednjeveškega trga Podsreda, vodenje po Grajski poti od trga Podsreda do gradu Podsreda in ogled gradu Podsreda.

Ustvarjalne delavnice so namenjene v prvi vrsti predšolskim in osnovnošolskim otrokom ter se izvajajo predvsem v času velike noči in adventa. Iz naravnih materialov se izdelujejo tradicionalni predmeti (pisanke, venčki, butarice, pomandri), pa tudi drugi predmeti (okrašena inicialka, sestavljeni vitez, steklarski izdelki ...). Cilj delavnic je spodbujanje otroške ustvarjalnosti in hkrati ohranjanje kulturne dediščine.

V okviru Mreže šol biosfernega območja nastajajo na osnovnih šolah raziskovalne naloge s področja ohranjanja narave in kulturne dediščine. Nato učenci svoje naloge predstavijo na skupnem dogodku, kjer so najboljše tudi nagrajene, s tem pa se ob druženju izmenjajo še pridobljena znanja in izkušnje.

Program petdnevni naravoslovnih raziskovalnih delavnic oz. taborov Mladi varuh narave ni vezan na posamezne šole ali mentorje – mladi se nanje prijavijo individualno v spomladanskih mesecih, potekajo pa v času poletnih počitnic, s tremi ponovitvami, vsakič se lahko prijavi maksimalno 24 otrok. Udeležijo se jih tako otroci iz zavarovanega območja kot tudi iz biosfernega območja Kozjansko in Obsotelje ter iz drugih koncev Slovenije. Mladi se učijo pozitivnega odnosa do narave in skrbnega opazovanja. Obiščejo različne točke raziskovanja: gnezdišče čebelarja v peskokopu Župjek, nahajališča mineralov v okolici Olimja, mlako s hribskim urhom v Orešju, suhe travnike na Oslici in Vetrniku, kamnine v Zagorskem potoku, sadovnjak na Čerčkovi domačiji, fosile na Trebčah, bobrišče na Bistrici, izvir in jamo Gruska in še kaj. Delo je sproščeno, v veliki meri na terenu, ob orientaciji in delavnicah. Tabor se zaključi s predstavitvijo staršem in s pridobitvijo naziva mladi varuh narave. Število mladih varuhov narave iz leta v leto raste – od 12 udeležencev v letu 2011 pa do 50–70 udeležencev v zadnjih petih letih (Ploštajner in Kunst 2023; Javni zavod Kozjanski park-poročila; 2023; 2024).

Projektni dnevi za sekundarno raven izobraževanja so zastavljeni interdisciplinarno in prilagojeni posameznim izobraževalnim ustanovam. Temeljijo na sodelovanju profesorjev posamezne šole in strokovnjakov iz Kozjanskega parka. Dijaki se pri projektnem delu posvečajo kompleksnim in večplastnim korelacijam med naravo, družbo in gospodarstvom. V zadnjih letih JZ KP najpogosteje sodeluje z naslednjimi srednjimi šolami: Gimnazija Celje – Center (med drugim od leta 2008 za vse dijake drugih letnikov vsako leto izvajajo projektni dan z nazivom »Zlato jabolko«), Ekonomska šola Celje, Gimnazija in srednja šola (izvaja se projektni dan za vse dijake vseh programov prvega letnika, pred leti so skupno izvajali terenske vaje iz predmeta geografija na maturi), Kmetijska šola Grm in biotehniška gimnazija Novo mesto ter Šolski center Šentjur.

Skozi leta dobivajo v JZ KP kar nekaj prošenj dijakov in študentov za podatke in pomoč pri pripravi raziskovalnih, seminarskih, diplomskih ter magistrskih nalog. Poleg tega na osnovnih in srednjih šolah ter fakultetah izvajajo predstavitve parka in njegovih vsebin, pomagali so že pri urejanju šolskega vrta ter šolskega sadovnjaka, pri postavitvi šolske razstave, pri pripravi šolskega zbornika, šolskih spletnih delavnic, ponujajo material svojih matičnih dreves za fakultetne raziskave, na šolah tudi predstavljajo in promovirajo poklice ter možnosti zaposlitve s področja varstva narave. Pri njih letno opravljajo obvezno praktično izobraževanje dijaki različnih šolskih centrov ter dva do trije študentje naravovarstva oz. varstva okolja iz različnih regij Slovenije.

7.3 Rezultati ankete med učiteljicami in učitelji osnovnih šol na območju kozjanskega regijskega parka

7.3.1 Metapodatki izvedene ankete

Izmed učiteljev, ki so se odzvali na anketo, je bila polovica starih med 41 in 50 let, 25 % med 51 in 60 let, 19 % med 31 in 40 let. Le 6 % jih je bilo mlajših ali starejših od tega. Med sodelujočimi je bilo 91 % učiteljic in le 9 % učiteljev. Tretjina (31 %) jih na tem delovnem mestu dela med 21 in 25 let, 32 % pa med 26 in 30 let. Le 18 % jih dela do 15 let.

Glede na to, kateri predmet so anketirani učitelji poučevali v zadnjih petih letih, jih je največ, kar polovica učiteljev razrednega pouka. Poudarila bi rada, da nekateri učitelji poučujejo več predmetov. Veliko anketirancev je takih, ki so poučevali izbirni predmet (25 %) ali matematiko (19 %), sledi slovenščina (16 %), nato pa družba, zgodovina, domovinska in državljanska kultura in etika, gospodinjstvo ter tuji jezik, vsak s 13 %. Geografov, biologov ter učiteljev naravoslovja in tehnike je bilo le po 9 %, ravno tako fizikov, sledijo likovna in glasbena umetnost, naravoslovje, tehnika in tehnologija, šport ter kemija (po 6 %).

7.3.2 Rezultati s stališča področij sodelovanja

Med anketiranimi jih je 72 % v zadnjih petih letih sodelovalo z JZ KP, od tega 47 % kot spremljevalci na aktivnostih, 17 % pa je bilo organizatorjev. Preostali so bili v vlogi mentorjev pri literarnih in likovnih natečajih, eden pa celo dramski skupini. Največ jih je sodelovalo pri t. i. dnevih dejavnosti, izstopale so teme travnik in suhi travnik, spoznavanje dvoživk, grad Podsreda, pomen opravevalcev, spoznajmo bobra, biodiverziteta in zavarovano območje. Skoraj tretjina jih je z učenci sodelovala pri literarnih natečajih na različne okoljevarstvene teme. Pod »drugo« so navedli še obisk peskokopa Župjek z opazovanjem čebelarja, sodelovanje z likovnimi deli o invazivnih vrstah ter nastopanje na tradicionalnem Aškerčevem večeru v Podsredi, ki poteka v okviru prireditve Praznik kozjanskega jabolka.

Slika 9.3: Področja sodelovanja anketiranih učiteljev in njihovih učencev z JZ KP.

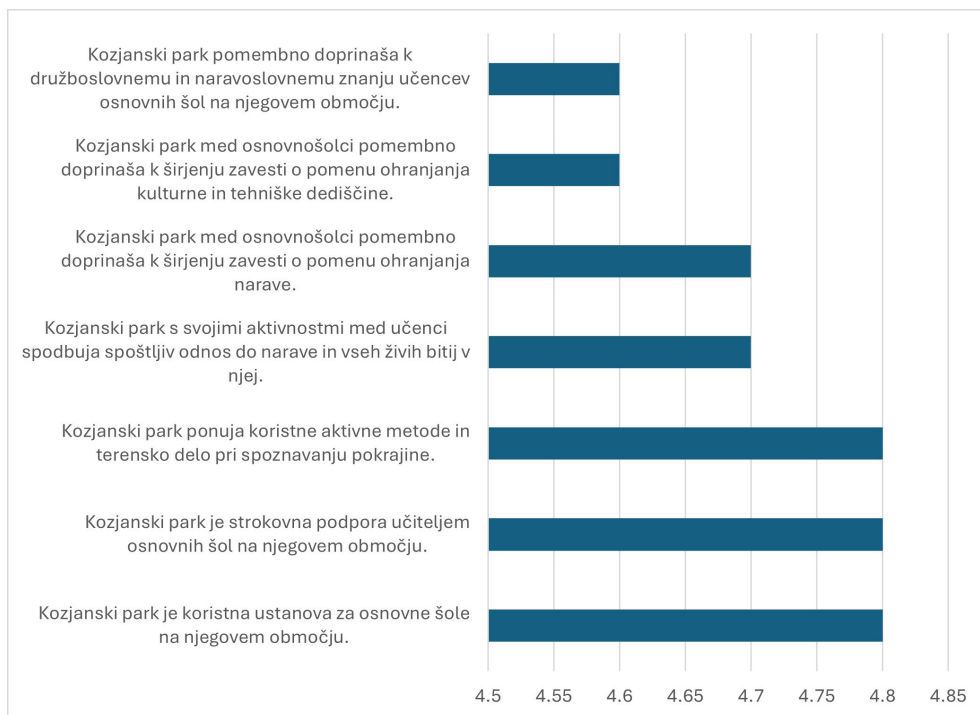

Opomba: na vprašanja je bilo možnih več odgovorov.

7.3.3 Rezultati s stališča vrednotenja pomena Kozjanskega parka

Učiteljem je bila zastavljena naloga, da izrazijo stopnjo svojega strinjanja s trditvami o vlogi JZ KP, pri čemer je 1 pomenila, da se sploh ne strinjajo, 5 pa, da se povsem strinjajo. Stopnje strinjanja s trditvami so bile zelo visoke, pri vseh nad oceno 4,6, kar kaže na to, da učitelji jasno prepoznajo pomembne vloge JZ KP pri delu z učenci, učitelji ter s šolami.

Slika 9.4: Vrednotenje vloge in pomena JZ KP v izobraževalnem procesu sodelujočih šol.

Pozitiven odnos učiteljev do tega zavoda se kaže tudi pri zadnjem vprašanju odprtega tipa, kjer so lahko sami dodali še kakšno svoje mnenje. Zapisali so, da je sodelovanje z JZ KP odlično. Aktivnosti so po mnenju anketiranih učiteljev zelo strokovne, zanimive in prilagojene učencem. Menijo, da so vsi sodelavci parka zelo ustrezljivi in prilagodljivi. Ocenjujejo jih kot odlične mentorje in organizatorje. Želijo ohraniti tovrstna sodelovanja tudi v bodoče. Iskreno jim čestitajo za njihov trud in jim želijo vse dobro še naprej.

7.4 Sklep

V desetletjih obstoja Kozjanskega regijskega parka in zavoda, ki ga upravlja, so se razvijali in množili načini sodelovanja parka z izobraževalnimi ustanovami na njegovem

območju in zunaj njega. Nastala je široka paleta aktivnosti, ki jih park ponuja šolam kot partnerjem pri vzgoji mladih v senzibilne opazovalce narave in kulturne dediščine. Z opazovanjem in raziskovanjem oboje tudi vzljubijo in bolj cenijo, zato lahko upamo, da bodo kot bodoči odločevalci ravnali bolj preudarno in trajnostno. Dodana vrednost dejavnosti parka je v aktivnih metodah dela, v manjših skupinah, delu na terenu ter na konkretnih in aktualnih primerih. Šole in učitelji to ponudbo sprejemajo kot dobrodošlo in cenjeno pri uresničevanju ciljev kurikulumov mnogih predmetov.

Literatura

- Aldrich, J. H., 1993: Rational choice and turnout. *American Journal of Political Science* 37-1.
- Arzenšek, L., Centrih, R., Lebič, R. idr. 2016: Pripoveduj mi o šoli na Pilštanju. Raziskovalna naloga. Medmrežje: <http://os-lesicno.si/files/2017/03/550-LET-%C5%A0OLSTVA3-NA-PIL%C5%A0TANJU.pdf> (29. 9. 2025).
- Asplund, E., Harty, M., Birch, S., Martinez i Coma, F., 2024: Protecting elections in the face of natural hazards. Medmrežje: <https://www.idea.int/news/protecting-elections-face-natural-hazards-0> (7. 3. 2025).
- Asplund, E., Heuver, L., Ahmed, F., Stevense, B., Umar, S., James, T., Clark, A., 2021: Elections and COVID-19: How special voting arrangements were expanded in 2020. Medmrežje: <https://www.idea.int/news/elections-and-covid-19-how-special-voting-arrangements-were-expanded-2020> (19. 9. 2025).
- Bagwe, G. R., 2021: Essays on the Economics of Voting. Doktorska disertacija, Georgetown University. Georgetown.
- Bagwe, G., Margitic, J., Stashko, A., 2022: Polling Place Location and the Costs of Voting. Working Paper. Georgetown.
- Baloh, E., Lenart, B., Stankovič, M., 2016: Geografija 9. Samostojni delovni zvezek za geografijo v devetem razredu osnovne šole. Ljubljana.
- Bat, M., 1989: Odnos med rabo tal in naklonom površja. Dela 6. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.6.154-162>.
- Bat, M., Uлага, F., Robič, M., 2005: Vodno bogastvo Slovenije. Ljubljana.
- Bavec, M., Novak, M., Poljak, M., 2013: Geološka karta Slovenije 1 : 1 000 000. Geološki atlas Slovenije. Ljubljana.
- Belec, B., 1974: Nekaj značilnosti razvoja vinogradništva na Sotelskem in Voglajnskem v zadnjih sedemdesetih letih. *Voglajnsko-sotelska Slovenija*, 9. zborovanje slovenskih geografov Rogaška Slatina 1973. Ljubljana.
- Bhatti, Y., 2012: Distance and voting: Evidence from Danish municipalities. *Scandinavian Political Studies* 35-2. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9477.2011.00283.x>.
- Bojc, E., 1972: Šole in učiteljstvo na slovenskem Štajerskem pred sto leti. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 8-2.
- Božiček, B., 1971: Občina Šmarje pri Jelšah. *Voglajnsko-sotelska Slovenija*, 9. zborovanje slovenskih geografov Rogaška Slatina 1973. Ljubljana.
- Brady, H. E., McNulty, J. E., 2011: Turning out to vote: The costs of finding and getting to the polling place. *American Political Science Review* 105-1. DOI: 10.1017/S0003055410000596.
- Brady, H. E., Verba, S., Schlozman, K. L., 1995: Beyond SES: A resource model of political participation. *American Political Science Review* 89-2.

- Brenčič, M., 2024: Esej o geodiverziteti. *Geografski obzornik* 71-3-4.
- Brečko Grubar, V., Kovačič, G., 2022: Geografsko raziskovanje in pomen poznavanja krajevnih vodnih virov. *Geografija v šoli* 30-2.
- Briški, A., 1974: Manj razvita območja v SR Sloveniji. *Voglajnsko-sotelska Slovenija*, 9. zborovanje slovenskih geografov Rogaška Slatina 1973. Ljubljana.
- Brocx, M., Semeniuk, V., 2019: The '8Gs'—a blueprint for Geoheritage, Geoconservation, Geo-education and Geotourism. *Australian Journal of Earth Sciences* 66-6. DOI: <https://doi.org/10.1080/08120099.2019.1576767>.
- Bruce-White, C. and Shardlow, M., 2011: A review of the impact of artificial light on invertebrates. Buglife - the invertebrate conservation trust, Peterborough. England's light pollution and dark sky. Final Report, London.
- Campbell, R., Cowley, P., Vivyan, N., Wagner, M., 2019: Why friends and neighbors? Explaining the electoral appeal of local roots. *The Journal of Politics* 81-3.
- Cantoni, E., 2020: A precinct too far: Turnout and voting costs. *American Economic Journal: Applied Economics* 12-1.
- Caraveo, P., 2021: Saving the starry night. Light pollution and its effects on science, culture and nature. Springer. Cham.
- Cinzano, P., 2005: Night sky photometry with sky quality meter. *ISTIL Internal Report* 9, v.1.4. Thiene.
- Ciperle, J., Vovko, A., 1987: Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja. Slovenski šolski muzej. Ljubljana.
- Clinton, J. D., Eubank, N., Fresh, A., Shepherd, M. E., 2021: Polling place changes and political participation: Evidence from North Carolina presidential elections, 2008–2016. *Political Science Research and Methods* 9-4.
- Curk, J., 1993: O samostanih in samostanski arhitekturi po l. 1200 na slovenskem Štajerskem (gradbeno-zgodovinski oris). *Časopis za zgodovino in narodopisje* 64-2.
- Čakš, R., 2024: Speča lepota v Polju ob Sotli dobiva novo oblačilo. Pa tudi vsebino? Medmrežje: <https://kozjansko.info/2024/03/speca-lepota-v-polju-ob-sotli-dobiva-novo-oblacilo-pa-tudi-vsebino/> (3. 3. 2024).
- Čokoladnica Olimje. Zgodovina. 2025. Medmrežje: https://cokoladnica-olimje.si/?page_id=742 (2. 3. 2025).
- Čonč, Š., 2020: Pomen varovanja vročih točk geodiverzitete za ohranitev biotske pestrosti na območju Nature 2000 v dolini reke Dragonje. *Geografski vestnik* 92-2. DOI: 10.3986/GV92201.
- Diniz, M. T. M., de Araújo I. G. D., 2022: Proposal of a quantitative assessment method for viewpoint geosites. *Resources* 11-12-115. DOI: <https://doi.org/10.3390/resources11120115>.
- Downs, A., 1957: *An economic theory of democracy*. Harper & Row. New York.

Downs, A., 1972: Up and down with ecology – the «issue-attention cycle.«. The science of public policy: Essential readings in policy sciences II.

Društvo Temno nebo Slovenije 2010: Svetlobno onesnaženje in energetska učinkovitost zunanja razsvetljava. Priročnik za občine, podjetja in ustanove. Ljubljana.

Državna volilna komisija 2004: Volitve v Državni zbor RS 2004. Končni izid glasovanja po voliščih. Ljubljana.

Državna volilna komisija 2008: Volitve v Državni zbor RS 2008. Končni izid glasovanja po voliščih. Ljubljana.

Državna volilna komisija 2011: Državni zbor RS - (predčasne volitve) 2011. Končni izid glasovanja po voliščih. Medmrežje: <https://www.dvk-rs.si/volitve-in-referendumi/drzavni-zbor-rs/volitve-drzavnega-zbora-rs/drzavni-zbor-rs-predcasne-volitve/> (7. 3. 2025).

Državna volilna komisija 2014: Državni zbor RS - (predčasne volitve) 2014. Končni izid glasovanja po voliščih. Ljubljana. Medmrežje: <https://www.dvk-rs.si/volitve-in-referendumi/drzavni-zbor-rs/volitve-drzavnega-zbora-rs/drzavni-zbor-rs-leto-2014-predcasne-volitve/> (7. 3. 2025).

Državna volilna komisija 2018: Predčasne volitve v Državni zbor RS 2018. Končni izid glasovanja po voliščih. Medmrežje: <https://www.dvk-rs.si/volitve-in-referendumi/drzavni-zbor-rs/volitve-drzavnega-zbora-rs/predcasne-volitve-v-drzavni-zbor-rs-2018/> (7. 3. 2025).

Državna volilna komisija 2022: Volitve v DZ 2022. Končni izid po voliščih. Medmrežje: <https://www.dvk-rs.si/volitve-in-referendumi/drzavni-zbor-rs/volitve-drzavnega-zbora-rs/volitve-v-dz-2022/> (7. 3. 2025).

Dyck, J. J., Gimpel, J. G., 2005: Distance, turnout, and the convenience of voting. *Social Science Quarterly* 86-3. DOI: 10.1111/j.0038-4941.2005.00316.x.

Eboh, C., 2023: Nigeria won't use 240 new polling units due to insecurity - electoral commission. Medmrežje: <https://www.reuters.com/world/africa/nigeria-wont-use-240-new-polling-units-due-insecurity-electoral-commission-2023-02-13/> (7. 3. 2025).

Falchi, F., Bara, S., 2023: Light pollution is skyrocketing. *Science*, 379-6629. DOI: 10.48550/arXiv.2306.13878.

Falchi, F., Cinzano, P., Elvidge, C.D., Keith, D.M., Haim, A., 2011: Limiting the impact of light pollution on human health, environment and stellar visibility. *Journal of Environmental Management* 92-10. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2011.06.029>.

Fauvelle-Aymar, C., François, A., 2018: Place of registration and place of residence: The non-linear detrimental impact of transportation cost on electoral participation. *Public Choice* 176-3. DOI: 10.1007/s11127-018-0561-1.

FesDivjal 2024: Slovenian Wild Food Festival. Medmrežje: <https://slovenianwildfood-festival.com/> (20. 1. 2025).

Gabrovec, M., Hrvatin, M., 2008a: Reliefne enote in oblike 1 : 1.000.000. Geološki atlas Slovenije. Ljubljana.

Gabrovec, M., Hrvatin, M., 2008b: Tipi reliefa 1 : 1.000.000. Geološki atlas Slovenije. Ljubljana.

Garnett, H. A., Grogan, S., 2021: I came, I saw, I voted: Distance to polling locations and voter turnout in Ontario, Canada. *Canadian Journal of Political Science* 54-2.

Geografski atlas Slovenije. 2010: DZS, Ljubljana.

Geofabrik, 2024: Download OpenStreetMap data for this region: Slovenia. Medmrežje: <https://www.geofabrik.de/geofabrik/openstreetmap.html> (15. 12. 2024).

Geys, B., 2006: Explaining voter turnout: A review of aggregate-level research. *Electoral Studies* 25-4.

Gimpel, J. G., Schuknecht, J. E., 2003: Political participation and the accessibility of the ballot box. *Political Geography* 22-5.

GisKD pregledovalnik. Ministrstvo za kulturo. Medmrežje: <https://geohub.gov.si/ghapp/giskd/>.

Gray, M., Gordon, J. E., 2020: Geodiversity and the '8Gs': a response to Brocx & Semeniuk (2019). *Australian Journal of Earth Sciences* 67-3. DOI: <https://doi.org/10.1080/08120099.2020.1722965>.

Grobelšek, M., 2017: Obsotelje in Kozjansko. Slovenija VII. Ljubljana.

Gržan, K., 2006: Skrivnosti starodavne kartuzije. Družina. Medmrežje: <https://www.druzina.si/storage/app/media/ProductFiles/skrivnosti-starodavne-kartuzije.pdf> (2.10.2025).

Gubenšek, F., (ur.) 2024: Po poteh šolskih spominov: 50 let podružnične šole Loka pri Žusmu 1974–2024. OŠ Slivnica pri Celju, PŠ Loka pri Žusmu. Loka pri Žusmu.

GURS, 2011: Register prostorskih enot. Podatki o državnozborskih voliščih.

GURS, 2014: Register prostorskih enot. Podatki o državnozborskih voliščih.

GURS, 2018: Register prostorskih enot. Podatki o državnozborskih voliščih.

GURS, 2022: Register prostorskih enot. Podatki o državnozborskih voliščih.

Gustinčič, M., 2013: Podnebje Zaplane: temperature razmere v mraziščih. *Vetrnica* 4.

Haspel, M., Knotts, H. G., 2005: Location, location, location: Precinct placement and the costs of voting. *Journal of Politics* 67-2.

Herman, E., 2022: Spodbujanje regionalnega razvoja v obmejnih problemskih območjih na primeru Obsotelja. Magistrsko delo, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana.

Horvat, F., 2021: Prezrto neokrnjeno območje. *Osrednje Obsotelje. Planinski vestnik* 121-9.

Hough, M., 1990: Out of place. Restoring Identity to the regional landscape. Yale Collage.

Huemer, P., Kühtreiber, H., Tarmann, G., 2010: Anlockwirkung moderner Leuchtmittel auf nachtaktive Insekten. Medmrežje: www.hellenot.org (22. 10. 2024).

Hölker, F., Wolter, C., Perkin, E.K., Tockner, K., 2010: Light pollution as a biodiversity threat. *Trends in Ecology & Evolution*. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tree.2010.09.007> (25.6.2025).

Ilešič, S., 1974: Sotelsko-Voglajnska regija. V: *Voglajnsko-Sotelska Slovenija*. Zbornik IX. zborovanja slovenskih geografov v Rogaški Slatini 1973. Ljubljana.

Informacija o postopku reorganizacije števila volišč na območju Občine Rogaška Slatina, 2017.

Interreg Slovenija – Hrvaška, 2022a: Interreg program Slovenija - Hrvaška 2021–2027. Medmrežje: <http://www.si-hr.eu/si2/program/ip-si-hr-21-27/#tab-id-2> (16. 3. 2022).

Interreg Slovenija – Hrvaška, 2022b: O programu. Medmrežje: <http://www.si-hr.eu/si2/program/o-programu/> (16. 3. 2022).

Jagodič, V., 1974: Občina Šentjur pri Celju. *Voglajnsko-sotelska Slovenija*, 9. zborovanje slovenskih geografov Rogaška Slatina 1973. Ljubljana.

Javni razpis za sofinanciranje začetnih investicij v podporo investicijam za večjo produktivnost, konkurenčnost, odpornost in dekarbonizacijo gospodarstva na obmejnih problemskih območjih, 2022. Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo. URL: <https://www.gov.si/zbirke/javne-objave/javni-razpis-za-sofinanciranje-zacetnih-investicij-v-podporo-investicijam-za-vecjo-produktivnost-konkurencnost-odpornost-in-dekarbonizacijo-gospodarstva-na-obmejnih-problemskih-obmocjih/> (22. 3. 2022).

Javni razpis za spodbujanje zagona in razvoja dejavnosti socialnih podjetij in zadrug na obmejnih problemskih območjih, 2024. Medmrežje: <https://www.gov.si/zbirke/javne-objave/javni-razpis-za-spodbujanje-zagona-in-razvoja-dejavnosti-socialnih-podjetij-in-zadrug-na-obmejnih-problemskih-obmocjih/> (6. 12. 2024).

Javni razpis za sofinanciranje projektov ekonomsko-poslovne infrastrukture na obmejnih problemskih območjih v letih 2023 in 2024, 2024. Medmrežje: <https://www.gov.si/zbirke/javne-objave/javni-razpis-za-sofinanciranje-projektov-ekonomsko-poslovne-infrastrukture-na-obmejnih-problemskih-obmocjih-v-letih-2023-in-2024dodaj-javna-objava/> (7. 12. 2024).

Javni razpis za pridobitev sredstev za vključevanje diplomantov v delo na razvojnih projektih podjetij na obmejnih problemskih območjih 2025, 2024. Medmrežje: <https://www.gov.si/zbirke/javne-objave/javni-razpis-za-pridobitev-sredstev-za-vkljucevanje-diplomantov-v-delo-na-razvojnih-projektih-podjetij-na-obmejnih-problemskih-obmocjih-2025/> (7. 12. 2024).

Javni razpis Revitalizacija objektov javne infrastrukture na obmejnih problemskih območjih za leto 2025, 2024. Medmrežje: <https://www.gov.si/zbirke/javne-objave/javni-razpis-revitalizacija-objektov-javne-infrastrukture-na-obmejnih-problemskih-obmocjih-za-leto-2025dodaj-javna-objava/> (7. 12. 2024).

Javni razpis za sofinanciranje projektov ekonomsko-poslovne infrastrukture na obmejnih problemskih območjih v letih 2023 in 2024, 2024. Medmrežje: <https://www.gov.si/zbirke/javne-objave/javni-razpis-za-sofinanciranje-projektov-ekonomsko-poslovne-infrastrukture-na-obmejnih-problemskih-obmocjih-v-letih-2023-in-2024dodaj-javna-objava/>

ture-na-obmejnih-problemskih-obmocjih-v-letih-2023-in-2024dodaj-javna-objava/ (7. 12. 2024).

Javni razpis za sofinanciranje začetnih investicij v podporo investicijam za večjo produktivnost, konkurenčnost, odpornost in dekarbonizacijo gospodarstva na obmejnih problemskih območjih, 2022. Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo. URL: <https://www.gov.si/zbirke/javne-objave/javni-razpis-za-sofinanciranje-zacetnih-investicij-v-podporo-investicijam-za-vecjo-produktivnost-konkurencnost-odpornost-in-dekarbonizacijo-gospodarstva-na-obmejnih-problemskih-obmocjih/> (22. 3. 2022).

Jančič, P., 2013: DVK o racionalizaciji volišč in plačil. Delo. Medmrežje: <https://old.delo.si/novice/slovenija/dvk-o-racionalizaciji-volisc-in-placil.html> (7. 3. 2025).

Jensen, J.R., 2018: Introductory Digital Image Processing. A Remote Sensing Perspective. 4th Edition. Pearson. Hoboken.

Joslyn, N., Bilbo, A., Arndt, J., Berger, H., Joslyn, M., 2020: Distance traveled to polling locations: Are travel costs imposed equally on party members? The Social Science Journal 57-1.

Juričan, M., 2025: Kratek zgodovinski pregled razvoja šole. Medmrežje: <https://www.os-podcetrtek.si/zgodovina/> (11. 9. 2025).

Katalog znanja. Geografija. Srednje strokovno izobraževanje. 1998. Medmrežje: https://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2007/programi/noviKZ/st_GEO_KZ_70.htm#1 (9.9.2024).

Klemenčič, M. M., Lipovšek, I., 2007a: Geografija Slovenije 2. Priprava na maturo. Učbenik za 4. letnik gimnazij. DZS. Ljubljana.

Klemenčič, M. M., Lipovšek, I., 2007b: Geografija Slovenije 2. Priprava na maturo. Delovni zvezek za 4. letnik gimnazij. DZS. Ljubljana.

Klemenčič, M. M., Lipovšek, I., 2008a: Geografija Slovenije 1. Učbenik za 3. letnik gimnazij. DZS. Ljubljana.

Klemenčič, M. M., Lipovšek, I., 2008b: Geografija Slovenije 1. Delovni zvezek za 3. letnik gimnazij. DZS. Ljubljana.

Klemenčič, V., 1974: Regionalni in demografski razvoj na območju občin Šentjur pri Celju in Šmarje pri Jelšah. Voglajnsko-sotelska Slovenija, 9. zborovanje slovenskih geografov Rogaška Slatina 1973. Ljubljana.

Kokole, V., 1956: Gospodarska geografija in geografija naselij v področju med Savo in Sotlo. Geografski zbornik 4. Ljubljana.

Kokole, V., 1971: Centralni kraji v SR Sloveniji. Geografski zbornik 12. Ljubljana.

Kokole, V., 1974: Perspektive za razvoj omrežja naselij v sotelsko-voglajnski regiji. Voglajnsko-sotelska Slovenija, 9. zborovanje slovenskih geografov Rogaška Slatina 1973. Ljubljana.

Kolnik, K., Otič, M., Cunder, K., Oršič, T., in Lilek, D., 2011: Geografija - Učni načrt (program osnova šola). Ministrstvo RS za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. Medmrežje:

http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljene_UN/UN_geografija.pdf (28. 11. 2024).

Komac, M., Urbanc, J., ... 2013: Zemljevid površinske razširjenosti in stopnje zakrasedlosti in stopnje zakrasedlosti območij v Sloveniji 1 : 250.000. Geološki atlas Slovenije. Ljubljana.

Konečnik Kotnik, E., Kolnik, K., ... 2024a: Učne vsebine o Dravskem polju v geografskih izobraževalnih gradivih. Dravsko polje. Maribor. DOI: 10.18690/um.ff.11.2023.11.

Konečnik Kotnik, E., Jesenek Bračko, P., Ivajnšič, D., Žiberna, I., ... 2024b: Mentalni zemljevidi Dravskega polja. Dravsko polje. Maribor. DOI: 10.18690/um.ff.11.2023.12.

Konečnik Kotnik, E., 2024c: Sustainability in geographical education = Trajnostnost v geografskem izobraževanju. Interdisciplinary research in teaching and learning: rethinking childhood - new perspectives and approaches. Maribor. DOI: 10.18690/um.pef.2.2024.18.

Kos, S., 2024: SDS ocenjuje, da je zaradi ukinitve volišč na slabšem. Delo. Medmrežje: <https://www.delo.si/novice/slovenija/sds-ocenjuje-da-je-zaradi-ukinitve-volisc-na-slabsem> (7. 3. 2025).

Kosi, D., 2013: Prostorska identiteta v Sloveniji. Revija za geografijo, 8–2, 95–106.

Kostevc Arzenšek, N., Salobir, G., (ur.) 2015: 50 let OŠ Lesično: jubilejni zbornik 1964/65–2014/15. Osnovna šola Lesično. Lesično.

Kozjansko.info 2024: Odprl jo je Tito, nosila je ime njegove mame: 45 let Osnovne šole Bistrica ob Sotli. Medmrežje: <https://kozjansko.info/2024/05/odprl-jo-je-tito-nosila-je-ime-njegove-mame-45-let-osnovne-sole-v-bistrici-ob-sotli/#more-257176> (18. 5. 2024).

Krajevna skupnost Jurkloster. Zanimivosti. 2024. Medmrežje: <http://www.jurkloster.si/sl/zanimivosti.html> (29. 6. 2024).

Krajevni leksikon Dravske banovine, 1937: Zveza za tujski promet za Slovenijo v Ljubljani, Ljubljana.

Krajnc, I., 2018: Šolstvo na Pilštanju. Pilštanj in cerkev sv. Mihaela. Ljubljana, 27–37.

Krašovec, M., ... (ur.) 1987: Olimje včeraj in danes. Župnijski urad Olimje. Olimje.

Kunst, A., 2006: Razvoj osnovne šole Bistrica ob Sotli. Diplomsko delo, Univerza v Mariboru, Fakulteta za organizacije vede. Maribor. Medmrežje: <https://core.ac.uk/download/pdf/67527691.pdf> (9. 6. 2025).

Kunst, M., Ploštajner, B., 2023: Zavarovano območje narave: Kozjanski regijski park. Geografija v šoli 31-2/3, 58–68. DOI: <https://doi.org/10.59132/geo/2023/2-3/58-681>.

Kuret, N., 1977: Dobje pri Planini 1840–1850. Poskus topografskega prikaza po gradivu »Göthove serije«. Slovenski etnograf 30, 56–60. Medmrežje: https://www.etno-muzej.si/files/etnolog/pdf/Slovenski_etnograf_47_kuret_dobje.pdf (6. 6. 2025).

Kušar, S., 2005: Manj razvita območja kot element politike skladnejšega regionalnega razvoja v Sloveniji: pretekle izkušnje in prihodnji izzivi. Dela 24. Ljubljana.

Kušar, S., 2021: Razvojne razlike med regijami v Sloveniji po letu 1971. Regionalni razvoj včeraj, danes, jutri (Regionalni razvoj 8). Ljubljana.

Kušar, S., Natek, K., Ogrin, D., 2022: Geografija Slovenije. Učbenik za geografijo v 3. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol. Mladinska knjiga. Ljubljana.

Kozjanski park. 2025. Medmrežje: <https://kozjanski-park.si/> (25. 1. 2025)

Lipnik, J., 1996: Stoji učilna zidana. Pilštanj – Lesično. Osnovna šola Lesično. Lesično.

Lipnik, J. in Krajnc, I., 2016: 550 let osnovne šole Pilštanj – Lesično. Osnovna šola Lesično, Kulturno društvo Lesično – Pilštanj. Lesično.

Lipovšek, I., 2021: Koroška v slovenskih učbenikih. Koroška: Od preteklosti do perspektiv. Ljubljana. Medmrežje: <https://doi.org/10.3986/zborovanje.016>.

Lipovšek, I., Cunder, K., Dragoš, A., Kolnik, K., Lilek, D., Oršič, T., Otič, M., Polšak, A., Resnik Planinc, T., in Škof, U., 2008: Geografija - Učni načrt (gimnazija). Ministrstvo RS za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. Ljubljana. Medmrežje: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2008/programi/media/pdf/un_gimnazija/geografija_spl_gimn.pdf (12. 11. 2024).

Lukic, D., Andjelkovic, S., Dedjanski, V., 2016: Geodiversity and geoheritage in Geography teaching for the purpose of improving students' competencies in education for sustainable development. Forum geografic 15-2. DOI:10.5775/fg.2067-4635.2016.348.d.

Maček, J., 2008: Podčetrtek skozi stoletja. Pivec. Maribor.

Medmrežje 3: <https://glovis.usgs.gov/> (18. 12. 2024)

Medmrežje 1: <https://darksky.org/what-we-do/international-dark-sky-places/all-places/> (29.10.2024).

Medmrežje 2: https://eogdata.mines.edu/nighttime_light/annual/v21/ (29.10.2024).

Medmrežje 4: <https://www.rogaska-slatina.si/si/objave-in-napovedi/novice/14901/-vizija-trajnostnega-razvoja-se-potrjuje-kot-prava-izbira> (30.10.2024).

Medmrežje 5: <https://kozjansko.info/2017/09/posodobljena-javna-razsvetljava-inz-novi-polnilnici-v-smarju-pri-jelsah/> (30. 10. 2024).

Medmrežje 6: https://kozjanski-park.si/?page_id=299 (27. 11. 2023).

Medmrežje 7: https://www.kozjansko.si/kozjansko/kozjansko_splosno/ (20. 1. 2025).

Medmrežje 8: <https://kozjanski-park.si/wp-content/uploads/2020/03/slapovi-Kozjanskega-plakat.pdf> (20. 1. 2025).

Medmrežje 9: https://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas_Okolja_AXL@Arso (20. 1. 2025).

Medmrežje 10: <https://kozje.si> (20. 1. 2025).

Medmrežje 11: <https://kozjansko.info/> (20. 1. 2025).

Medmrežje 12: <https://mapzs.pzs.si/home/trails> (20. 1. 2025).

Medmrežje 13: <https://kozjanski-park.si/strokovni-del/izobrazevanje/mreza-sol-bi-osfernega-obmocja/> (10. 4. 2025).

Medved, J., 1974: Osnovne značilnosti kmetijstva v občini Šentjur pri Celju in Šmarje pri Jelšah. Voglajnsko-sotelska Slovenija, 9. zborovanje slovenskih geografov. Rogaška Slatina.

Menculini, G., Cirimbilli, F., Raspa, V., Scopetta, F., Cinesi, G., Chieppa, A.G., Cuzzucoli, L., Moretti, P., Balducci, P.M., Attademo, L. in sod., 2024: Insights into the effect of light pollution on mental health: focus on affective disorders — a narrative review. *Brain Sciences* 14-802. DOI: 10.3390/brainsci14080802.

Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo, 2020. Poročilo o izvedbi javnega razpisa: Podpora mikro, malim in srednje velikim podjetjem s področja turizma za povečanje snovne in energetske učinkovitosti – prvo odpiranje. Medmrežje: <https://www.gov.si/zbirke/javne-objave/podpora-mikro-malim-in-srednje-velikim-podjetjem-s-podrocja-turizma-za-povecanje-snovne-in-energetske-ucinkovitosti/> (11. 4. 2022).

Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo, 2021. Poročilo o izvedbi javnega razpisa: Podpora mikro, malim in srednje velikim podjetjem s področja turizma za povečanje snovne in energetske učinkovitosti – drugo odpiranje. Medmrežje: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MGRT/Dokumenti/DRR/Javni-razpisi/JR-Turisticne-kapacitete-2019/Porocila/Porocilo-o-izvedbi-javnega-razpisa_drugo-odpiranje.pdf (11. 4. 2022).

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2023: Šolsko leto 2022/2023 skozi številke. Medmrežje: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Novice/2022/Solsko-leto-2022_23-v-stevilkah.pdf (2.9.2025).

Mizon, B., 2012: *Light Pollution. Responses and remedies*. Springer. London.

MNZ, 2024: Centralni register prebivalcev: podatki o številu prebivalcev na naslovu. Interna podatkovna baza.

Natek, M., 1974: Sestavine prebivalstvenega prirasta v pokrajini med Sotlo, Savo, Savinjo in Voglajno v desetletju 1961–1971. Voglajnsko-sotelska Slovenija, 9. zborovanje slovenskih geografov Rogaška Slatina 1973. Ljubljana.

Niemi, R. G., 1976: Costs of voting and nonvoting. *Public Choice* 27-1.

Night Blight 2016: *Mapping England's light pollution and dark skies*. Campaign to Protect Rural England. London.

Novak, A., 2024: V vrtcih in osnovnih šolah manj otrok, dijakov pa več. Statistični urad RS. Medmrežje: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/12827> (18.11.2025).

Novak, M., Bavec, M., Trajanova, M., 2014: Litološka karta Slovenije. Geološki atlas Slovenije. Ljubljana.

Oblak, U., 2015: Prostorska identiteta Gorjancev kot razvojni izziv. Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo. Ljubljana.

Odlok o območjih, ki se štejejo za manj razvita območja v SR Sloveniji. Uradni list Socialistične republike Slovenije 14/1976. Ljubljana.

Odlok o območjih, ki se štejejo za manj razvita območja v Socialistični republiki Sloveniji v obdobju od leta 1981 do leta 1985. Uradni list Socialistične republike Slovenije 10/1981. Ljubljana.

Odlok o območjih, ki se štejejo za manj razvita območja v Socialistični republiki Sloveniji v obdobju od leta 1986 do leta 1990. Uradni list Socialistične republike Slovenije 43/1985. Ljubljana.

Odlok o območjih, ki se štejejo za demografsko ogrožena območja v Republiki Sloveniji v obdobju 1991–1993. Uradni list Republike Slovenije 6/1991. Ljubljana.

Okoliš, S., 2008: Zgodovina šolstva na Slovenskem. Slovenski šolski muzej. Ljubljana. Medmrežje: <https://stanko-okolis.si/wp-content/uploads/2018/05/Zgodovina-%C5%A1olstva-na-Slovenskem.pdf> (2. 10. 2025).

Osnovna šola Dobje. Letni delovni načrt. Medmrežje: https://www.osdobje.si/?page_id=173 (10. 10. 2025).

Osnovna šola Dobje 2011: Kronologija 20-ih let OŠ Dobje: publikacija ob 150 letnici šolstva in 20-letnici nove šole v Dobju. Dobje.

Osnovna šola Gornja Radgona 2021: Družboslovje: Rastlinstvo in kmetijstvo v Panonski kotlini (8. razred). Učno gradivo (e-učilnica). Medmrežje: <https://ucilnice.arnes.si/mod/book/view.php?id=1558307&chapterid=22708> (10. 6. 2025).

Osnovna šola Hruševac Šentjur. Podružnica Kalobje. Medmrežje: <https://www.hrusavec.si/Podruznica-Kalobje/>.

Osnovna šola Planina. Medmrežje: <https://os-planina.si/> (17. 11. 2025).

Osnovna šola Planina 2012: 40 let osnovne šole Planina pri Sevnici: Jubilejni zbornik ob 40. obletnici izgradnje nove šole. Osnovna šola Planina. Planina pri Sevnici.

Osnovna šola Podčetrtek 2024: Letni delovni načrt 2024/25. Medmrežje: https://www.os-podcetrtek.si/files/2024/10/LDN_OS-Podcetrtek_2024_25.pdf (17. 11. 2025).

Osnovna šola Primoža Trubarja Laško. Podružnična šola Vrh nad laškim. Medmrežje: <https://rezervaoslasko.splet.arnes.si/osnovni-podatki-o-oli/podrunina-ola-vrh-nad-lakim/> (17. 11. 2025).

Osnovna šola Rimske Toplice. Zgodovinski pregled šolstva v Jurkloštru. Medmrežje: https://www.os-rimsketoplice.si/podruznicne_ole-jurkloster-iz_solske_kronike (18. 11. 2025).

Osnovna šola Rimske Toplice 2024: Letni delovni načrt 2024/25. Medmrežje: https://www.os-rimsketoplice.si/o_soli-ldn_20242025 (18. 11. 2025).

Osnovna šola Slivnica pri Celju. Zgodovina PŠ Loka pri Žusmu. Medmrežje: https://slivnica.splet.arnes.si/?page_id=170 (20. 10. 2025).

Osnovna šola Slivnica pri Celju. Zgodovina PŠ Prevorje. Medmrežje: https://slivnica.splet.arnes.si/?page_id=15538 (19. 11. 2025).

- Osnovna šola Slivnica pri Celju 2023: Letni delovni načrt za šolsko leto 2023/2024. Medmrežje: https://www.os-slivnica.si/files/2023/11/LDN_23_24.pdf (18. 11. 2025)
- Osnovna šola Šmarje pri Jelšah 2024a: Naše delo v šolskem letu 2023/24. Medmrežje: https://os-smarje.splet.arnes.si/files/2024/06/NASE-DELO-2023_24.pdf (18. 11. 2025).
- Osnovna šola Šmarje pri Jelšah 2024b: Osnovna šola Šmarje pri Jelšah s podružnicami. Publikacija. Medmrežje: https://os-smarje.splet.arnes.si/files/2024/09/PUBLIKACIJA-2024_25-4.pdf (18. 11. 2025).
- Ostaneč, F., 1984: Šolstvo do leta 1941. Med Bočem in Bohorjem. Šentjur-Šmarje.
- Pardo-Igúzquiza, E., Durán-Valsero, J. J., Dowd, P. A., Luque-Espinar, J. A., Heredia, J., Robledo-Ardila, P. A., 2022: Geodiversity of closed depressions in a high relief karst: Geoeducation asset and geotourism resource in the „Sierra de las Nieves“ National Park (Málaga Province, Southern Spain). *International Journal of Geoheritage and Parks* 10-2. DOI: 10.46717/igj.57.2D.21ms-2024-10-31.
- Pauley, S.M., 2011: Lighting for the human circadian clock: recent research indicates that lighting has become a public health issue. *Medical Hypotheses* 63-4. DOI: 10.1016/j.mehy.2004.03.020.
- Pereira, R. H., Vieira, R. S., Bizzarro, F., Barbosa, R. J., Dahis, R., Ferreira, D. T., 2023: Free public transit and voter turnout. *Electoral Studies* 86. DOI: 10.1016/j.electstud.2023.102690 (10. 10. 2025).
- Petek, M., Zupančič, J., Stankovič, M., 2022: Geografija. Učbenik za geografijo v srednjih strokovnih in poklicno-tehniških šolah. Mladinska knjiga. Ljubljana.
- Petkovšek, Z., Hočevar, A., 1995: Meteorologija. Osnove in nekatere aplikacije. Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo. Ljubljana.
- Pevec, M., 2004: Slovensko šolstvo na Kozjanskem med drugo svetovno vojno. Časopis za zgodovino in narodopisje 58-3/4. Medmrežje: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-0860LM2R/9816eddc-c8cf-49b0-92b8-35ff9873a9fb/PDF> (6. 7. 2025).
- Placer, L., Vrabec, M., Celarc, B., 2010: The bases for understanding of the NW Dinarides and Istria Peninsula tectonics. *Geologija* 53-1. DOI: 10.5474/geologija.2010.005.
- Ploštajner, B., ... 2023: Zavarovano območje kot učni poligon za spoznavanje trajnostnih oblik turizma. Zbornik 5. mednarodne konference Turizem. Rogaška Slatina.
- Ploštajner, B., Kunst, M., 2023: Zavarovano območje narave: Kozjanski regijski park. Geografija v šoli 2-3. DOI: 10.59132/geo/2023/2-3/58-68.
- Polling Places at the Scottish Independence Referendum 2014. Aberdeen City Council. Medmrežje: <https://committees.aberdeencity.gov.uk/documents/s37972/Polling%20Places%20-%20updated%20version.pdf> (7. 3. 2025).
- Polšak, A., 1999: Kozjansko: razvojni problemi robne manj razvite pokrajine. Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Ljubljana.
- Polšak, A., 2003: Nekater regionalnogeografske značilnosti Kozjanskega. Slovenija – Vodniki Ljubjanskega geografskega društva 3. Ljubljana.

Polšak, A., 2005: Naravnogeografska oznaka Kozjanskega. Medmrežje: <http://www2.arnes.si/~apolsa/Naravnogeografska%20oznaka%20Kozjanskega.htm> (7. 10. 2013)

Polšak, A. 2006: Razvojni problemi kmetijstva na Kozjanskem s posebnim ozirom na socialnoekonomske razmere. Doktorsko delo, Univerza v Ljubljani. Ljubljana.

Polšak, A., 2021: Oblikovanje zemljiške razdelitve na Kozjanskem. Geografija v šoli 29-1. DOI: <https://doi.org/10.59132/geo/2021/1/5-21>

Polšak, A., Dragoš, A., Resnik Planinc, T., Škof, U., 2008: Učni načrt. Geografija. Gimnazija. Splošna, klasična, ekonomska gimnazija. Zavod RS za šolstvo. Ljubljana.

Poročilo o delu javnega zavoda Kozjanski park za leto 2023. Medmrežje: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfefindmkaj/https://kozjanski-park.si/wp-content/uploads/2025/02/Letno-porocilo-JZ-KP-2023.pdf> (10. 4. 2025)

Poročilo strokovne komisije za izvedbo Javnega razpisa za financiranje spodbud za ponovni zagon poslovanja podjetij v obmejnih problemskih območjih – COVID19, 2021. Direktorat za regionalni razvoj, Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo. Medmrežje: <https://www.gov.si/zbirke/javne-objave/javni-razpis-za-financiranje-spodbud-za-ponovni-zagon-poslovanja-podjetij-v-obmejnih-problemskih-območjih-covid19/> (26. 2. 2022).

Predmetni izpitni katalog za splošno maturo – geografija. 2022. Državni izpitni center. Ljubljana. Medmrežje: <https://www.ric.si/splosna-matura/predmeti/geografija/> (4. 7. 2025)

Program gimnazija geografija. Učni načrt. 2008. Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. https://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2010/programi/media/pdf/un_gimnazija/geografija_spl_gimn.pdf (10. 10. 2025).

Program osnovna šola geografija. Učni načrt. 2011. Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_geografija.pdf (10. 10. 2025).

Rečnik, E., 1984: Šolstvo po osvoboditvi. Zbornik Med Bočem in Bohorjem. Šentjur, Šmarje: Delavska univerza Rogaška Slatina.

Register prostorskih enot. Podatki o državnozborskih voliščih. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana. 2011.

Register prostorskih enot. Podatki o državnozborskih voliščih. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana. 2014.

Register prostorskih enot. Podatki o državnozborskih voliščih. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana. 2018.

Register prostorskih enot. Podatki o državnozborskih voliščih. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana. 2022.

Resnik Planinc, T., 2013: Perception of European identity among youth. European identity at the crossroads. Europa lernen 3, 3–20. Zürich–Berlin.

Rezultati Javnega razpisa za sofinanciranje začetnih investicij in ustvarjanja novih delovnih mest na obmejnih problemskih območjih v letih 2021 in 2022, 2021.

Medmrežje: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MGRT/Dokumenti/DRR/JR-OPO/Rezultati-JR-OPO.pdf> (24. 2. 2022).

Rogelj, B., Tiran, J., 2014: Geografska analiza volilne udeležbe v Sloveniji. *Geografski vestnik* 86-2.

Sanz, J., Zamalloa T., Maguregi, G., Fernandez, L., Echevarria, I., 2020: Educational Potential Assessment of Geodiversity Sites: a Proposal and a Case Study in the Basque Country (Spain). *Geoheritage* 12-23. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12371-020-00432-z>.

Sarker, R. I., Mailer, M., Sikder, S. K., 2020: Walking to a public transport station: Empirical evidence on willingness and acceptance in Munich, Germany. *Smart and Sustainable Built Environment* 9-1.

Schmidt, V., 1963: Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem I. Državna založba Slovenije. Ljubljana.

Senegačnik, J., 2005: Geografija Evrope v šolskih učbenikih evropskih držav. Doktorska disertacija, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za geografijo. Ljubljana.

Senegačnik, J., 2022a: Geografija sodobne Slovenije 1: učbenik za 3. letnik gimnazije. Modrijan izobraževanje. Ljubljana.

Senegačnik, J., 2022b: Geografija sodobne Slovenije 2: učbenik za 4. letnik gimnazije. Modrijan izobraževanje. Ljubljana.

Senegačnik, J., 2023a: Geografija sodobne Slovenije 1. Učbenik za 3. letnik gimnazije. Modrijan izobraževanje. Ljubljana.

Senegačnik, J., 2023b: Geografija sodobne Slovenije 1. Delovni zvezek za 3. letnik gimnazije. Modrijan izobraževanje. Ljubljana.

Senegačnik, J., 2023c: Geografija sodobne Slovenije 2. Učbenik za 4. letnik gimnazije. Modrijan izobraževanje. Ljubljana.

Senegačnik, J., 2023d: Geografija sodobne Slovenije 2. Delovni zvezek za 4. letnik gimnazije. Modrijan izobraževanje. Ljubljana.

Senegačnik, J., 2023e: Geografija Slovenije. Samostojni delovni zvezek za 9. razred osnovne šole. Modrijan izobraževanje. Ljubljana.

Sijamhodžić, N., Rogelj, B., 2020: The impact of the electoral laws on electoral participation in Bosnia and Herzegovina. *Geografski pregled* 43. Sarajevo.

Slovenska demokratska stranka, 2024: Zahtevamo vrnitev ukinjenih volišč. Medmrežje: <https://www.sds.si/novica/zahtevamo-vrnitev-ukinjenih-volisc-23137> (7. 3. 2025).

Slovenski podjetniški sklad, 2018a: Seznam odobrenih vlog, prispelih na javni razpis P7OR 2018 – Mikrokrediti na obmejnih problemskih območjih v Republiki Sloveniji. Medmrežje: <https://podjetniskisklad.si/images/seznamvlog/2018/P7OR-2018---SERZNAM-ODOBRENIH-VLOG.pdf> (25. 2. 2022).

Slovenski podjetniški sklad, 2018b: Seznam odobrenih vlog, prispelih na javni razpis P7R 2018 – Mikrokrediti na problemskih območjih z visoko brezposelnostjo in

na obmejnih problemskih območjih v Republiki Sloveniji. Medmrežje: <https://podjetniskisklad.si/images/seznamvlog/2019/P7R-2018----SEZNAM-ODOBRENIH-VLOG.pdf> (25. 2. 2022).

Slovenski podjetniški sklad, 2019: Seznam odobrenih vlog, prispelih na javni razpis P7R 2019 – Mikrokrediti na problemskih območjih z visoko brezposelnostjo in na obmejnih problemskih območjih v Republiki Sloveniji. Medmrežje: <https://podjetniskisklad.si/images/seznamvlog/2020odlog/P7R-2019----SEZNAM-ODOBRENIH-VLOG.pdf> (25. 2. 2022).

Slovenski podjetniški sklad, 2020a: Seznam odobrenih vlog, prispelih na javni razpis P7R 2020 - Mikrokrediti na obmejnih problemskih območjih v Republiki Sloveniji. Medmrežje: <https://podjetniskisklad.si/images/seznamvlog/2021/P7R-2020----Mikrokrediti-na-problemskih-obmojih.pdf> (25. 2. 2022).

Slovenski podjetniški sklad, 2020b: Seznam odobrenih vlog - Spodbude za zagon podjetij na problemskih območjih v letih 2020 - 2021 (P2R). Medmrežje: https://podjetniskisklad.si/images/seznamvlog/2020odlog/1P2R-2020_seznam_odobrenih_vlog.pdf (25. 2. 2022).

Slovenski podjetniški sklad, 2024: Seznam odobrenih vlog na razpisu P4I 2022 - Javni razpis za spodbude za sofinanciranje začetnih investicij na manj razvitih območjih. Medmrežje: https://www.podjetniskisklad.si/wp-content/uploads/2022/07/P4I_Seznam-odobrenih-vlog_P4I-2022.pdf (6. 12. 2024).

Slovenski podjetniški sklad, 2025: Odprti razpisi/pozivi. Medmrežje: <https://www.podjetniskisklad.si/odprti-razpisi-pozivi/> (19. 2. 2025).

Slovenski regionalno razvojni sklad, 2025. Medmrežje: <https://www.srrs.si/rezultati/> (20. 2. 2025).

Smets, K., van Ham, C., 2013: The embarrassment of riches? A meta-analysis of individual-level research on voter turnout. *Electoral Studies* 32-2. DOI: 10.1016/j.electstud.2012.12.006.

Statistični letopisi SRS, (različni letniki od 1972 do 1990), Statistični Urad SRS. Ljubljana.

Statistični urad Republike Slovenije: različne baze podatkov. Medmrežje: <https://pxweb.stat.si/SiStat/sl> (12. 2. 2025).

Statistični urad Republike Slovenije. 2024. Osnovne šole in učenci, vključeni v redne in prilagojene programe, po vrsti šole in občini šole, Slovenija, letno. Medmrežje: <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/09527525.px>. (20. 11. 2025)

Statistični urad Republike Slovenije 2024: Nekateri kazalniki transporta po občinah, Slovenija, letno poročilo. Medmrežje: <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/22211105.px> (7. 3. 2025).

Stefanovski, S., Grk, J., Hočevár, G., 2020: Kvantitativni model vrednotenja geodiverzitete na podlagi raznolikosti in gostote elementov geodiverzitete na primeru kontaktnega kraka med Kočevsko Reko ter Kostelom. *Dela* 54. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.54.75-103>.

- Stepišnik, U., Ilc Klun, M., Repe, B., 2017: Vrednotenje izobraževalnega potenciala geodiverzitete na primeru Cerkniškega polja. Dela 47. DOI: 10.4312/dela.47.5-39.
- Stockemer, D., 2017: What affects voter turnout? A review article/meta-analysis of aggregate research. *Government and Opposition* 52-4.
- Stojilković, B., 2021: Vrednotenje geodiverzitete kot orodje za ugotavljanje geoturiističnega potenciala Krajinskega parka Topla. Koroška – od preteklosti do perspektiv Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/zborovanje.016>.
- Stojilković, B., Brečko Grubar, V., 2024: Discharge regimes of Slovenian rivers: 1991–2020. *Acta geographica Slovenica* 64-3. DOI: 10.3986/AGS.13654.
- Stojilković, B., Polšak, A., 2021: Kjer se konča dolina in začne gora. Uvod v fizično geografijo gora. *Geografija v šoli* 29-2. DOI: <https://doi.org/10.59132/geo/2021/2/42-53>.
- Stojilković, B., Stepišnik, U., Ferk, M., Breg Valjavec, M., Čonč, Š., 2023: Geodiverzitet – temelj vsega živega. *Geografija v šoli* 31-2-3. DOI: <https://doi.org/10.59132/geo/2023/2-3/22-37>.
- Strmčnik, F., 2001: Didaktika. Osrednje teoretične teme. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. Ljubljana.
- Strukturni skladi EU v Sloveniji, 2016. Razpisi. Medmrežje: <http://www.eu-skladi.si/kohezija-do-2013/razpisi#c1=upravicenec&c0=5> (25. 2. 2022).
- Tiran, J., Geršič, M., Kozina, J., Kumer, P., 2019: Množično samoanketiranje v praksi: Primerjalna analiza štirih geografskih raziskav. Dela 52.
- Tiran, J., Razpotnik Visković, N., Gabrovec, M., Koblar, S., 2022: Prostorska analiza dostopnosti javnega potniškega prometa v Sloveniji. *Urbani izziv* 33-1.
- Urbanc, M., Ferk, M., Fridl, J., Gašperič, P., Ilc Klun, M., Pipan, P., Resnik Planinc, T., Šmid Hribar, M., 2016: Oblikovanje predstav o slovenskih pokrajinah v izobraževalnem procesu. Založba ZRC. Ljubljana.
- Urbanc, M., Fridl, J., Resnik Planinc, T., 2021: Landscapes as represented in textbooks and in students' imagination : stability, generational gap, image retention and recognisability. *Children's geographies* 19- 4. DOI: 10.1080/14733285.2020.1817333.
- Uredba o mejnih vrednostih svetlobnega onesnaževanja. Uradni list Republike Slovenije 81/2007. Ljubljana.
- Uredba o območjih, ki se štejejo za demografsko ogrožena območja v Republiki Sloveniji v obdobju 1994–1996. Uradni list Republike Slovenije 13/1994. Ljubljana.
- Uredba o območjih, ki se štejejo za demografsko ogrožena območja v Republiki Sloveniji v obdobju 1997–1999. Uradni list Republike Slovenije 45/1997. Ljubljana.
- Uredba o območjih, ki se štejejo za demografsko ogrožena območja v Republiki Sloveniji. Uradni list Republike Slovenije 19/1999. Ljubljana.

Uredba o spremembi Uredbe o določitvi obmejnih problemskih območij - predlog za obravnavo, 2022. Medmrežje: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fgradiva.vlada.si%2Fmandat22%2FVLADNAGRADIVA.NS%2F18a6b9887c33a0bdc12570e50034eb54%2F18031f433e90b27cc125889b00421ff5%2F%24FILE%2FVG_ob1Le.doc&wdOrigin=BROWSELINK (15. 2. 2025).

Uredba o spremembi in dopolnitvi Uredbe o določitvi obmejnih problemskih območij. Uradni list Republike Slovenije 92/2024. Ljubljana.

Uredba o vrednostih meril za določitev območij s posebnimi razvojnimi problemi in določitev občin, ki izpolnjujejo ta merila. Uradni list Republike Slovenije 59/2000. Ljubljana.

U.S. Election Assistance Commission, 2018: Election administration and voting survey: 2018 comprehensive report. Medmrežje: <https://www.eac.gov/research-and-data/studies-and-reports> (7. 3. 2025).

U.S. Election Assistance Commission, 2022: Election administration and voting survey: 2022 comprehensive report. Medmrežje: <https://www.eac.gov/research-and-data/studies-and-reports> (7. 3. 2025).

Verdev, H., 2011: Raziskujem Slovenijo. Učbenik za geografijo v devetem razredu osnovne šole. Rokus Klett, Ljubljana.

Verdev, H., Ilc Klun, M., 2021a: Raziskujem Slovenijo. Novo potovanje. Učbenik za geografijo v 9. razredu. Rokus Klett, Ljubljana.

Verdev, H., Ilc Klun, M., 2021b: Raziskujem Slovenijo. Novo potovanje. Delovni zvezek za geografijo v 9. razredu. Rokus Klett, Ljubljana.

Virštanj. Banovina. 2025. Medmrežje: <https://www.virstanj.com/zgodovina>. (3. 11. 2024).

Vovk, A., 2022: Problemi z odtokom meteornih voda. Geografija v šoli 30-2.

Vrišer, I., 1988: Centralna naselja v SR Sloveniji leta 1987. Geografski zbornik 28. Ljubljana.

Widmer, K., Beloconi, A., Marnane, I., Vounatsou, P., 2022: Review and Assessment of Available Information on Light Pollution in Europe. Eionet Report – ETC HE 2022/8. ETC HE c/o NILU. Kjeller.

Zagajšek, T., 2024: Razvoj osnovne šole Šmarje pri Jelšah s podružnicami od leta 1996 do danes. Diplomsko delo, Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru. Maribor.

Zahtevamo vrnitev ukinjenih volišč, 2024., Slovenska demokratska stranka. Medmrežje: <https://www.sds.si/novica/zahtevamo-vrnitev-ukinjenih-volisc-23137> (7. 3. 2025).

Zakon o dopolnitvah zakona o pospeševanju skladnejšega regionalnega razvoja v Socialistični republiki Sloveniji. Uradni list Socialistične republike Slovenije 28/1988. Ljubljana.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o volitvah v državni zbor (ZVDZ-C). Uradni list RS 23/2017. Ljubljana.

Zakon o pospeševanju skladnejšega regionalnega razvoja v Socialistični republiki Sloveniji. Uradni list Socialistične republike Slovenije 29/1975. Ljubljana.

Zakon o spodbujanju razvoja demografsko ogroženih območij v Republiki Sloveniji. Uradni list Republike Slovenije 48/1990. Ljubljana.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o pospeševanju skladnejšega regionalnega razvoja v Socialistični republiki Sloveniji. Uradni list Socialistične republike Slovenije 30/1980. Ljubljana.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o pospeševanju skladnejšega regionalnega razvoja v Socialistični republiki Sloveniji. Uradni list Socialistične republike Slovenije 33/1985. Ljubljana.

Zakon o ukrepih za pospeševanje razvoja manj razvitih območij v SR Sloveniji. Uradni list Socialistične republike Slovenije 4/1971. Ljubljana.

Založnik, B. (ur.) 2006: Slovensko šolstvo, Educa, Melior. Ljubljana.

Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. 2025.

Zgodovinski arhiv Celje. Vodnik po fondih in zbirkah. Osnovne šole (Buče, Henina, Jurklošter, Kozje, Podsreda, Prevorje, Slivnica pri Celju, Sveti Štefan, Breze, Vrh nad Laškim). Medmrežje: <https://vodnik.zac.si/>. (20. 11. 2025)

ZSRR: Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja. Uradni list Republike Slovenije 60/1999. Ljubljana.

ZSRR-1: Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja. Uradni list Republike Slovenije 93/2005. Ljubljana.

ZSRR-2: Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja. Uradni list Republike Slovenije 20/2011. Ljubljana.

Žagar, M., 1967: Kozjansko. Gospodarsko-geografska problematika. Geografski zbornik 10. Ljubljana.

Žagar, M., 1974: Prometno-geografske razmere v voglajnsko-sotelski pokrajini. Voglajnsko-sotelska Slovenija, 9. zborovanje slovenskih geografov Rogaška Slatina 1973. Ljubljana.

Žagar, M., (ur.) 1984: Med Bočem in Bohorjem. Šentjur pri Celju, Šmarje pri Jelšah, Rogaška Slatina.

Žiberna, I., Konečnik Kotnik, E., 2021: Svetlobna onesnaženost v Evropi in Sloveniji. Geografija v šoli 29-3.

Žiberna, I., Konečnik Kotnik, E., 2022: Svetlobna onesnaženost v koroški statistični regiji. V: GERŠIČ, Matjaž (ur.), BAT, Marjan (ur.). Koroška: od preteklosti do perspektiv. Zveza geografov Slovenije. Ljubljana.

Žiberna, I., Konečnik Kotnik, E., 2023: Svetlobna onesnaženost na izbranih zavarovanih območjih v Sloveniji v letih 2013 in 2021 = Light pollution in Slovenian protected areas between 2013 and 2021. Geografija v šoli 31-2/3.

Žiberna, I., Konečnik Kotnik, E., Ivajnsič, D., 2023: Svetlobna onesnaženost na Dravskem polju. v: Horvat, Uroš (ur.), Konečnik Kotnik, Eva (ur.), Žiberna, Igor (ur.). Dravsko polje. Univerzitetna založba. Maribor.

Žibret, A., 2018: Pospešeno so nastajale nove šole. Delo. Medmrežje. <https://www.delo.si/novice/slovenija/pospeseno-so-nastajale-nove-sole>. (22. 11. 2025).

Imensko kazalo

A

Aldrich, J. H. 41
Araújo, I. G. D. 114
Arzenšek, L. 77
Asplund, E. 42

B

Bagwe, G. 43
Baloh, E. 96, 103
Bara, S. 32
Bavec, M. 115
Belec, B. 11
Bezgovšek, T. 87
Bhatti, Y. 43, 54
Bojc, E. 67
Božiček, B. 11–12
Brady, H.E. 41, 43, 54
Brečko Grubar, V. 117–118
Brenčič, M. 111–112
Briški, A. 12, 24
Brocx, M. 111–112
Broz, M. 82
Bruce-White, C. 32

C

Campbell, R. 56
Cantoni, E. 43
Caraveo, P. 32
Ciperle, J. 59–60
Clinto, J. D. 43, 54
Clinton, J. D. 43, 54
Curk, J. 80

Č

Čonč, Š. 111–112

D

Diniz, M. T. M. 114
Downs, A. 41–42
Dyck, J. J. 42–43

E

Eboh, C. 42

F

Fajdiga, A. 64
Falchi, F. 32
Fauvelle-Aymar, C. 43, 54
Fieglmüller, L. 65
François, A. 43, 54
Friedrich, J. 65

G

Gabrovec, M. 116
Garnett, H. A. 43, 54
Geys, B. 41
Gimpel, J. G. 42–43
Gobec Drofenik, S. 87
Gordon, J. E. 112
Gorišek, J. 68
Gotscher, J. 65
Gradišek, V. 123
Gray, M. 112
Grobelšek, M. 119
Grogan, S. 43, 54
Gržan, K. 71
Gubenšek, F. 66–67

H

Ham, C. van 41
Haspel, M. 43, 54
Herman, E. 11, 24, 27–28
Hočevár, A. 31
Hölker, F. 32
Horvat, F. 115
Hough, M. 91
Hriberšek, I. 87
Hrvatín, M. 116
Huemer, P. 32

I

Ilc Klun, M. 96, 101–103
Ilešič, S. 12, 24
Ivanč, M. 71

J

Jagodič, V. 11

Jančič, P. 42, 53
Jensen, J. R. 32
Joslyn, N. 43
Juričan, M. 78

K

Karel, nadvojvoda 71
Kladnik, M. 87
Klemenčič, M. M. 95, 101, 104
Klemenčič, V. 11
Knotts, H. G. 43, 54
Kokole, V. 11
Kolnik, K. 93–94, 96–98, 103, 108
Komac, M. 116
Konečnik Kotnik, E. 33, 36–37, 91,
93–94, 97–98, 103, 108
Korenini, J. 82
Kos, S. 42
Kosi, D. 91
Kostevc Arzenšek, N. 77
Kotnik Klavžar, L. 87
Kovač, J. 68
Kovačič, G. 117
Krajnc, I. 75–76
Kramer, K. 64
Krašovec, M. 80
Kunst, M. 60, 82, 112, 124–125, 127–128
Kuret, N. 67
Kušar, S. 11–12, 95, 100, 114

L

Lenart, B. 96, 103
Lipnik, J. 75–78
Lipovšek, I. 93, 95, 97–98, 101, 104, 114
Lukic, D. 111–112

M

Maček, J. 78–79
Marija Terezija 59
McNulty, J. E. 43, 54
Medved, J. 11
Menculini, G. 32
Mizon, B. 31

N

Natek, M. 11, 95, 100
Niemi, R. G. 41–42

Novak, A. 83
Novak, M. 115

O

Oblak, U. 91
Ogrin, D. 95, 100
Okoliš, S. 59–60
Ostanek, F. 61

P

Papež 77
Pardo-Igúzquiza, E. 111–112
Pauley, S. M. 32
Pereira, R. H. 43
Petek, M. 95
Petkovšek, Z. 31
Pevec, M. 59
Placer, L. 115
Ploštajner, B. 112, 124–125, 127–128
Polšak, A. 11, 59, 61, 63–64, 69, 72–73, 75,
77–79, 81, 83, 86, 97, 114, 116–117
Prašnikar, J. 80

R

Rečnik, E. 61, 66
Resnik Planinc, T. 91, 108
Rogelj, Boštjan 41, 46, 49–51, 55

S

Salobir, G. 77
Sanz, J. 112
Sarker, R. I. 44
Schmidt, V. 59, 75
Schuknecht, J. E. 43
Semeniuk, V. 111
Senegačnik, J. 95–96, 101, 104–105,
108, 114
Shardlow, M. 32
Sijamhodžić, N. 41
Slomšek, A. M. 70
Smets, K. 41
Stankovič, M. 95–96, 103
Stefanovski, S. 111–112
Stepišnik, U. 111–112
Stockemer, D. 41
Stojilković, B. 111–112, 114–115,
118–119

Strašek, S. 87
Strmčnik, F. 108

Š

Šmid, J. 70

T

Tiran, J. 41, 44, 46, 49–50, 55

U

Urbanc, M. 91, 108–109, 116

V

Verdev, H. 96, 101–103

Vovk, A. 117

Vovko, A. 59–60

Vrunč, F. 62

W

Wambrechtsammer, A. 68

Widmer, K. 37

Z

Zagajšek, T. 62

Založnik, B. 59

Zupančič, J. 8, 95

Ž

Žagar, M. 11

Žiberna, I. 31, 33, 36–37

Žibret, A. 60

Županc 67

Avtorji in avtorice

Gradišek, Verica, Šolski center Krško-Sevnica, Cesta krških žrtev 131, 8270 Krško, EP: veronika.gradisek@sc-krsko.si

Herman Eva, mag., Lajovčeva ulica 18, 1000 Ljubljana.

Konečnik Kotnik Eva, izr. prof. dr., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, EP: eva.konecnik@um.si

Kušar Simon, izr. prof. dr., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, EP: simon.kusar@ff.uni-lj.si

Polšak Anton, dr., Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Poljanska cesta 28, 1000 Ljubljana, EP: Anton.Polsak@zrss.si

Resnik Planinc Tatjana, red. prof. dr., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Aškerčeva cesta 2, 1000 Ljubljana, EP: tatjana.resnikplaninc@ff.uni-lj.si

Rogelj Boštjan, doc. dr., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Aškerčeva cesta 2, 1000 Ljubljana, EP: bostjan.rogelj@ff.uni-lj.si

Stojilković Borut, dr., Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije, Masarykova cesta 16, 1000 Ljubljana, EP: borut.stojilkovic@gmail.com

Tiran, Jernej, znanstveni sodelavec, Geografski inštitut Antona Melika, Znanstveno-raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Novi trg 2, 1000 Ljubljana, EP: jernej.tiran@zrc-sazu.si

Zupančič Jernej, red. prof. dr., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, EP: jernej.zupancic@ff.uni-lj.si

Žiberna Igor, red. prof. dr., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, EP: igor.ziberna@um.si

Doslej izdane publikacije iz zbirke GeograFF

GeograFF 1 – 2008

Matej Ogrin: Prometno onesnaževanje ozračja z dušikovim dioksidom v Ljubljani

GeograFF 2 – 2008

Barbara Lampič: Kmetijstvo v Mestni občini Ljubljana: relikv ali razvojni potencial

GeograFF 3 – 2008

Marijan M. Klemenčič, Barbara Lampič, Irma Potočnik Slavič: Življenjska (ne)moč obrobni podoželskih območij v Sloveniji

GeograFF 4 – 2009

Katja Vintar Mally: Države v razvoju – med okoljevarstvom in razvojnimi težavami

GeograFF 5 – 2009

Več avtorjev: Okoljski učinki prometa in turizma v Sloveniji

GeograFF 6 – 2010

Andrej Černe, Simon Kušar: The System of Indicators for Regional Development, Structure and Potentials

GeograFF 7 – 2010

Irma Potočnik Slavič: Endogeni razvojni potenciali slovenskega podoželja

GeograFF 8 – 2010

Marko Krevs, Dejan Djordjević, Nataša Pichler-Milanović (ur.): Challenges of spatial development of Ljubljana and Belgrade

GeograFF 9 – 2010

Barbara Lampič, Dejan Rebernik (ur.): Spodnje Podravje pred izzivi trajnostnega razvoja

GeograFF 10 – 2011

Karel Natek (ur.): Mali vodni tokovi in njihovo poplavno ogrožanje Ljubljane

GeograFF 11 – 2011

Irena Mrak: High Mountain Areas and Their Resilience to Tourism Development

GeograFF 12 – 2012

Darko Ogrin (ur.): Geografija stika Slovenske Istre in Tržaškega zaliva

GeograFF 13 – 2014

Dušan Plut: Sonaravni razvoj Slovenije – priložnosti in pasti

GeograFF 14 – 2014

Matej Ogrin, Katja Vintar Mally, Anton Planinšek, Griša Močnik, Luka Drinovec, Asta Gregorič, Ivan Iskra: Onesnaženost zraka v Ljubljani

GeograFF 15 – 2014

Dejan Cigale, Barbara Lampič, Irma Potočnik Slavič, Blaž Repe (ur.): Geografsko raziskovanje turizma in rekreacije v Sloveniji

GeograFF 16 – 2015

Renata Slabe Erker, Barbara Lampič, Tomaž Cunder, Matej Bedrač: Opredelitev in merjenje trajnosti v kmetijstvu

GeograFF 17 – 2015

Tatjana Resnik Planinc, Matej Ogrin, Mojca Ilc Klun: Trajnostna mobilnost v procesu izobraževanja

GeograFF 18 – 2016

Matej Ogrin, Katja Vintar Mally, Anton Planinšek, Asta Gregorič, Luka Drinovec and Griša Močnik: Nitrogen Dioxide and Black Carbon Concentrations in Ljubljana

GeograFF 19 – 2016

Irma Potočnik Slavič, Dejan Cigale, Barbara Lampič, Anton Perpar, Andrej Udovč: (Ne) raba razpoložljivih virov na kmetijah v Sloveniji

GeograFF 20 – 2016

Barbara Lampič, Matej Bedrač, Tomaž Cunder, Maja Klun, Irena Mrak, Renata Slabe Erker: Trajnostna naravnost kmetijstva v slovenskih regijah

GeograFF 21 – 2024

Barbara Lampič, Darko Ogrin (ur.): Ljudje in okoljske spremembe skozi čas

GeograFF 22 – 2017

Darko Ogrin (ur.): Kamniška Bistrica – geografska podoba gorske doline

GeograFF 23 – 2017

Tatjana Resnik Planinc, Matej Ogrin, Mojca Ilc Klun, Kristina Glojek: Implementation of Sustainable Mobility in Education

GeograFF 24 – 2019

Blaž Repe (ur.): Fizična geografija Jezerskega z dolino Kokre

GeograFF 25 – 2022

Matej Ogrin (ur.): Geografski oris občine Loški Potok

GeograFF 26 – 2022

Irma Potočnik Slavič, Tomaž Cunder, Eva Šabec Korbar, Matej Bedrač, Goran Šoster:
Izvajanje pristopa LEADER/CLLD v Sloveniji

GeograFF 27 – 2023

Dušan Plut: Ekosistemska družbena ureditev. Prvi zvezek: podstati in gradniki
ekosistemske družbene ureditve

GeograFF 28 – 2023

Dušan Plut: Ekosistemska družbena ureditev. Drugi zvezek: Slovenija in Evropa

GeograFF 30– 2024

Sašo Stefanovski, Uroš Stepišnik: Konte na Jelovici in Pokljuki

GeograFF 31– 2025

Tatjana Resnik Planinc, Mojca Ilc Klun: Sodobni izzivi didaktike geografije

GeograFF 32 – 2025

Tajan Trobec (ur.): Geografija Sotelskega gričevja

GeograFF 33 – 2025

Jernej Zupančič, Sašo Stefanovski, Jasna Sitar (ur.): Kozjansko. 1. del: Geografska
podoba pokrajine ob Sotli

